

SANGLAUDOS SKATINIMO VEIKSMŲ
PROGRAMOS INFORMAVIMO APIE APLINKĄ
PRIEMONIŲ STEBĖSENOS RODIKLIŲ
SKAIČIAVIMO METODIKOS PARENGIMAS IR JŲ
PRADINĖS SITUACIJOS NUSTATYMAS

GALUTINĖ TYRIMO
ATASKAITA

Ši ataskaita parengta remiantis
2009 m. rugsėjo 3 d. paslaugų teikimo sutartimi Nr. SES2007-2013TPP9-1¹⁾ tarp Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos ir Viešosios politikos ir vadybos instituto. Ataskaita parengta įgyvendinant projektą „Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių stebėsenos rodiklių skaičiavimo metodikos parengimas ir jų pradinės situacijos nustatymas“ (projekto kodas Nr. VP3-4.2-FM-02-V-02-001), finansuojamą iš Sanglaudos fondo ir Lietuvos valstybės biudžeto lėšų.

Kalbos redaktorė - Rūta Krasnovaitė.

Vilnius, 2010 m. sausio 12 d.

Turinys	1
Santrumpos	2
Santrauka	3
Summary	7
1. Įvadas: Tyrimo poreikis, tikslai ir uždaviniai	11
1.1. Tyrimo kontekstas	11
1.2. Tyrimo tikslai ir uždaviniai	12
2. Tyrimo teorinis pagrindas ir metodologija	13
2.1. Tyrimo teorinis pagrindas	13
2.2. Dvi tyrimo įgyvendinimo alternatyvos.....	15
2.3. Tyrimo metodai	16
3. Paramos dokumentų ir tikslų analizė	17
3.1. Paramos tikslai ir jų hierarchija	17
3.2. Viešinimo prioritetai ir intervencijos logika	19
4. Rodiklių apibrėžimas	23
4.1. Rezultato rodiklių stebėseną.....	23
4.2. Produktų stebėseną	29
5. Nuostatų ir informuotumo apie aplinką būklės analizė	35
5.1. Informuotumo aplinkos klausimais būklė	35
5.2. Aplinkosaugos aktyvumo būklė.....	38
5.3. Aplinkos srities ribų bei aplinkos problemų sprendimo būdų suvokimas.....	41
5.4. Požiūris į informavimo šaltinius ir kanalus	46
6. Išvados ir rekomendacijos	49
6.1. Rezultatų stebėseną	49
6.2. Rekomendacijos, kaip efektyviau įgyvendinti priemones	52
1 Priedas. Interviu respondentų sąrašas	56
2 Priedas. Rodiklių skaičiavimo metodika	57

SANTRUMPOS

AM	LR aplinkos ministerija
ES	Europos Sąjunga
ES27	27 ES šalys narės
VP	Veiksmų programa
SFMIS	ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo informacinė valdymo ir priežiūros sistema
NVO	Nevyriausybinių organizacijų
BPD	Bendrasis programavimo dokumentas
SPD	Single programming document
VPVI	VšĮ „Viešosios politikos ir vadybos institutas“
TV	Televizija
LT	Lietuva
NN	Nežino arba neturi nuomonės

Šiame tyrime nagrinėjama Sanglaudos skatinimo veiksmų programos priede numatytų informavimo apie aplinką priemonių VP3-1.4-AM-08-V „Visuomenės informavimo apie aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“ ir VP3-1.4-AM-09-K „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas“ stebėseną. Svarbiausias šio tyrimo **tikslas** – pagal analizės rezultatus parengti šių priemonių rezultato rodiklių skaičiavimo metodiką bei nustatyti jų pradines reikšmes. Taip pat pateikti siūlymus dėl papildomų stebėsenos rodiklių bei rekomendacijas, kaip galima būtų pasiekti aukštesnių šių priemonių rezultatų. Techninėje užduotyje išskelti tikslai ir uždaviniai išsamiai aprašyti pirmajame šios ataskaitos skyriuje.

Lietuvoje jau turima patirties šioje viešosios politikos srityje. Praeitu programiniu laikotarpiu pagal BPD 1.3 priemonę buvo finansuojami NVO aplinkosaugos švietimo ir informavimo projektai. Ją įgyvendinant kilo informavimo priemonėms būdingų rezultatų stebėsenos sunkumų. Šioje ataskaitoje siūlomi būdai, kaip galima būtų spręsti praeityje kilusias įgyvendinimo problemas ir taip padėti geriau pasirengti naujam programiniam laikotarpiui.

Tyrimo metodologija

Skirtingi analizės pagrindai

Įgyvendinant šį tyrimą pagrindinis analizės modelis buvo viešosios politikos ciklas. Tačiau atsižvelgiant į viešinimo kaip viešosios politikos priemonės ypatybes, analizėje taip pat buvo taikomos pagrindinės žiniasklaidos teorijos. Jomis remtasi interpretuojant duomenis bei rengiant rekomendacijas, kaip galima pasiekti geresnių priemonių rezultatų.

Taikyti metodai

Iš kelių galimų alternatyvų tyrimą įgyvendinti buvo pasirinkta remiantis antriniais šaltiniais – panašius klausimus keliančių tyrimų duomenimis. Toks pasirinkimas leido geriau aprašyti Lietuvos gyventojų informuotumo ir nuostatų apie aplinką būklę, palyginti ją su kitomis šalimis, patikrinti, ar pagrįstai suplanuotos nagrinėjamų rodiklių reikšmės. Taigi antrinių šaltinių analizė buvo svarbiausias šio tyrimo metodas. Pagrindinis antrinis šaltinis, kuriuo remtasi formuluojant šios ataskaitos rekomendacijas, buvo Europos Komisijos užsakymu atliekamas Eurobarometro tyrimas apie Europos piliečių požiūrį į aplinką. Tyrime taip pat naudotasi BPD 1.3 priemonės vertinimo duomenimis ir kitais šaltiniais. Taip pat buvo atlikta interviu programa. Ją vykdant buvo apklausti už priemonių įgyvendinimą atsakingi valstybės tarnautojai. Antrajame šios ataskaitos skyriuje galima plačiau susipažinti su šio tyrimo teoriniu pagrindu ir metodologija.

Paramos tikslų analizė

Giminingi priemonių tikslai

Siekiant identifikuoti, kokie pokyčiai turėtų būti fiksuojami nagrinėjamų priemonių rodikliais, buvo atlikta paramos tikslų analizė. Ją atliekant remtasi Sanglaudos veiksmų programa ir jos priedais, aplinkosaugos informavimo ir švietimo programa, projektų finansavimo sąlygų aprašais. Dokumentų analizė parodė, kad dvi nagrinėjamos priemonės yra glaudžiai susijusios, jomis siekiama panašių tikslų. Todėl dviem priemonių rezultato rodikliais („visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas“ ir „visuomenės aplinkosaugos aktyvumo padidėjimas“) iš esmės matuojami abiejų priemonių pasiekimai. Jie sudaro ilgą loginę poveikio grandinę, kurioje aplinkosaugos aktyvumas yra arčiausiai poveikio, todėl galėtų būti vienas iš konteksto rodiklių.

Reikia tobulinti informavimo programą

Nors dabartinė aplinkosaugos informavimo ir švietimo programos redakcija yra tobulesnė už praeitu laikotarpiu taikytą dokumentą, joje vis dar yra didelių trūkumų. Šiuo metu dokumente nesiremiam turimais duomenimis apie Lietuvos aplinkosaugos informuotumo būklę, programos tekste nėra integruoti rezultato rodikliai, nėra aiškinama, kokiais būdais turėtų būti siekiama jų suplanuotų reikšmių. Toks dokumentas nelabai naudingas projektų vykdytojams. Jis nedaug prisideda prie priemonių įsikišimo logikos paaiškinimo ir turėtų būti tobulinamas. Išsamiau susipažinti su paramos dokumentų analizės rezultatais galima trečiajame šios ataskaitos skyriuje.

Rodiklių apibrėžimas ir pradinė būklė

Pagal tikslų analizės rezultatus buvo parinkti ir ketvirtajame šios ataskaitos skyriuje aprašyti numatytiems rezultato rodikliams tinkamiausi apibrėžimai, geriausiai atitinkantys paramos tikslus ir rodiklių turinį. Apibrėžimai rodikliams parinkti ir jų pradinė būklė nustatyta remiantis Eurobarometro tyrimo apie Europos piliečių požiūrį į aplinką klausimais. Penktajame šios ataskaitos skyriuje išsamiai analizuojami šio tyrimo duomenys, iliustruojantys Lietuvos gyventojų informuotumą ir aktyvumą.

Aplinkosaugos informuotumą siūloma matuoti kaip:

Informuotumas

gyventojų, kurie mano esą labai gerai arba gana gerai informuoti aplinkos klausimais, dalies pokytį.

Greta šio bendro informuotumo rodiklio taip pat siūloma stebėti gyventojų informuotumą ir susirūpinimą atskiriomis aplinkos temomis. Šie rodikliai parodo pasiekimus prioritėtinėse informavimo srityse, gali būti naudingas formuluojant informavimo prioritetus. Naujausi gyventojų informuotumo apie aplinką duomenys rodo, kad dvi naujosios informavimui apie aplinką skirtos priemonės yra įgyvendinamos ypatingos paklausos tokioms viešosios politikos priemonėms sąlygomis. 2008 m. lietuviai buvo tarp blogiausiai apie aplinką informuotų ES piliečių.

Aktyvumas

Analizuojant rodiklių apibrėžimo alternatyvas pastebima, kad informuotumas ir aktyvumas gali būti interpretuojami kaip du skirtingi tų pačių veiklų rezultatai, o informuotumas – kaip

tarpinis rezultatas siekiant aktyvumo. Aktyvumas gali būti apibrėžiamas labai įvairiai, todėl šiuo atveju pasirinktas paramos tikslams artimiausias apibrėžimas:

vidutinio veiklų (kartu su apklausos klausimu pateikiamas aštuonių veiklų sąrašas), kurias per pastarąjį mėnesį gyventojai atliko vedami aplinkosaugos motyvų, skaičiaus pokytis.

Kaip tarpinę būklę tarp informuotumo ir aktyvumo taip pat siūloma matuoti gyventojų sąmoningumą. Sąmoningumo lygis matuojamas skaičiuojant gyventojų, kurie mano galį asmeniškai prisidėti prie teigiamos aplinkos kaitos, dalį. Lietuva pagal šį rodiklį smarkiai atsilieka nuo kitų Europos gyventojų. Lietuviai taip pat yra vieni mažiausiai savo elgseną į aplinkai palankesnę keisti linkusių europiečių. Lietuviai taip pat dažniau pasirenka ne tokius veiksmingus elgsenos kaitos būdus – labiau linkę keisti, o ne mažinti vartojimą, taip pat mažiau linkę rūšiuoti atliekas.

Šiuo metu suplanuotos rezultato rodiklių reikšmės buvo įvertintos kaip tinkamos: keliančios iššūkį, tačiau kartu pasiekiamos. Šis įvertinimas buvo atliktas atsižvelgiant į rodiklių pokyčius vidutiniu laikotarpiu bei lyginant jų reikšmes su panašaus ekonominio pajėgumo šalių rodikliais. Norint geriau įvertinti, kokia dalimi priemonių veiklos prisidės prie rezultato rodiklių pokyčio, siūloma išsamiau, nei buvo numatyta, stebėti priemonių produktus. Numatytas stebėsenos rodiklis „projektų skaičius“ nėra pakankamas. Matuojant projektų metu įgyvendintas informavimo priemones, jų skvarbą, teritorinę įvairovę, tikslinės grupės pasiekimo efektyvumą, viešinimo temas bei poveikį gyventojų elgsenai būtų surinkta pakankamai informacijos priemonių vertinimui. Tokio detalumo informavimo produktų stebėseną yra įprasta viešinimo kampanijų vykdytojų praktika.

Produktų
stebėseną

Informavimo kanalai, šaltiniai ir turinys

Esant dabartinei gyventojų informuotumo ir aktyvumo padėčiai svarbu kuo veiksmingiau įsisavinti informavimui apie aplinką skirtas ES lėšas, nes jos sudaro didžiąją dalį tokio pobūdžio veikloms skirtų viešojo sektoriaus lėšų. Tam būtina atsižvelgti į gyventojų informavimo poreikius, parinkti tinkamus kanalus ir šaltinius, informavimą derinti su kitomis viešosios politikos priemonėmis.

Tinkamiausi
kanalai –
masinės
informavimo
priemonės,
šaltiniai (NVO ir
mokslininkai)

Iš kitų tyrimų gerai žinoma, kad lietuviai itin pasitiki masinėmis informavimo priemonėmis gaunama informacija. Informacijos aplinkos klausimais taip pat pirmiausia tikimasi gauti šiomis priemonėmis. Tačiau iš apklausos duomenų matyti, kad tam tikrų priemonių stinga. Todėl nagrinėjamos priemonėmis turėtų būti užtikrinta informavimo priemonių, kuriomis prieinama informacija apie aplinką, įvairovė. Tyrimai taip pat rodo, kad tinkamiausi nuomonės lyderiai aplinkos klausimais yra mokslininkai ir aplinkos srityje dirbančios nevyriausybinės organizacijos. Projektų vykdytojams siūloma į tai atsižvelgti rengiant pranešimus, o priemones administruojančioms institucijoms – atrenkant informavimo projektus.

Lietuviams, kaip ir kitiems europiečiams, aplinka yra labai svarbi viešosios politikos sritis. Tačiau tyrimai rodo, jog Lietuvoje vyrauja tradicinis aplinkos suvokimas. Lietuvius labiausiai ir dažniau nei kitus europiečius jaudina buitį ir artimiausią aplinką veikiančios aplinkos problemos. Vyraujant tokiam aplinkos suvokimui svarbu aktualizuoti globalias ir kasdieniame gyvenime sunkiai apčiuopiamas aplinkos problemas, tokias kaip klimato kaita ar oro užterštumas. Viešojo sektoriaus lėšos pirmiausia turėtų būti skiriamos informuoti apie aplinkos problemų padarinius, kuriuos sukelia šiuolaikinis gyvenimo būdas ir jo lemiamą aplinkos taršą.

Stebėsenos metodika

Šios ataskaitos prieduose pateiktoje metodikoje aprašyta, kaip turėtų būti nustatomos rezultato rodiklių reikšmės bei vykdoma produktų stebėseną. Rezultato rodiklius siūloma matuoti remiantis visuomenės nuomonės apklausomis tam naudojant antrinių šaltinių ar specialiai užsakytos apklausos duomenis. Metodikoje aprašyti apklausos parametrai, užtikrinantys duomenų palyginamumą, bei aprašyta, kaip duomenys turėtų būti interpretuojami. Kadangi rezultato rodikliai atspindi vidutinio laikotarpio pokyčius, juos fiksuoti siūloma ne dažniau kaip kas 3–4 metus, o produkto stebėseną, kuri taip pat išsamiai aprašoma metodikoje, turi būti vykdoma per visą priemonių įgyvendinimo laikotarpį.

In this report the existing monitoring of two measures (from the Cohesion Promotion Action Programme) for the publicity of environmental issues VP3-1.4-AM-08-V „The establishment and development of the publicity system of environmental issues“ and VP3-1.4-AM-09-K „Implementation of information and education campaigns on issues of environment“ is examined. The main **objective** of this study is to develop a methodology for the value estimation of result indicators and establish their baseline. Additional monitoring indicators are proposed and recommendations how to reach better results of the measures are provided. The objectives and research questions of the study are described in detail in the first chapter of this report.

Lithuanian institutions already have substantial experience in this field of public policy. During the last programming period a part of the funds of SPD 1.3 measure was used to finance environmental publicity projects of NGOs. While implementing this measure some publicity-specific monitoring obstacles were encountered. Recommendations provided in this report explain how these monitoring problems should be resolved in future. Thus, the report helps Lithuanian institutions to prepare for a new programming period.

Methodology

Different bases
for analysis

The main analytical model used in this study was a public policy cycle. However, the main theories of media communication were also very useful in reflecting specific features of publicity as a means of public policy. These theories were used for the interpretation of data and the preparation of recommendations on improving efficiency of the measures.

Methods

The analysis of secondary sources, i.e. other research on similar issues, was chosen out of several alternatives as the best method to reach the objectives of this project. This method has proved useful in getting a better picture of the awareness-level of Lithuanians on environmental issues and allowing a cross-country comparison. It also enabled the researchers to check whether or not the values of indicators were reasonably planned. The main source of evidence was the Eurobarometer report “Attitudes of European citizens towards the environment”. A report on the evaluation of the SPD 1.3 measure and other sources were also used in the analysis. Interviews with public servants involved in the implementation of publicity measures were carried out in order to check the validity of information obtained through the analysis of secondary sources. Theoretical frameworks and analysis

methods are described in detail in the second chapter of this report.

The analysis of support objectives

In order to identify what changes should be reflected by the indicators of the analyzed measures, the analysis of support objectives was made. The Cohesion Promotion Action Programme and its supplement, the programme of information and education on environmental issues, as well as other support documents were the main sources at this stage of the analysis.

Related objectives of the measures

The analysis showed that the two measures were interconnected and had similar and overlapping objectives. Therefore, two result indicators "increased public awareness on environmental issues" and "increased public participation in environmental activities" are used to assess the achievements of both measures. These indicators together form a long causal chain of effects, of which the environmental activity is closest to the impact and, therefore, could be used as one of the context indicators.

Although the new edition of the programme of information and education on environmental issues is significantly improved, in comparison with the one used during the last programming period, it still has a number of major drawbacks. The current document does not take account of the existing data on the attitudes of citizens towards environmental issues. It does not provide any explicit links between the investment measures and result indicators, and the causal logic is missing. Such a document has a low value for participants involved in the implementation of the measures, and, therefore, it should be improved. A comprehensive description of the results of document analysis is presented in the third chapter of this report.

Publicity programme must be improved

The definition of indicators and their baseline

The analysis of support objectives served as the basis for the choice of result indicators, which are described in the fourth chapter of this report. These indicators were described so as to meet the objectives of the measures and the content of the indicators in the best way. Their definitions and baseline values are in line with the survey questions and results of the Eurobarometer survey on "Attitudes of European citizens towards the environment". In the fifth chapter of this report other data of this survey is analyzed in order to provide recommendations how to increase the effect of publicity campaigns.

It is recommended to describe public awareness level as

a share of citizens who think they are very well or quite well informed on environmental issues.

Public awareness level

Together with this indicator showing general awareness level, it is recommended to use thematic indicators showing public

awareness on different environmental issues as well. These indicators can be used to illustrate achievements in priority areas and can be helpful in defining the priorities for information activities. The most recent survey on public attitude towards the environment shows that two new measures for publicity of environmental issues are being implemented in the context of a very high demand for such public policy initiatives. In 2007 Lithuanians were among the least informed citizens of the EU.

Public activity level

While analyzing the alternatives for describing indicators, it has been noticed that public awareness level and public activity level could be perceived as different results of the same activities. Moreover, public awareness can be regarded as an intermediate outcome towards the higher level of environmental activity. Activity level can be defined in many different ways, however, in this case a definition which is closest to the objectives of the measures has been chosen:

A change in the number of daily activities performed by citizens during the last month due to the environmental motives (a list of eight activities is provided in a survey).

Consciousness of the citizens is recommended to be measured as an intermediate stage between awareness and activity. The level of consciousness can be measured as a share of citizens who think they can make a significant personal contribution to the positive change of the environment. Lithuania is lagging behind in this field, in comparison with other EU countries. Lithuanians are also among those Europeans who are least willing to change their behavior to the one which is more environment-friendly. Lithuanians choose less effective ways to change their behavior, for example, they are more prone to modifying their consumption habits rather than decreasing it and they are less prone to recycling.

Monitoring of products

The currently planned values of result indicators for the year 2015 have been evaluated as reasonable: they are both challenging and attainable. Their evaluation was based on the assessment of changes in the intermediate values of these indicators in other countries and the levels of awareness and activity in the countries with a similar economic development. In order to have a better knowledge on how much the activities of analyzed measures influence changes in result indicators, it is recommended to collect more precise data at the product level. Therefore, the currently provided monitoring indicator "the number of projects" is insufficient. The monitoring of means of information used, the size of audience reached, its regional diversity, costs, thematic diversity, as well as impact on the environmental behavior of population would provide a solid evidence base for a more comprehensive evaluation of the measures. Such an elaborated monitoring of the products of publicity campaigns is a common practice, which should be followed while implementing these measures.

Information channels, sources and topics

Bearing in mind the current levels of environmental awareness and activity in Lithuania, it is essential to achieve the utmost efficiency of the analyzed measures, as they cover most of the

public funds intended for environmental publicity. Therefore, it is necessary to consider public needs for information, to choose suitable channels and sources, and coordinate publicity with other means of environmental policy.

Most suitable channels – mass media, most suitable sources – NGOs and scientists

Previous research shows that Lithuanians trust the information received through mass media channels most of all. Mass media is also the primary source through which Lithuanians expect to get information on the environment. The analysis of the survey data has also showed that some channels are used insufficiently for the publicity of environmental issues. Therefore, the measures under assessment should ensure a variety of information channels used for publicity. Surveys also show that most suitable opinion leaders for publicity of environmental issues are scientists and members of environmental NGOs. Therefore, project leaders are recommended to take this into account while preparing messages for dissemination. This evidence should also be considered while evaluating the projects for environmental information and education.

Lithuanians, like other Europeans, consider environmental policy to be one of the most important fields of public policy. However, the results of previous research show that traditional views on environment are dominating in Lithuania. Lithuanians are mostly (and much more than other Europeans) concerned with the issues which have an immediate impact on their daily life and closest environment. Such attitudes pose need for information on global environmental issues (such as climate change or air pollution), which have a less obvious effect on everyday life. Public funds should be first of all allocated to projects which inform about the impacts of environmental problems, caused by the modern life-style and the consequent pollution of the environment.

Methodology of monitoring

In the methodology, which is provided in the annexes of this report, there is a thorough description of how result indicators should be quantified and product-level monitoring performed. It is recommended to measure result indicators on the basis of evidence obtained through secondary sources or specially launched monitoring surveys. The methodology also includes the description of technical parameters of the (monitoring) survey, which ensures the comparability of its results in the long term, and also the guidelines for the interpretation of data. Since result indicators are used to illustrate changes in the medium term, it is recommended to measure them at a maximum frequency of 3-4 years. At the same time, monitoring at the product level, which is also described in the methodology, should be performed throughout the implementation of the measures.

1. ĮVADAS: TYRIMO POREIKIS, TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos priede yra numatytos dvi informavimo apie aplinką priemonės. Tai VP3-1.4-AM-08-V priemonė „Visuomenės informavimo apie aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“ ir VP3-1.4-AM-09-K priemonė „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas.“ Įgyvendinant šias priemones numatyta taikyti du įgyvendinimo stebėsenos (rezultato) rodiklius – „visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas“ ir „visuomenės aplinkosaugos aktyvumo padidėjimas.“ Pagal šį tyrimą parengta šių rodiklių skaičiavimo metodika bei nustatytos jų pradinės reikšmės.

1.1. Tyrimo kontekstas

Praeito laikotarpio patirtis

Visuomenės švietimas ir informavimas apie aplinką yra vienas Lietuvos teisės aktuose išreikštų aplinkos politikos tikslų. Lietuvos institucijos jau turi šios viešosios politikos priemonės įgyvendinimo patirties. Štai praeitu programiniu laikotarpiu pagal BPD 1.3 priemonę buvo finansuojami NVO aplinkosaugos švietimo ir informavimo projektai. BPD ir jo priedai bei Visuomenės informavimo apie aplinką ir aplinkosaugos švietimo programa¹ buvo svarbiausi dokumentai, kuriuose reglamentuojama ši parama. ES struktūrinės paramos panaudojimo aplinkos sektoriuje (BPD 1.3 priemonės) vertinimo ataskaitoje buvo pažymėta, kad viešinio veiklų programavimas ir įgyvendinimas turi būti tobulinamas, daugiau lėšų turi būti įsisavinama planavimo būdu, tobulintina ir tokių veiklų stebėseną.

Ypatingos paklausos sąlygos

Dvi naujosios informavimui apie aplinką skirtos priemonės yra įgyvendinamos ypatingos paklausos tokioms viešosios politikos priemonėms sąlygomis. 2008 m. lietuviai buvo tarp blogiausiai apie aplinką informuotų ES piliečių². Pagal informuotumo rodiklius smarkiai atsiliegame ne tik nuo ES senųjų, bet ir naujųjų narių. Lietuva atsilieka ir pagal rodiklius, kurie netiesiogiai rodo piliečių aplinkosaugos aktyvumą, įsitraukimą sprendžiant aplinkos klausimus bei keičiant asmeninę elgseną į palankesnę aplinkai. Esant tokiai padėčiai svarbu kuo efektyviau įsisavinti informavimui apie aplinką skirtas ES lėšas, nes jos sudaro didžiąją dalį tokio pobūdžio veikloms skirtų viešojo sektoriaus lėšų.

¹ Patvirtinta LR aplinkos ministro 2004 m. birželio 8 d. įsakymu „Dėl Informavimo apie aplinką ir Lietuvos gyventojų aplinkosauginio švietimo skatinimo programos patvirtinimo“, Nr. D1-317.

² European Commission. Attitudes of European citizens towards the environment. Special Eurobarometer issue 295. March 2008.

Nepaisant to, kad gerokai patobulintas paramos programavimas, kol kas nėra naujų priemonių įgyvendinimo patirties. Todėl rengiant šių priemonių stebėsenos sistemą svarbu, kad naujai pasirinkti informavimo apie aplinką stebėsenos rodikliai būtų tinkamai matuojami, nustatytos pagrįstos ir tinkamos siektinos reikšmės. Šis tyrimas yra skirtas su tuo susijusioms metodologinėms ir praktinėms problemoms spręsti.

1.2. Tyrimo tikslai ir uždaviniai

Tyrimo tikslai ir uždaviniai

Techninėje užduotyje apibrėžtas svarbiausias šio tyrimo **tikslas** – „užtikrinti Sanglaudos skatinimo veiksmų programos rezultato rodiklių stebėseną.“ Tikslas įgyvendinamas:

- parengiant dviejų rodiklių – „visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas“ ir „visuomenės aplinkosaugos aktyvumo padidėjimas“ – skaičiavimo metodiką bei nustatant pradines ir siektinas jų reikšmes;
- pasiūlant papildomus stebėsenos rodiklius bei suteikiant rekomendacijas, kaip galėtų būti tobulinama stebėseną siekiant veiksmingiau įsisavinti lėšas.

Siekiant šio tikslo įgyvendinti toliau išvardijami svarbūs tyrimo **uždaviniai**.

- *Atlikta paramos tikslų analizė.* Nustatyta, kokie pokyčiai turi būti fiksuojami stebėsenos rodikliais.
- *Parengti ir pagrįsti (pagrindinių ir papildomų) rodiklių apibrėžimai.* Remiantis tikslų apibrėžimu pasiūlyti paramos tikslus atitinkantys rodiklių apibrėžimai.
- *Parengta rodiklių (pagrindinių ir papildomų) apskaičiavimo metodika.*
- *Atlikta turimų duomenų analizė.* Įvertinta ir aprašyta informavimo apie aplinką ir aplinkosaugos aktyvumo būklė Lietuvoje.
- *Nustatyta rodiklių pradinė būklė ir siektinos reikšmės.* Naudojant turimus duomenis apie informuotumo būklę Lietuvoje ir kitose ES šalyse nustatytas pradinis rodiklių lygis (2006–2009m) bei įvertintas pasirinktų siektinų reikšmių (iki 2015 m.) pagrįstumas.
- *Parengtos rekomendacijos.* Turimi duomenys taip pat panaudoti siūlant būdus ir priemones, kaip pagerinti informavimo ir švietimo veiklų efektyvumą.

Tyrimo rezultatai padės vykdyti kokybiškesnę numatytų rodiklių stebėseną ir išvengti stebėsenos problemų, su kuriomis buvo susiduriama praeitu paramos įsisavinimo laikotarpiu, t. y. sunkiai planuojamų reikšmių bei sudėtingos rodiklių interpretacijos.

2. TYRIMO TEORINIS PAGRINDAS IR METODOLOGIJA

Yra keli būdai, kaip pasiekti šio tyrimo tikslų ir įgyvendinti išsikeltus uždavinius. Jie skiriasi tyrimo rezultatų pobūdžiu ir savo efektyvumu. Šioje dalyje aprašomas tyrimo loginis pagrindas, aiškinama, koku būdu bus nagrinėjamos svarbiausios tyrimo problemos bei įgyvendinami tyrimo uždaviniai. Taip pat aprašomi tyrimo metodai, kurie bus pasitelkti tyrimo uždaviniams įgyvendinti.

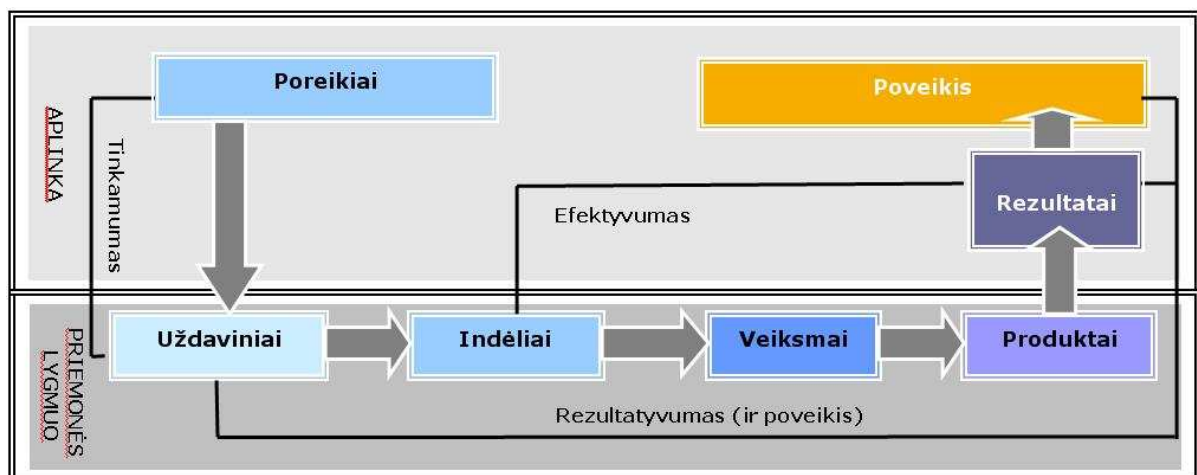
2.1. Tyrimo teorinis pagrindas

Siekiant pasiūlyti tinkamus rodiklius paramos rezultatams įvertinti ir pateikti rekomendacijas, kokiomis priemonėmis geriausia pasiekti numatytas rodiklių reikšmes, reikalingas loginis pagrindas, susiejantis paramos tikslus su numatytais vertinimo rodikliais. Nors išsamiai aprašyti ryšį tarp kelių pasirinktų rodiklių ir politikos priemonių tikslų pavyksta gana retai, kaip galima geresnis rezultatų stebėsenos teorinis pagrindimas yra svarbi priemonės sėkmės prielaida.

Viešosios politikos ciklas

Analizės tikslais priemonės, kurių stebėseną tobulinama šiuo projektu, vaizduojame kaip politikos ciklą, susidedantį iš atskirų dalių, pavaizduotų 1 paveiksle. Rezultatyvumą šiame tyrime apibrėžiame kaip priemonės uždavinių pasiekimo lygį. Šiame kontekste svarbus ir poveikio vertinimas, nes švietimo ir informavimo veiklų vertinime rezultato bei poveikio rodikliai dažniausiai yra glaudžiai susiję.

1 paveikslas. Viešosios politikos ciklas, jo rezultatyvumas ir efektyvumas

Šaltinis: sudaryta autorių.

Viešinimo stebėsenos ir vertinimas

Yra du būdai, kaip gali būti planuojamos rezultatų rodiklių reikšmės. Vienas būdų – statistinis modeliavimas. Tačiau jis tinkamas tik srityse, kurioje egzistuoja gerai išplėtoti loginiai poveikio modeliai bei yra pakankamai daug duomenų apie ilgą laikotarpį. Toks modeliavimas vaisingiausiai taikomas planuojant pagrindinius ekonominius-socialinius konteksto rodiklius. Konkrečiu atveju, kaip ir dažnai kitais atvejais, rodiklių reikšmės nustatomos vadovaujantis „sveiku protu“ – remiantis praeities panašių priemonių įgyvendinimo patirtimi, lyginant bazines reikšmes su tų pačių rodiklių reikšmėmis kitose šalyse, atsižvelgiant į priemoneis skirtas lėšas. Pagal šią logiką bus vertinamos ir šių priemonių suplanuotos rodiklių reikšmės.

Šiame tyrime atsižvelgiame į viešinimo kaip viešosios politikos priemonės specifiką. Viešinimo tikslas – naudojant informavimo priemones keisti žmonių elgseną ar nuostatas ir paversti jas socialiai priimtinesnėmis. Paprastai tokiai elgsenai pasiekti pasitelkiamos ir kitos viešosios politikos priemonės. Elgsenai keisti reikalingi ne tik skirtingi komunikacijos būdai, bet taip pat kitos priemonės, užtikrinančios tinkamas prielaidas. Pavyzdžiui, norint skatinti atliekų rūšiavimą nepakanka viešinimo kompanijos, pirmiausia reikia pastatyti rūšiavimo konteinerius. Taigi dažnai viešinimas – tik papildoma viešosios politikos priemonė, derinama su kitomis. Viešinimo veiklos gali neatitikti paprastos sektorių logikos – jų tikslai gali šietis tiek su aplinkos, tiek su ekonomine ar sveikatos politika. Šios veiklos gali siekti poveikio tiek individualiu – individo suvokimo ar jo elgsenos, tiek bendruomeniniu lygmeniu.

Ex-ante pobūdžio viešinimo kampanijų vertinime dėmesys sutelkiamas į tai, ar tinkamai formuluoti viešinimo kampanijos tikslai ir ar tinkamai pasirinkta kampanijos strategija bei viešinimo priemonės. Tam dažnai pasitelkiamos visuomenės nuomonių apklausa, viešinimo teminę problematiką atspindinčios statistikos analizė. Nagrinėjant viešinimo kampanijos procesus analizuojama, kiek buvo investuota į viešinimo priemones, kokios jos ir į kokias tikslines grupes buvo nukreiptos. Tokiuose vertinimuose gana įprasta taikyti atvejo studijas. Kur kas rečiau vertinami viešinimo rezultatai ir poveikis. Šie vertinimai sudėtingi dėl dažnai didelės išorinių veiksnių įtakos rezultatams. Tokiuose vertinimuose naudojamos apklausa, fokuso grupės ar turinio analizės, atskleidžiančios gyventojų nuostatų pokyčius. Tokiems vertinimams paprastai taikomi sudėtingesni teoriniai pagrindai, jų įgyvendinimui būtini ilgalaikės stebėsenos rezultatai. Todėl jie paprastai labai imlūs ištekliams³. Vertinimas yra viena svarbiausių situacijų, kai gali būti taikomi stebėsenos duomenys, todėl į šiuos skirtingus vertinimo poreikius duomenims atsižvelgiama tyrime.

Trys žiniasklaidos teorijos

Be sektoriaus problematiką aiškinančių teorijų viešinimo kampanijų vertinime naudojamos specifinės žiniasklaidos ir komunikacijos teorijos. Tarp jų yra dienvakės nustatymo teorija. Pagal ją teigiama, kad didžiausia žiniasklaidos galia yra nulemti, *apie ką* yra galvojama, o ne *kas* yra galvojama. Taigi remiantis šia teorija žiniasklaidoje dažniau aptariami klausimai

³ Julia Coffman, Public communication campaign evaluation: An Environmental Scan of Challenges, Criticisms, Practice, and Opportunities; Harvard Graduate School of Education; Cambridge, 2002.

tampa svarbesni visuomenei. Nuostatų sudarymo (angl. *framing*) teorija naudojama analizuojant, kaip informacijos pateikimas keičia reiškinių suvokimą, kokia yra giluminė tam tikrų nuostatų sandara. Išskyrimo (angl. *priming*) teorija grindžiama prielaida, kad asmenys priimdami tam tikrus sprendimus vadovaujasi tik dalimi turimos informacijos ar žinių, todėl jų elgseną galima keisti veikiant tai, kurią informaciją jie pasirinks kaip pagrindinę. Šiais teoriniais požiūriais vadovaujamosi atliekant gyventojų informuotumo apie aplinką duomenų analizę.

Anksčiau aprašytos teorinės prielaidos yra bendros visoms priemonėms, kuriose informavimas naudojamas viešosios politikos tikslams pasiekti. Tačiau geriausias loginis pagrindas, padedantis paaiškinti specifinius valstybės tikslus, nagrinėjamus šiame tyrime, yra dokumentai, kuriais reglamentuojama parama. Juose detalizuojami tikslų pasiekimo būdai. Todėl jais remsimės analizuodami valstybės įsikišimo logiką konkrečių priemonių atveju.

2.2. Dvi tyrimo įgyvendinimo alternatyvos

Galima išskirti dvi alternatyvas, kaip galėtų būti įgyvendinami šio tyrimo uždaviniai. Šioms alternatyvoms būdingas skirtingas paties stebėsenos proceso efektyvumas.

- **1 alternatyva.** Vykdoma reprezentatyvi galutinių priemonės naudos gavėjų (šiuo atveju visų Lietuvos gyventojų) apklausa pagal unikalią metodiką aprašytų rodiklių reikšmėms nustatyti.
- **2 alternatyva.** Pagal praktikoje jau taikomą metodiką aprašytų rodiklių reikšmėms nustatyti vykdoma reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa arba rodiklių apskaičiavimui naudojami tam tinkami antriniai šaltiniai.

Taigi alternatyvos skiriasi naudojamais šaltiniais: pirmojoje naudojami pirminiai šaltiniai, o antrojoje – antriniai. Didžiausias pirmosios alternatyvos privalumas – pasirinktas rodiklio apibrėžimas gali būti pritaikomas specifiniams stebėsenos poreikiams. Konkrečiu atveju šis privalumas nublanksta prieš kelis svarius šios alternatyvos trūkumus.

Pirmiausia nagrinėjamos viešosios politikos srities problemos Lietuvoje interpretuojamos panašiai kaip kitose šalyse. Tačiau skaičiuojant rodiklius pagal unikalią metodiką susiduriama su palyginamumo problema. Tokiu atveju tik atlikus 2–3 matavimus (konkrečiu atveju po 6–9 metų) būtų galima pagrįstai vertinti ir planuoti rodiklių reikšmes. Iki tol bet koks rodiklių vertinimas ir planavimas būtų spekuliatyvus ir nepagrįstas lyginimu. O naudojant praktikoje jau taikomas metodikas ir surinktus duomenis lyginimas galimas iš karto – tiek tarp skirtingų laikotarpių, tiek tarp skirtingų šalių. Atsižvelgiant į ribotus pirmosios alternatyvos privalumus ir svarbius trūkumus šiame tyrime rodiklių aprašymai, jų skaičiavimo metodika bei pradinės rodiklių reikšmės nustatomos pagal jau egzistuojančią stebėsenos praktiką bei

antrinius šaltinius – pasirenkama antroji šio tyrimo įgyvendinimo alternatyva.

2.3. Tyrimo metodai

Šio tyrimo metu taikomi du metodai:

- antrinių šaltinių analizė;
- interviu.

Šie metodai leidžia atsakyti į svarbiausius klausimus, reikalingus kokybiškai metodikai parengti, rodiklių reikšmėms nustatyti bei rekomendacijoms parengti.

Antrinių šaltinių analizė

Tyrimo metu analizuojami dokumentai, kiti antriniai informacijos šaltiniai – taikoma antrinių šaltinių analizė. Toliau išvardijami svarbiausi tyrime nagrinėjami šaltiniai.

- Teisės aktai:
 - Lietuvos 2007–2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija (patvirtinta 2007 m. balandžio 28 d. Europos Komisijos sprendimu Nr. K(2007)1808);
 - Sanglaudos skatinimo veiksmų programa (patvirtinta 2007 m. liepos 30 d. Europos Komisijos sprendimu Nr. K(2007)3738);
 - aplinkos sektoriaus 2007–2013 m. laikotarpio viešinimo priemonių programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2008 m. spalio 17 d. įsakymu Nr. D1-542 (Žin., 2008, Nr. 133-5140).
- Europos Komisijos užsakymu atlikti ES piliečių nuostatų apie aplinką tyrimai;
- kiti moksliniai tyrimai ir vertinimo ataskaitos, susijusios su šio tyrimo objektu, tarp jų VPVI atlikto „Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos panaudojimo poveikio ir rezultatyvumo aplinkos sektoriuje vertinimo“⁴ ataskaita.

Šis šaltinių derinys užtikrina pagrindinius tyrimo duomenų poreikius. Dokumentai, kuriais reglamentuojama parama, bei nacionaliniai strateginiai dokumentai naudoti tyrimo pagrindui išplėtoti: valstybės įsikišimo logikai aprašyti bei priemonių tikslams analizuoti. Kitų tyrimų ataskaitos buvo naudingos kaip duomenų, reikalingų padėčiai įvertinti ir analizuoti, šaltinis.

Interviu

Antrinių šaltinių analizės duomenys buvo patikrinti ir patikslinti naudojantis interviu metodu. Buvo atlikti 3 pusiau struktūruoti interviu su 6 šioje politikos srityje dirbančiais tarnautojais. Šių interviu informacija buvo panaudota analizuojant stebėsenos objektus. Interviu respondentų sąrašas pateikiamas šios ataskaitos 1 priede.

⁴ Viešosios politikos ir vadybos institutas „Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos panaudojimo poveikio ir rezultatyvumo aplinkos sektoriuje vertinimas (galutinė ataskaita)“, 2008.

3. PARAMOS DOKUMENTŲ IR TIKSLŲ ANALIZĖ

Šiame skyriuje pateikiama paramos dokumentuose aprašytų VP3-1.4-AM-08-V priemonės „Visuomenės informavimo apie aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“ ir VP3-1.4-AM-09-K priemonės „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas“ tikslų analizė. Ji reikalinga siekiant įvardyti, kokie pokyčiai turėtų būti fiksuojami šių priemonių stebėsenai. Taip pat pateikiamos dokumentų analizės išvalgos, kurios turi įtakos toliau siūlomam stebėsenos rodiklių apibrėžimui.

3.1. Paramos tikslai ir jų hierarchija

Apie priemones
Sanglaudos
skatinimo veiksmų
programoje

Svarbiausi teiginiai, kuriais remiantis formuluojami šių dviejų priemonių tikslai, pateikiami Sanglaudos skatinimo veiksmų programoje (patvirtintoje 2007 m. liepos 30 d. Europos Komisijos sprendimu Nr. K(2007)3738). Čia pirmiausia teigiama, kad visuomenė šiuo metu per mažai informuota aktualiausias aplinkos ir darniosios plėtros klausimais. Bendras informavimo priemonių tikslas – siekti aktyvesnio visuomenės dalyvavimo priimančią aplinką veikiančius sprendimus, o visuomenės informavimas yra esminė šio tikslo įgyvendinimo prielaida. Veiksmų programoje daromos nuorodos į Orhuso konvencijoje nustatomą „suinteresuotos visuomenės“ sąvoką ir pabrėžiama, kad norint pasiekti tokį visuomenės būvį, būtina aktyviai šviesti visuomenę bei didinti informacijos apie aplinką prieinamumą. Programoje teigiama, kad šiuo metu piliečiai ir bendruomenės dažnai pavėluotai reaguoja į sprendimus, kai juos pakeisti būna sunku arba neįmanoma. Veiksmų programoje taip pat minimas valstybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų kaip svarbiausių šios srities veikėjų vaidmuo didinant gyventojų informuotumą apie aplinką bei įsitraukimą sprendžiant aplinkos problemas.

Švietimo ir informavimo apie aplinką priemonėmis įgyvendinamas Sanglaudos skatinimo veiksmų programos uždavinys „skatinamas gamtos išteklių išsaugojimas sudarant sąlygas efektyviai juos pritaikyti gyventojų ir ūkio reikmėms.“ Šių priemonių aprašymuose suformuluoti toliau pateikiami tikslai.

VP3-1.4-AM-08-V priemonės „Visuomenės informavimo apie aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“ tikslas – sukurti ir plėtoti visuomenės informavimo apie aplinką sistemą, kuri užtikrintų veiksmingą visuomenės informavimą apie aplinkos būklę ir kitus su aplinka susijusius klausimus, formuoti aplinkos apsaugos bei darniosios plėtros politiką, sudarant palankias sąlygas visuomenei dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

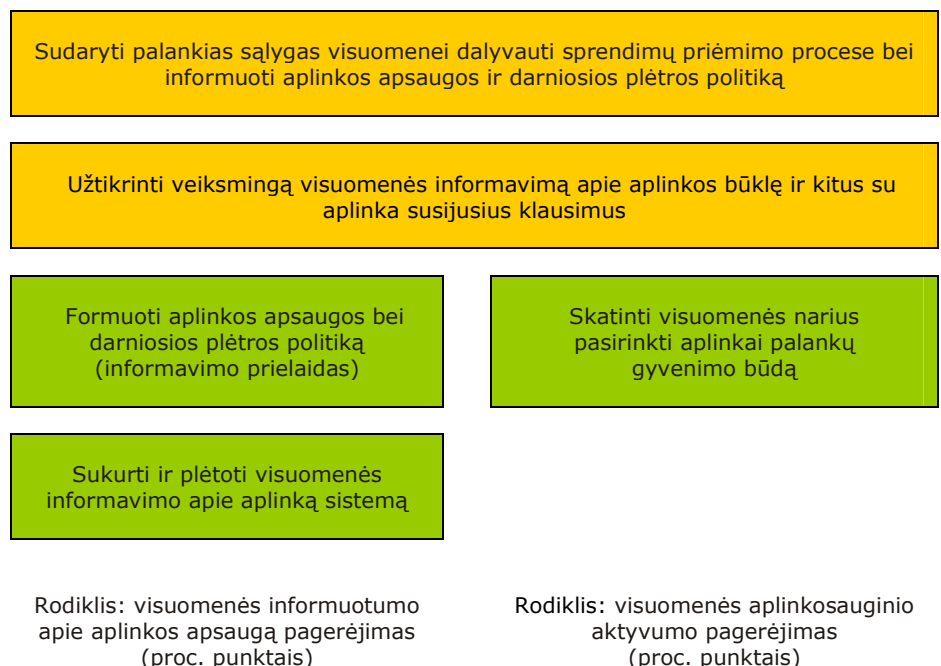
VP3-1.4-AM-09-K priemonės „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas“ tikslas – užtikrinti veiksmingą visuomenės informavimą ir švietimą apie aplinkos būklę ir kitus su aplinka susijusius klausimus, sudaryti palankias sąlygas visuomenei dalyvauti sprendimų priėmimo procese bei informuoti aplinkos apsaugos ir darniosios plėtros politiką, skatinant visuomenės narius pasirinkti aplinkai palankų gyvenimo būdą.

Paramos dokumentuose pateiktos priemonių tikslų formuluotės gana plačios. Jose aprašyti tikslai išplėsti ir daugialypiai, apimantys kelis lygmenis. Abiejų priemonių tikslų formuluotės labai panašios. Todėl 2 paveiksle šie tikslai išskaidomi, pavaizduota jų hierarchija, taip pat kokie rodikliai priskirti šių tikslų pasiekimo stebėsenai.

2 paveikslas. Informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių tikslų hierarchija ir stebėsenos rodikliai

VP3-1.4-AM-08-V priemonė
„Visuomenės informavimo apie
aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“

VP3-1.4-AM-09-K priemonė
„Visuomenės informavimo ir švietimo
apie aplinką priemonių įgyvendinimas“

Tikslų hierarchija

Gelsva spalva pažymėti tikslai pasikartoja kiekvienos iš priemonių tikslų aprašyme. Kadangi tai abiem priemonėms bendri tikslai, jie yra vaizduojami kaip aukštesnio lygmens. Žalia spalva pažymėti šiuos tikslus įgyvendinantys žemesnio lygmens (specifiniai) tikslai. Kiekvienas žemiau pavaizduotas tikslas prisideda prie aukščiau pavaizduotų tikslų įgyvendinimo. Šios tikslų formuluotės pakankamai aiškiai įvardija, ko siekiama įgyvendinant šias priemones.

Ilga rodiklių loginė grandinė

Kaip galima pastebėti, abiejų šių priemonių tikslai yra labai panašūs. Didžiausi jų skirtumai atsiskleidžia įgyvendinime. Pirmosios priemonės (VP3-1.4-AM-08-V) projektai yra planiniai, juos įgyvendins Aplinkos ministerija ir jai pavaldžios įstaigos. Antrajai priemonei (VP3-1.4-AM-09-K) įgyvendinti bus skelbiami projektų konkursai, o juos įgyvendins savivaldybės, valstybės biudžetinės įstaigos, regioniniai atliekų tvarkymo centrai ir nevyriausybinės organizacijos. Šie skirtumai atsispindi ir žaliai pažymėtuose tiksluose.

Taigi šių dviejų priemonių tikslai panašūs ir iš esmės skiriasi ne finansuojamomis veiklomis, bet planavimo ir finansavimo būdais. Todėl galima teigti, kad abu rodikliai atspindi kiekvienos iš priemonių rezultatus. Kaip tai bus plačiau aprašyta kitame skyriuje, gyventojų informuotumas yra svarbi prielaida aplinkosaugos aktyvumui. Todėl informuotumo pagerėjimą galima suvokti kaip žemesnio lygmens tikslų pasiekimą atspindintį rodiklį, o aktyvumą – kaip aukštesnio lygmens tikslus iliustruojantį rodiklį. Taigi antruoju rezultato rodikliu (aktyvumu) kiek priartėjama prie poveikio stebėsenos. Šis rodiklis iš esmės galėtų būti priskirtas konteksto lygmeniui. Informuotumo pagerėjimo galima tikėtis vidutiniu laikotarpiu, o geresnį informuotumą sekantis aplinkosaugos gyventojų aktyvumas gali augti lėčiau. Taigi šie rodikliai vaizduoja ne lygiagrečiai pasiekiamus rezultatus, bet sudaro gana ilgą loginę grandinę. Kaip vėliau pamatysime, galimybė šiuos rodiklius priskirti skirtingiems lygiams niekaip nedaro įtakos jų skaičiavimui.

3.2. Viešinimo prioritetai ir intervencijos logika

Priemonių aprašymuose suformuluoti bendro pobūdžio tikslai gali būti gana įvairiai interpretuojami. Svarbiausi dokumentai, kuriuose galima ieškoti išsamesnio tikslų ir intervencijos logikos aprašymo, yra ministro įsakymu patvirtinta Aplinkos sektoriaus 2007–2013 m. laikotarpio viešinimo priemonių programa (Žin., 2008, Nr. 133-5140) ir atitinkamų priemonių projektų finansavimo sąlygų aprašai.

3.2.1. Viešinimo programoje įvardytos prioritetinės viešinimo sritys

Viešinimo programa

Pažymėtina, kad Aplinkos sektoriaus 2007–2013 m. laikotarpio viešinimo priemonių programa yra labiau išplėtotas dokumentas už atitinkamą praeito programinio laikotarpio dokumentą. Jame ne tik referuojami nacionaliniai ir tarptautiniai dokumentai, kuriuose apibrėžiami darniosios plėtros tikslai bei piliečių teisės į informaciją apie aplinką, bet taip pat išskiriamos prioritetinės viešinimo sritys, pagrindiniai viešinimo žingsniai ir principai. Programoje referuojama Orhuso konvencija dėl piliečių teisių gauti informaciją apie aplinką bei teisės dalyvauti priimant aplinkosaugą galinčius paveikti sprendimus. Programos tikslai taip pat susiejami su Nacionaline darniojo vystymosi strategija (patvirtinta LR Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160, Žin., 2003, Nr. 89-4029) – įvairaus pobūdžio ir įvairios tematikos informavimo ir viešinimo veiklos yra tarp Nacionalinės darniojo vystymosi strategijos uždavinių.

Programos prioritetinės sritys

Svarbiausias naujosios programos patobulinimas yra išskirtos prioritetinės viešinimo ir informavimo sritys. Jos įvardijamos taip:

- darnioji plėtra;
- klimato kaita ir jos padarinių švelninimas;
- atliekų tvarkymas ir vandentvarka;
- būstas ir teritorijų planavimas;
- kraštovaizdžio formavimas, miškai ir biologinė įvairovė.

Programoje teigiama, kad tokį prioritetų pasirinkimą lėmė sritį reglamentuojantys dokumentai bei šalies specifika. Viešinimo veiklos, susijusios su dauguma šių prioritetinių sričių, buvo atliekamos jau praeitu programiniu laikotarpiu. Pažymėtina, kad prioritetas „būstas ir teritorijų planavimas“ išplečia iki šiol projektuose vyravusį aplinkos problemų suvokimą. Praeitu programiniu laikotarpiu vyravo projektai, skirti atliekų tvarkymo, vandentvarkos, biologinės įvairovės nykimo problemoms spręsti. Tačiau artimiausios žmogaus aplinkos (urbanistinėms) problemoms iki šiol buvo skiriama nedaug dėmesio.

Programos uždaviniai

Programoje prioritetai toliau detalizuojami jiems priskiriant atskirus uždavinius, iliustruojančius, kaip ketinama siekti programos tikslų. Jie kartu atskleidžia vyraujančią požiūrį į viešinimą kaip politikos priemonę. Pažymėtina, kad tarp šių uždavinių yra ypač daug veiklų, skirtų jau įgyvendinamų priemonių propagavimui. Taigi į viešinimą pirmiausia žvelgiama kaip į kitas viešosios politikos priemones papildančią ar netgi jų įgyvendinimą propaguojančią priemonę. Tik maža dalis programoje numatytų uždavinių nukreipti į gyventojų elgsenos keitimą.

3.2.2. Viešinimo programos trūkumai

Programos ir rodiklių susiejimas

Didžiausia problema, kodėl šios programos tekstas gali būti nelabai naudingas rodiklių skaičiavimo metodikai parengti, yra ta, kad nors programa iš esmės skirta nagrinėjamų priemonių įgyvendinimui detalizuoti, jos tekste nėra sąsajos su šios programos tikslais bei priemonių stebėsenos rodikliais. Priemonių rodikliai ir jų suplanuotos reikšmės programos tekste net nėra minima. Tai svarbus šios programos ir paramos dokumentų prieštaravimo pavyzdys.

Viešinimo programoje yra ir daugiau trūkumų bei neatitikimų su praėjusio laikotarpio patirtimi, tyrimų rezultatais bei viešinimo, kaip viešosios politikos priemonės, taikymo praktika. Nors ir pripažįstama, kad Lietuvoje egzistuoja skaitmeninės atskirties problema, programoje ypač daug dėmesio skiriama informacinių technologijų taikymui vykdant viešinimo veiklas. BPD 1.3 priemonės vertinimas parodė, kad iki šiol projektų rezultatus viešinančios svetainės dėl skurdaus turinio bei menko lankomumo buvo vertinamos kaip nepakankamai veiksmingos viešinimo tikslams pasiekti.

Programoje taip pat nenaudojami visuomenės nuomonės ir nuostatų tyrimų rezultatai siekiant pagrįsti prioritetinių viešinimo sričių pasirinkimus bei detalizuoti principus, kuriais remiantis galima būtų pasiekti tinkamo poveikio. Gana daug dėmesio skiriama NVO dalyvavimo reikšmei viešinimo

programos įgyvendinime aprašyti ir pagrįsti. Tačiau praeito programinio laikotarpio patirtis rodo, kad šių organizacijų pajėgumai įgyvendinti viešinimo veiklas yra gana riboti. Taigi šios organizacijos programos įgyvendinime yra svarbūs, bet ne vieninteliai veikėjai. Programoje yra ir daugiau gana abstrakčių nuostatų, kurių galimas poveikis tikslų pasiekimo lygiui nėra aiškus.

Tiek padėties aprašymas, tiek bendrieji viešinimo tikslai programoje aprašomi gana abstrakčiai. Dokumentui didesnės įtakos turi tarptautiniai teisės aktai bei vykdoma viešinimo praktika. Tačiau trūksta tyrimais pagrįstos problemų analizės ir kiekybinio jų pagrindimo. Visa tai galėtų sudaryti stiprų priemonių loginį pagrindą. Toks pagrindas būtų ypač pravartus projektų vykdytojams, atneštų naudos vertinant projektus.

Į visa tai atsižvelgiant programą galima būtų vertinti kaip savarankišką dokumentą, kuriame pateikiamos idėjos projektams, jau vykdomų ar privalomų vykdyti veiklų sąvadas bei bendri principai. Jais remiantis ir turi būti įgyvendinamos viešinimo veiklos. Šis dokumentas tik iš dalies prisideda prie darniosios intervencijos logikos sudarymo, kuria remiantis būtų aiškinama, kaip ir kokio poveikio siekiama įgyvendinamomis priemonėmis.

3.2.3. Projektų vertinimo kriterijai

Atsižvelgiant į anksčiau išvardytas problemas, projektų finansavimo sąlygų aprašai tampa svarbiais dokumentais, kuriuose apibrėžiama intervencijos logika. Šiuose dokumentuose numatyti projektų vertinimo kriterijai turi daugiausiai įtakos paramos paskirstymui. Pažymėtina, kad šiuose dokumentuose įvardytos prioritėtinės viešinimo sritys tik iš dalies atitinka viešinimo programos prioritetus. Daugiau balų skiriama projektams, skirtiems informuoti apie:

- 1) aplinkos oro kokybę, šiltnamio efektą, oro pernašas;
- 2) vandens išteklių naudojimą ir vandens kokybės gerinimą;
- 3) priešgaisrinę miškų apsaugą;
- 4) biologinę įvairovę;
- 5) aplinkai palankų gyvenimo būdą.

Taip pat papildomas balų skaičius numatytas projektams, skirtiems informuoti apie:

- 1) saugomų teritorijų svarbą;
- 2) vandens ekosistemų įvairovę ir biologinį produktyvumą;
- 3) miškingumo didinimo programą ir jos rezultatus.

Tai gana didelis neatitikimas tarp viešinimo priemonių programos ir paramos dokumentų. Todėl toliau bus naudojama šiais prioritetais, nes būtent su jais susieta parama. Šie prioritetai gali būti iš dalies naudingi rengiant rodiklių aprašymus, nes jais nusakomos sritys, kuriose siekiama didžiausio poveikio.

Be to, finansavimo sąlygų aprašuose apibūdintuose vertinimo kriterijuose galima išvelgti produktų vertinimo užuominų. Kaip vėliau pamatysime, išsamesnė produktų stebėseną yra svarbi

prielaida priemonių efektyvumui įvertinti. Tarp tokių projektų vertinimo kriterijų yra:

- tikslinės grupės pasiekimo efektyvumas (skaičiuojant litais vienam kontaktui);
- projektu informuotų asmenų skaičius;
- pasiektos teritorijos apimtis (savivaldybių, kuriose pasiektos tikslinės grupės, skaičius).

Vadovaujantis tokiais kriterijais gali būti vertinamos ne tik projektų paraiškos, bet ir projektų produktai juos įgyvendinus.

Čia atlikta paramos tikslų analizė yra svarbus žingsnis siekiant pasirinkti tinkamus stebėsenos rodiklių apibrėžimus. Tolesniame skyriuje remiantis šiame skyriuje atlikta dokumentų ir paramos tikslų analize bei jau taikoma gyventojų elgsenos ir informuotumo apie aplinką stebėsenos praktika pagrindžiamos rodiklių formuluotės.

4. RODIKLIŲ APIBRĖŽIMAS

Europiečių
požiūrių į aplinką
tyrimas

Rodikliai „visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas“ ir „visuomenės aplinkosaugos aktyvumo padidėjimas“ gali būti interpretuojami įvairiai. Šiame skyriuje pateikiami rodiklių apibrėžimai, geriausiai atitinkantys priemonių tikslus, nagrinėtus trečiajame skyriuje, bei geriausiai atspindintys šių rodiklių turinį. Kadangi tyrimas atliekamas remiantis antriniais duomenimis, apibrėžimai suderinti su šiuos duomenis teikiančių tyrimų metodologija. Kaip pagrindą rodiklių skaičiavimo metodikai sukurti siūlome naudoti kas trejus metus Europos Komisijos užsakymu vykdomo Europos piliečių požiūrių į aplinką tyrimo metodologiją⁵. Toliau išvardijamos kelios svarbios priežastys, dėl kurių šio tyrimo metodologija ir duomenys tinkami Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių rezultato rodiklių stebėsenai.

- Tyrimas sudaro galimybes lyginti atskirų šalių duomenis. Tai padeda įvertinti esamas ir pagrįstai planuoti siektinas rodiklių reikšmes.
- Tyrimas atliekamas periodiškai – kas trejus metus. Tai atitinka vidutinį laikotarpį, per kurį galima tikėtis informavimo ir švietimo veiklų poveikio. Iki 2015 m. galima tikėtis bent dviejų šio tyrimo ataskaitų.
- Tai vienas didžiausių tarptautinių tyrimų apie aplinkosaugos nuostatas ir informavimą. Tyrimo klausimai konceptualizuoti pagal mokslinius tyrimus ir atspindi europines tendencijas. Tyrimo metodologija išsamiai aprašyta ir du kartus taikyta praktikoje.

Turint tokio lygmens duomenų gerai pagrįstas jų interpretavimas sukuria daugiau naudos nei papildomų duomenų rinkimas. Paskutinį kartą šio tyrimo ataskaita viešinta 2008 m. (joje nagrinėjami 2007 m. gruodžio mėn. duomenys). Ataskaitoje pateikiami duomenys atitinka techninėje užduotyje nustatytą laikotarpį, todėl jie bus naudojami pradinės padėties rodiklių reikšmėms nustatyti.

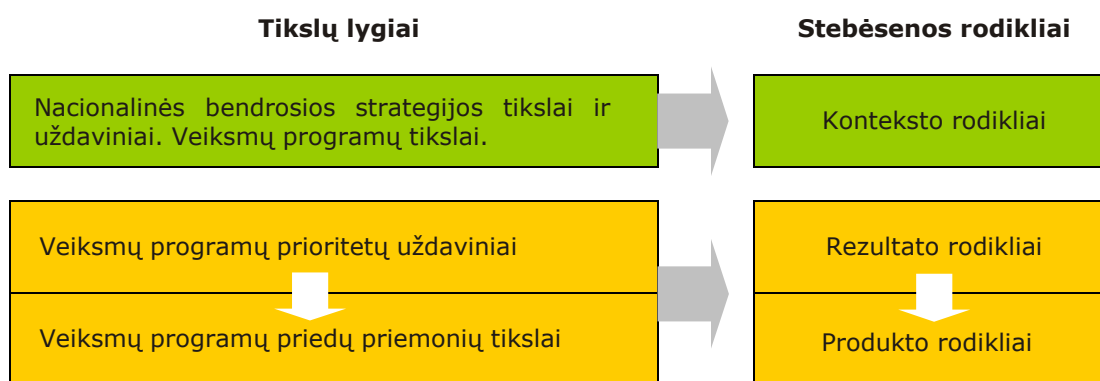
4.1. Rezultato rodiklių stebėseną

Toliau aprašomų rezultato rodiklių apibrėžimus lemia 3 paveiksle pavaizduota ES struktūrinės paramos tikslų ir uždavinių bei jų stebėsenos logika. Nacionalinės bendrosios

⁵ Čia ir toliau minimas šaltinis: European Commission. Attitudes of european citizens towards the environment. Special eurobarometer issue 295. EB68.2. March 2008.

strategijos tikslų ir uždavinių bei veiksmų programų tikslų pasiekimai matuojami konteksto rodikliais.

3 paveikslas. ES struktūrinės paramos tikslai ir uždaviniai bei jų stebėseną.

Rezultato rodikliais matuojami veiksmų programų prioritetų uždavinių ir priemonių tikslų, išsamiai išnagrinėtų ankstesniajame skyriuje, pasiekimai. Rezultato rodikliai turi atspindėti tiesiogiai įgyvendinamų veiklų poveikį priemonių tikslams. Jie turi atskleisti vidutinio laikotarpio produktų padarinius. Informavimo apie aplinką priemonių atveju pageidautini padariniai yra informuotumo, nuostatų bei elgsenos pokyčiai. Toliau šiame skyriuje bus teikiami siūlymai, kaip galėtų būti tobulinama produktų rodiklių, kurie turi atskleisti trumpo laikotarpio pasiekimus, stebėseną.

4.1.1. Informuotumo apie aplinkos problemas matavimas

Esama nelabai daug būdų, kaip galima matuoti asmenų informuotumą. Paprasčiausia tai padaryti tuomet, kai tyrimo objektas gana siauras. Tokiu atveju tiriama, ar piliečiai yra susipažinę su tam tikru griežtai apibrėžiamu faktu. Tačiau konkrečiu atveju reikia išmatuoti, kaip gerai piliečiai informuoti apie gana kompleksinę ir plačiai apibrėžiamą aplinkos problemų grupę. Tokiu atveju informuotumą įvertinti prašoma pačių respondentų. Tai yra svarbiausias būdas, kaip galima matuoti rodiklį „visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas.“ Todėl šį rodiklį apibrėžiame kaip:

gyventojų, kurie mano esą labai gerai arba gana gerai informuoti aplinkos klausimais, dalies pokytį.

Tokiam rodikliui apskaičiuoti reikalinga fiksuoti informuotumo lygį nustatyto laikotarpio pradžioje ir pabaigoje. Rodiklis „visuomenės informuotumas apie aplinką“ būtų kiek lengviau interpretuojamas – būtų iškart matoma, kokia dalis piliečių yra gerai informuoti. Tam, kad būtų tinkamai įvertinta šiuo metu pasirinkto rodiklio reikšmė, reikia susipažinti ne tik su piliečių informuotumu kitose šalyse, bet ir su jų pokyčiu įvairiais laikotarpiais. Duomenys, kurie padeda interpretuoti šio rodiklio pokyčius, išsamiai nagrinėjami tolesniame skyriuje. Šio rodiklio matavimui galima pasitelkti vieną anksčiau minėto Eurobarometro tyrimo klausimų:

Rodiklio apibrėžimas

Apklauso klausimas

*Jūsų manymu, kiek Jūs esate bendrai informuotas apie dalykus, susijusius su aplinka?*⁶

Respondentui leidžiama pasirinkti vieną iš keturių atsakymų: *labai gerai informuotas, gana gerai informuotas, gana prastai informuotas, labai prastai informuotas*. Atsakymai vėliau pateikiami ir apibendrintai – *informuotiems* priskiriant pirmąjį ir antrąjį atsakymus pasirinkusiuosius, o *neinformuotiems* – trečiąjį ir ketvirtąjį.

Informuotumo matavimas pateikiant tokį apklausos klausimą turi tiek privalumų, tiek trūkumų. Pirmiausia jis grindžiamas respondentų asmenine nuomone apie savo informuotumą, o jai gali daryti įtaką ne tik informacijos trūkumas, bet ir kiti išoriniai veiksniai, pavyzdžiui, pasitikėjimas informacijos šaltiniais – valdžios institucijomis, žiniasklaida ir pan.

Pažymėtina, kad šiuo atveju respondentai prašomi įvertinti informuotumą labai apibendrintai.

Papildomas
stebėsenos
rodiklis

Kitas galimas būdas matuoti informuotumą – išskirti konkrečias sritis, kurios galėtų sudaryti aplinkos problemų visumą, ir prašyti įvertinti informuotumą kiekvienoje iš šių sričių. Toks būdas atitinkamai turi savų ribotumų – kad ir kaip gerai būtų parengtas klausimynas, išskiriamos sritys negali apimti visų galimų klausimų, o išskiriant labai daug klausimų, dalis jų persidengia. Tokiu būdu surinktus duomenis neįmanoma tiksliai apibendrinti vienu galutiniu rodikliu. Todėl Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių rezultatų stebėsenai toks matavimo būdas nėra patogus ir tinkamas. Dėl to piliečių informuotumą pagal atskiras sritis siūlome naudoti kaip papildomą stebėsenos rodiklį, galintį suteikti žinių apie priemonės įgyvendinimą bei pasiekimus prioritetinėse informavimo srityse. Tam gali būti panaudotas vienas iš Eurobarometro tyrimo klausimų:

Prašau nurodyti penkias sritis, apie kurias, Jūsų manymu, Jums trūksta žinių labiausiai.

Atsakymui į šį klausimą respondentams pateikiamas penkiolikos temų sąrašas:

- *klimato pokyčiai;*
- *didėjantis atliekų kiekis;*
- *biologinės įvairovės praradimas (rūšių išnykimas, laukinių gyvūnų ir arealo praradimas);*
- *stichinės nelaimės (Žemės drebėjimai, potvyniai ir t. t.);*
- *žmogaus sukeltos katastrofos (naftos išsiliejimai, pramoninės nelaimės ir t. t.);*
- *vandens užterštumas (jūros, upės, ežerai ir požeminis vanduo);*
- *žemės ūkio užterštumas (pesticidų, trąšų naudojimas...);*

⁶ Čia ir toliau cituojami Eurobarometro apklausos klausimai yra paimti iš lietuviško apklausos klausimyno vertimo. Dalis klausimų buvo redaguoti siekiant išvengti stiliaus klaidų bei nukrypimo nuo originalo.

- *genetiškai modifikuotų organizmų naudojimas žemės ūkyje;*
- *chemikalų naudojimo kasdieniuose produktuose poveikis mūsų sveikatai;*
- *oro užterštumas;*
- *triukšmas;*
- *miesto problemos (kamščiai, tarša, žaliųjų zonų trūkumas...);*
- *gamtos išteklių išsekvojimas;*
- *mūsų vartojimo įpročiai;*
- *šiuolaikinių transporto priemonių įtaka (daugiau automobilių, daugiau greitkelių, didesnis oro eismas ir t. t.).*

Pažymėtina, kad šie klausimai padengia paramos dokumentuose suformuluotas prioritetas viešinio sritis ir todėl gali būti naudojami piliečių informuotumo prioritetas srityse stebėsenai. Eurobarometro tyrime taip pat pateikiami respondentų atsakymai, kurios iš šių išvardytų problemų respondentus jaudina labiausiai. Šie du klausimai yra labai susiję, atsakymus į juos priimtinausia interpretuoti kartu.

4.1.2. Aplinkosaugos aktyvumo matavimas

Visuomenės aplinkosaugos aktyvumas gali būti interpretuojamas labai įvairiai, o jį išmatuoti yra kur kas sudėtingiau nei informuotumo lygį. Tikslų analizėje nagrinėtuose dokumentuose aplinkosaugos aktyvumas aprašomas tiek kaip aktyvus piliečių dalyvavimas priimant aplinkosaugos sprendimus, tiek kaip gyventojų nusiteikimas keisti elgseną į aplinkai palankesnę. Eurobarometro apklausoje aktyvumas pirmiausia siejamas su konkrečiais piliečių veiksmais siekiant mažinti neigiamą jų elgsenos poveikį aplinkai. Taigi aplinkosaugos aktyvumas rodo asmeninį santykį su aplinkos problemomis bei tai, kaip asmuo nusprendžia reaguoti į turimą informaciją apie aplinkos problemas.

Aplinkosaugos
aktyvumo
suvokimas

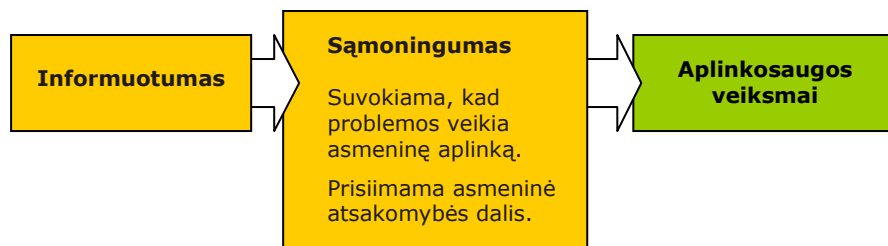
Kad piliečiai taptų aktyvūs ir imtų keisti savo gyvenimo būdą, nepakanka juos vien gerai informuoti apie aplinkos problemas, 4 paveiksle pavaizduota paprasta seka nuo asmenų informuotumo iki apsisprendimo keisti savo gyvenimo būdą aplinkai palankesniu. Eurobarometro tyrimas rodo, kad asmenys, kurie save įvardija kaip gerai informuotus, dažniausiai teigia, kad aplinkos apsauga jiems yra asmeniškai svarbi sritis. Jie taip pat linkę tikėti, kad patys gali prisidėti prie aplinkos išsaugojimo ir atitinkamai labiau linkę keisti savo gyvenimo būdą. Čia galima išvelgti dviejų kryptių ryšius. Pirmiausia geriau informuoti piliečiai, tikėtina, taps labiau sąmoningi ir įsitraukę. Kartu sąmoningi ir jau aktyvūs piliečiai yra jautresni naujai informacijai aplinkos klausimais.

Aplinkosaugos
aktyvumo
prielaidos

Taigi informuotumas ir aktyvumas gali būti interpretuojami kaip du skirtingi tų pačių veiklų rezultatai, o informuotumas – kaip tarpinis rezultatas siekiant aktyvumo. Yra keli svarbūs žingsniai įsąmoninant aplinkos problemas, kurie galų gale nulemia asmenų aktyvumą. Asmuo pirmiausia turi suvokti, kad jam žinomos problemos veikia jo artimiausią aplinką, o kartu ir jo gyvenimo kokybę. Galiausiai jis turi prisiimti asmeninę atsakomybę dalį dėl šių problemų, ir tik tuomet tai gali nulemti pokyčius jo elgsenoje. Tokius elgsenos pokyčius ir turėtų

fiksuoti rodiklis „visuomenės aplinkosauginio aktyvumo padidėjimas.“

4 paveikslas. Apsisprendimo, keisti elgseną aplinkai palankesne, prielaidos

Sąmoningumo padidėjimas galėtų būti fiksuojamas kaip svarbi prielaida atsirasti aplinkosaugos aktyvumui bei informacijos apie aplinką jautrumui. Sąmoningumą taip pat galima naudoti kaip gana patikimą aplinkosaugos aktyvumo indikatorius, nes sąmoningi piliečiai dažniau linkę keisti savo elgseną.

Sąmoningumo matavimas

Eurobarometro tyrime yra keli klausimai, kuriuos galima būtų priskirti sąmoningumo matavimui. Šiame tyrime aplinkos problemoms jautrių respondentų grupė išskiriama užduodant tokį klausimą:

Prašau pasakyti, ar Jūs visiškai sutinkate, linkę sutikti, linkę nesutikti ar visiškai nesutinkate, su šiuo teiginiu: aplinkos problemos turi tiesioginės įtakos Jūsų kasdieniam gyvenimui?

Tyrimo ataskaitoje asmenys, visiškai sutikę su šio klausimo teiginiu, priskiriami aplinkos problemoms jautrių respondentų grupei. Apklausoje yra ir kitas panašus klausimas, padedantis išsiaiškinti asmenų aplinkosaugos sąmoningumą:

Kiek Jums asmeniškai svarbi aplinkos apsauga?

Čia vėlgi pateikiami keturi galimi standartiniai atsakymai: *labai svarbi, gana svarbi, nelabai svarbi, visiškai nesvarbi*. Tyrimo ataskaitoje pastebima, kad asmenys, kurie teigė jaučiantys tiesioginę aplinkos problemų įtaką kasdieniame gyvenime, dažniausiai taip pat teigė, kad aplinkos apsauga jiems asmeniškai svarbi. Kitaip tariant, tai yra panašūs klausimai, kurių atsakymai tarpusavyje stipriai koreliuoja. Iš šių dviejų klausimų, kuriais matuojamas jautrumas aplinkos problemoms, siūlytumėme rinktis pirmąjį, nes jis detalesnis, reikalaujantis gilesnės respondentų refleksijos ir taip padeda geriau išmatuoti įsitraukimą. Kitas šio tyrimo kontekste svarbus apklausos klausimas yra:

Prašau pasakyti, ar Jūs visiškai sutinkate, linkę sutikti, linkę nesutikti ar visiškai nesutinkate su šiuo teiginiu: „kaip individas, Jūs galite atlikti vaidmenį apsaugant aplinką Lietuvoje?“

Šiuo klausimu matuojamas asmens pasirengimas priimti dalį atsakomybės už aplinkos problemas. Kaip atsvara minėtam teiginiui šį klausimą lydėjo prašymas įvertinti, kiek tokios atsakomybės turėtų priimti didieji teršėjai (korporacijos ir

Aktyvumo matavimas

pramonė). Tai dar vienas klausimas, tinkantis matuoti asmenų sąmoningumą. Be to, kaip rodo kitame skyriuje nagrinėjami duomenys, šiuo klausimu fiksuojamas didesnis Lietuvos atotrūkis nuo kitų ES šalių, todėl jis tinkamiausias pasiekimams matuoti.

Klausimai, kuriais fiksuojamas sąmoningumas, gali būti naudojami kaip papildomi stebėsenos rodikliai, atspindintys prielaidas aplinkosaugos aktyvumui. Išties aktyvūs gyventojai – tai Eurobarometro tyrime išskiriama „aplinkos pragmatikų“ grupė – asmenys, kurie imasi konkrečių veiksmų siekdami tiesioginio teigiamo poveikio aplinkai. „Aplinkos pragmatikų“ grupė išskiriama užduodant šį klausimą:

Ar per pastarąjį mėnesį Jūs padarėte ką nors iš šių veiklų dėl aplinkosaugos priežasčių?

- *Rūšiuote daugumą savo atliekų perdirbimui.*
- *Sumažinote vandens naudojimą (pavyzdžiui, nepalikdavote bėgančio vandens plaudamas indus, maudėtės duše (ne vonioje) ir pan.).*
- *Sumažinote energijos naudojimą (pavyzdžiui, išjungdamas oro kondicionavimą ar šildymą, nepalikdamas įrengimų budėjimo režimu, pirkdamas energiją tausojančias lempas, pirkdamas energiją tausojančią buitinę techniką ir pan.).*
- *Pasirinkote aplinkai nežalingą kelionės būdą (pėsčiomis, dviračiu, viešuoju transportu).*
- *Sumažinote vienkartinę daiktų naudojimą (pavyzdžiui, plastikinių maišelių, tam tikrų pakuočių ir t. t.).*
- *Pirkote aplinkai nežalingus produktus, pažymėtus saugumo aplinkai etiketėmis.*
- *Rinkotės vietoje pagamintus gaminius arba maisto produktus.*
- *Mažiau naudojatės savo automobiliu.*

Čia, kaip ir anksčiau pateiktame klausime su pateikiamu galimų atsakymų sąrašu, kyla panašių problemų – alternatyvų sąrašas nėra baigtinis, jos gali kiek persidengti. Tačiau pažymėtina, jog respondentų, pasinaudojusių galimybe apklausos metu įvardyti kitas veiklas, skaičius nesiekė vieno procento. Tai rodo, kad šis sąrašas gana patikimas. Be to, labai tikėtina, jog į šias veiklas įsitraukę asmenys taip pat bus linkę įsitraukti į kitas, ne tokias kasdienes aplinkosaugos veiklas, tad šios veiklos – geras platesnio aplinkosaugos aktyvumo indeksas.

Aktyvumo rodiklio formuluotė

Naudojant šį klausimą aktyvumui matuoti reikia sutarti, kaip jis turėtų būti interpretuojamas. Dalis sąrašė išvardytų veiklų kaip susijusios su gyventojų kasdiene veikla, Eurobarometro ataskaitos autorių laikomos gana pasyviomis. O kitos sąrašė pateikiamos veiklos reikalauja daugiau įsitraukimo. Analizuodami šio klausimo atsakymus ataskaitos autoriai respondentus suskirstė į grupes pagal pasirinktų veiklų skaičių: jokių veiksmų (0), mažai veiksmų (pasirinko 1–3), keli veiksmai (4–6), daug veiksmų (7–9). Kitas ataskaitoje siūlomas duomenų interpretavimo būdas – vidutinis iš sąrašo pasirinktų veiklų skaičius. Šis rodiklis yra tam tikras indeksas, nes apima įvairias aplinką tausojančias veiklas.

Rodiklio „visuomenės aplinkosauginio aktyvumo pagerėjimas“ stebėsenai siūlome pasirinkti vidutinį veiklų skaičių, nes toks rodiklis lengviau apskaičiuojamas ir interpretuojamas. Atsižvelgdami į tai aplinkosaugos aktyvumą siūlome matuoti kaip:

veiklų, kurias gyventojai per pastarąjį mėnesį atliko vedami aplinkosaugos motyvų, vidutinio skaičiaus pokytį.

Toks rodiklis kelia mažiausiai interpretavimo problemų. Indekso reikšmę, viršijančią 3, siūlome interpretuoti kaip pakankamai aukštą aktyvumo lygį. Tokio aktyvumo kol kas pasiekta tik nedidelėje dalyje ES narių. Sąmoningumą atspindinčius rodiklius siūlome fiksuoti kaip papildomus stebėsenos rodiklius, nes jie rodo svarbią tarpinę būseną tarp informuotumo ir aktyvios veiklos. Sąmoningumo pokyčiai taip pat gali būti laikomi svarbiu tarpiniu Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių rezultatu.

4.2. Produktų stebėseną

Rezultato
rodiklių
apribojimai

Matuojant Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių rezultatus susiduriama su viešinimo priemonių stebėsenai būdingomis problemomis. Didžiausia problema, kad šiuo atveju, kaip paprastai, sunku įvertinti, kurią dalį rezultato rodiklio pokyčio lėmė priemonėmis finansuotos veiklos. Jeigu viešinimo kampanija apima labai siaurą problematiką, o priemonės lėšomis finansuojami informavimo šaltiniai yra vieninteliai šaltiniai šios tematikos klausimais, rezultato rodikliai pakankamai gerai atspindi priemonės efektyvumą. Tačiau konkrečiu atveju, kaip ir daugeliu kitų atvejų, informavimo problematika yra gana plati, apimanti įvairaus pobūdžio klausimus, o priemonių lėšomis finansuojami informavimo šaltiniai nėra vieninteliai. Aplinkosaugos nuostatas formuoja ir privatusis sektorius. Daug aplinkosaugos informacijos sklinda kartu su gyvenimo būdo „importu“, ją taip pat savarankiškai skleidžia nevyriausybinės organizacijos bei aplinkos aktyvistų socialiniai tinklai.

Tokiomis aplinkybėmis sunku pagrįstai įvertinti, kokią dalį poveikio turėjo nagrinėjamos priemonės. Bet kuris koeficientas, mėginantis padėti įvertinti poveikio dalį, būtų gana spekuliatyvus. Pirmiausia jis būtų grindžiamas praeities duomenimis, kurie neturi jokio ryšio su ateities veiklomis. Taip pat nėra patikimo būdo, kaip atskirti viešojo sektoriaus inicijuotos informacijos srautą nuo viso informacijos srauto, kurio apimtys sunkiai apskaičiuojamos.

Todėl svarbu tinkamai matuoti priemonės lėšomis sukurtus produktus. Produktus reikia stebėti taip, kad būtų įmanoma sukurti loginius ryšius tarp produkto rodiklių ir rezultato rodiklių pokyčių. Rezultato rodiklių pokyčius analizuojant kartu su išsamia informacija apie produktus, finansuotus nagrinėjamų priemonių lėšomis, galima pakankamai išsamiai įvertinti priemonės efektyvumą ir poveikį.

4.2.1. Produkto rodiklis „projektų skaičius“

Tinkamai pasirinktas produkto rodiklis padeda išmatuoti tiesiogiai su vykdomomis veiklomis susijusius trumpojo laikotarpio projektų veiklų padarinius. Viešinimo priemonių atveju produktų lygmeniu paprastai matuojamas skirtingų informavimo priemonių skaičius, jų skvarba, pasiektos auditorijos bei jų charakteristikos.

Produkto rodiklis

Abiems nagrinėjamosioms priemonėms nustatytas produkto lygmens rodiklis – įgyvendintų projektų skaičius. Paramos dokumentuose aprašytoje rodiklio skaičiavimo metodikoje projektas laikomas įgyvendintu patvirtinus galutinę projekto ataskaitą, o rodiklio pasikeitimas fiksuojamas gavus galutinį mokėjimo prašymą. Toks produkto lygmens rodiklis gali būti informatyvus tik tuomet, kai projektai yra gana standartiniai, jų produktai aiškiai apibrėžti, projektų finansavimo apimtis ir pasiekimai labai panašaus lygio. Tai sunkiai taikytina viešinimo projektams, kurie gali būti nukreipti į skirtingų problemų viešinimą, skirtingas auditorijas, taip pat gali vadovautis skirtingomis informavimo taktikoms, pasitelkti skirtingo efektyvumo priemones. Tai iš dalies pateisina tokio labai apibendrinto produkto lygio rodiklio pasirinkimą ir naudojimą atsiskaitymo tikslais. Tačiau gilesnei analizei reikalinga išsamesnė informacija apie produktus, todėl siūlome taikyti papildomus produkto stebėsenos rodiklius, kurie taip pat padėtų įvertinti ir finansuotų veiklų poveikio rezultato rodikliams dalį.

Viešinimo produktų matavimo patirtis

Praeito programinio laikotarpio patirtis parodė, kad viešinimo projektuose taikomų priemonių skaičius buvo gana ribotas. Todėl įmanoma sudaryti priemonių tipologiją ir jų vertinimo parametrus, kurie padėtų detaliam išmatuoti projektų produktus. Kita vertus, reikia pripažinti, kad toks viešinimo produktų matavimas nėra labai paprastai įgyvendinama praktika. Praeitu laikotarpiu buvo mėginta tiksliau fiksuoti viešinimo produktus – produkto lygmens rodikliu buvo pasirinktas rodiklis „įgyvendinta viešinimo priemonių.“ Tačiau susidurta su problema, jog nebuvo pakankamai aiškiai conceptualizuota, ką tiksliai būtų galima vadinti viešinimo priemone. Matavimo „vienetu“ galėjo tapti labai įvairaus veiksmingumo bei savikainos produktai – pavyzdžiui, skrajutės ir TV laidos. Dėl to šio rodiklio atsisakyta, ir jis pakeistas įvykdytų projektų skaičiumi.

4.2.2. Papildomi produktų stebėsenos rodikliai

Detalus informavimo produktų matavimas

Atsižvelgdami į tai, kad informavimo projektai gali būti labai skirtingi, siūlome taikyti papildomus stebėsenos rodiklius, kuriais būtų detaliam matuojami projektų produktai. Tam pirmiausia galima taikyti rodiklį „įgyvendinta viešinimo priemonių.“ Tačiau tokio matavimo tikslas būtų ne šio kaip papildomo rodiklio galutinė skaitinė išraiška, bet informacija, leidžianti įvertinti priemonių įvairovę bei poveikio tikslinėms auditorijoms prielaidas. Čia aprašome kelis galimus kriterijus, pagal kuriuos įmanoma aprašyti ir išmatuoti programų produktus. Jie aprašyti remiantis BPD 1.3 priemonės vertinimo metu sudaryta viešinimo priemonių tipologija, paramos dokumentuose aprašytais projektų vertinimo kriterijais ir planinių projektų sąrašė pateiktu uždavinių aprašymu. Siekdami išvengti painiavos, kuri susidarė praeitu programiniu laikotarpiu, viešinimo priemonę siūlome apibrėžti kaip:

„atskirą informacinės kompanijos (projekto) inicijuotą bei žiniasklaidos (ar kitais) kanalais siunčiamą pranešimą, kuriuo informuojant tikslinės auditorijos grupės siekiama informacinės kompanijos (projekto) tikslų“

Tipiniai viešinimo produktai

Tokiu būdu informavimo priemonė atskiriama nuo kitų tos pačios informacinės kompanijos priemonių, taip pat tokių savybių kaip tiražas, skvarba ir panašiai. Šį rodiklį taikant kaip papildomą nebūtina siekti visus produktus apimančios skaitinės išraiškos. Priemonių skaičiavimui siūlome taikyti 1 lentelėje pateiktą priemonių tipologiją, kuri atitinka praeitu laikotarpiu sukurtus tipinius produktus bei naujojo laikotarpio paramos dokumentuose minimus produktus.

1 lentelė. Standartinės informavimo priemonės

Produktas
Publikacijos (spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje)
TV laidos
Radijo laidos
Socialinė reklama (žiniasklaidos priemonėse ir lauke)
Netiesioginiai su projekto veikla susiję pranešimai TV ir radijo laidose, spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje
Spaudiniai (laikraščiai, žurnalai, didesnės apimties informaciniai bukletai (30 ir daugiau A4 p.))
Dalomoji medžiaga (skrajutės, informaciniai bukletai)
Filmai
Interneto svetainės
Seminarai ir mokymai
Viešinimo renginiai (konkursai, akcijos ir kt.)
Kita (įvardyti)

Viešinimo produktų vertinimas

Akivaizdu, kad šie produktai gali būti labai nelygiaverčiai. Pavyzdžiui, TV laida gali kainuoti kur kas brangiau už dalomosios medžiagos parengimą ir išplatimą. Šios priemonės taip pat labai skiriasi savo poveikio galimybėmis – pasiekama auditorija, tikslinės grupės įvairovė. Todėl greta paprasto produktų kiekio matavimo siūlome kartu taikyti priemones įvertinančius kriterijus. Atsižvelgdami į paramos dokumentus bei įprastą viešinimo priemonių stebėsenos praktiką 2 lentelėje pateikiame penkis produktų vertinimo kriterijus – skvarba, teritorinė tikslinės grupės įvairovė, viešinimo temos, tikslinės grupės pasiekimo efektyvumas ir poveikis gyventojų elgsenai. Projektų vykdytojai turėtų fiksuoti kiekvieną informavimo priemonę, įvertindami ją remiantis čia pateiktais kriterijais.

2 lentelė. Viešinimo priemonių vertinimo kriterijai

Skvarba	
Informavimo priemonėmis pasiektų kontaktų skaičius.	
Publikacijos (spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje)	Leidinį, kuriame pasirodė publikacija, skaitančiųjų skaičius (arba jo tiražas) arba el. žiniasklaidos priemonę vartojančiųjų skaičius (esant galimybei nustatyti konkrečios publikacijos skaitytojų skaičių)
TV laidos	TV kanalo populiarumas laiku, kuriuo buvo transliuojama laida (jei yra galimybė, konkrečios TV laidos populiarumas)
Radijo laidos	Radijo laidos populiarumas laiku, kuriuo buvo transliuojama laida (jei yra galimybė, konkrečios radijo laidos populiarumas)
Socialinė reklama	Žiniasklaidoje – atitinkamai kaip pirmose trijose skiltyse, lauke – ekspozicijų skaičius (viena ekspozicija – vieną kartą pamatyta lauko reklama).
Netiesioginiai projekto veiklų viešinimo pranešimai TV ir radijo laidose, spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje	Atitinkamai kaip ir pirmosiose trijose skiltyse
Spaudiniai (laikraščiai, žurnalai, didesnės apimties informaciniai)	Išplatinta spaudinių tiražo dalis vienetais

bukletai (30 ir daugiau A4 p.)	
Dalomoji medžiaga (skrajutės, informaciniai bukletai)	Išplatintos dalomosios medžiagos tiražo dalis vienetais
Filmai	Filmo seansų lankytojų skaičius; jei filmas buvo rodomas per TV, atitinkamai skaičiuojama kaip TV laidų atveju
Interneto svetainės	Svetainės lankytojų (autentiškų IP adresų) skaičius
Seminarai ir mokymai	Lankytojų skaičius
Viešinimo renginiai (konkursai, akcijos ir kt.)	Dalyvių skaičius
<p>Pastaba: Atsižvelgiant į paramos dokumentus skvarbą galima fiksuoti tokiais režiais: iki 1 tūkst. kontaktų; nuo 1 tūkst. iki 10 tūkst. kontaktų; daugiau nei 10 tūkst., bet mažiau nei 100 tūkst. kontaktų; daugiau nei 100 tūkst. kontaktų. Kadangi šie režiai nėra patikrinti praktikoje, siūlome duomenis rinkti skaičiumi ir režiams juos priskirti duomenis apibendrinant.</p>	
<p>Teritorinė tikslinės grupės įvairovė</p>	
Savivaldybių, kuriose pasiekta tikslinė grupė, skaičius.	
<p>Pastaba: Atsižvelgiant į paramos dokumentus skvarbą galima fiksuoti tokiais režiais: tikslinės grupės informavimas visos Lietuvos teritorijoje; tikslinės grupės informavimas daugiau nei 30, bet mažiau nei 60 savivaldybių; tikslinės grupės informavimas daugiau nei 10, bet mažiau nei 31 savivaldybių; tikslinės grupės informavimas iki 10 savivaldybių. Kadangi šie režiai nėra patikrinti praktikoje, siūlome duomenis rinkti apytiksliai skaičiumi ir režiams juos priskirti duomenis apibendrinant.</p>	
<p>Viešinimo temos</p>	
<p>Temos, kurios buvo nagrinėtos viešinimo priemonės pranešime. Aprašoma tokiu klausimu:</p> <p>Pažymėkite aplinkos problemas (ne daugiau kaip dvi), su kuriomis buvo susijęs tikslinės grupės informavimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klimato pokyčiai; - didėjantis atliekų kiekis; - biologinės įvairovės praradimas (rūšių išnykimas, laukinių gyvūnų ir arealo praradimas); - stichinės nelaimės (Žemės drebėjimai, potvyniai ir t. t.); - žmogaus sukeltos katastrofos (naftos išsiliejimai, pramoninės nelaimės ir t. t.); - vandens užterštumas (jūros, upės, ežerai ir požeminis vanduo); - žemės ūkio užterštumas (pesticidų, trąšų naudojimas...); - genetiškai modifikuotų organizmų naudojimas žemės ūkyje; - chemikalų, naudojimo kasdieniuose produktuose, poveikis mūsų sveikatai; - oro užterštumas; - triukšmas; - miesto problemos (kamščiai, užterštumas, žaliųjų zonų trūkumas...); - gamtos išteklių išsekvojimas; - mūsų vartojimo įpročiai; - šiuolaikinių transporto priemonių įtaka (daugiau automobilių, daugiau greitkelių, didesnis oro eismas ir t. t.); - kita (rašykite, jeigu negalite priskirti nė vienai iš anksčiau pateiktų temų). 	
<p>Pastaba: Šios temos atitinka anksčiau siūlomo papildomo informuotumo stebėsenos rodiklio temas. Jos taip pat atitinka tematinis projektų vertinimo kriterijus.</p>	
<p>Tikslinės grupės pasiekimo efektyvumas</p>	
Išlaidos vienam tikslinės grupės atstovui pasiekti. Skaičiuojama priemonės parengimo išlaidas padalijus iš pasiektos tikslinės grupės.	
<p>Pastaba: Atsižvelgiant į paramos dokumentus skvarbą galima fiksuoti tokiais režiais: išlaidos vieno tikslinės grupės atstovo pasiekimui neviršija 10,00 Lt. išlaidos vieno tikslinės grupės atstovo pasiekimui neviršija yra nuo 10,01 Lt iki 25,00 Lt. išlaidos vieno tikslinės grupės atstovo pasiekimui yra nuo 25,01 Lt iki 100,00 Lt. išlaidos vieno tikslinės grupės atstovo pasiekimui viršija 100,00 Lt. Kadangi šie režiai nėra patikrinti praktikoje, siūlome duomenis rinkti apytiksliai skaičiumi ir režiams juos priskirti duomenis apibendrinant.</p>	
<p>Poveikis kasdieniui gyventojų elgsenai</p>	
<p>Kasdienė gyventojų elgsena, kuri buvo tiesiogiai arba netiesiogiai skatinama. Matuojama klausimu:</p> <p>Ar viešinimo priemone buvo tiesiogiai arba netiesiogiai siekiama skatinti tokią gyventojų elgseną (pasirinkti ne daugiau kaip du):</p> <ul style="list-style-type: none"> - daugumos savo atliekų rūšiavimas perdirbimui; - vandens naudojimo mažinimas (pavyzdžiui, nepalikti bėgančio vandens plaunant indus ir pan.); - sumažinti energijos naudojimą (pavyzdžiui, išjungiant oro kondicionavimą ar šildymą, 	

nepaliekant įrengimų budėjimo režimu, perkant energiją tausojančias lempas, buitinę techniką ir pan.);

- pasirinkti aplinkai nežalingą kelionės būdą (pėsčiomis, dviračiu, viešuoju transportu);
- sumažinti vienkartinių daiktų naudojimą (pavyzdžiui, plastikinių maišelių, tam tikrų pakuočių ir t. t.);
- pirkti aplinkai nežalingus produktus, pažymėtus saugumo aplinkai etiketėmis;
- rinktis vietoje pagamintus gaminius arba maisto produktus;
- mažiau naudotis savo automobiliu.

Čia aprašytas projektų produktų matavimas padėtų tiksliau įvertinti Sanglaudos skatinimo programos aplinkosaugos informavimo priemonių efektyvumą. Labai svarbu tai, kad viešinimo priemonių temos ir jų poveikis kasdienei elgsenai, vertinant projektų produktus yra suderintos su rezultato rodikliais. Tai sudaro galimybę susieti produkto rodiklius su pasirinktų rezultato rodiklių pokyčiais ir įvertinti priemonių efektyvumą bei poveikį. Tokiu būdu būtų galima vertinti, kokia dalimi iš Struktūrinių fondų lėšų finansuotos informavimo apie aplinką priemonės prisidėjo prie aplinkosaugos informuotumo ir aktyvumo didinimo. Tai taip pat suteikia svarbios informacijos tolesniam priemonių planavimui.

Projekto lygmens informacija turėtų būti renkama pasitelkus standartizuotą formą, sudaryta remiantis anksčiau pateiktu standartinių produktų ir jų vertinimo parametrų aprašymu. Be šių parametrų taip pat turėtų būti fiksuojamas projekto numeris, trumpas priemonės pavadinimas, šaltinis (kanalas) ir data. Pasirenkant tokią duomenų rinkimo formą būtų išvengta duomenų apibendrinimo problemų.

Produktų rodikliai SFMIS sistemoje

Dalis čia išvardytų stebėsenos rodiklių turėtų būti vedami į SFMIS sistemą. Ši sistema gali apibendrinti tik galutinę skaitinę išraišką turinčius rodiklius. Todėl tokios išraiškos neturintys kokybiniai rodikliai turėtų būti fiksuojami atskirai. SFMIS siūlome fiksuoti du rodiklius:

- „įgyvendintų informavimo priemonių skaičių“;
- „įgyvendintų informavimo priemonių skvarbą“.

Metodikoje šie rodikliai apibrėžiami pagal anksčiau pateiktus įgyvendintos priemonės ir skvarbos aprašymus.

Projektų vykdytojų dalyvavimas stebėsenoje

Pažymėtina, kad tokiais produkto rodikliais projektų vykdytojai įtraukiami į priemonės stebėseną. Todėl labai svarbu, kad projektų vykdytojai būtų tinkamai informuoti, kaip skaičiuoti produktus. Neigiamą poveikį stebėsenos rezultatams darytų ir tai, jeigu šie rodikliai būtų suvokiami kaip kontrolės priemonė – tai sudarytų paskatas dirbtinai didinti rodiklių reikšmes. Todėl projektų vykdytojams turi būti aiškinama, kad svarbiausias tokios stebėsenos tikslas – surinkti daugiau informacijos apie projektų pasiekimus, kad vėliau būtų galima ją taikyti ateityje planuojant priemones.

Šios ataskaitos prieduose pateikiama metodika, kurioje detalai aprašoma, kaip turi būti apskaičiuojami šiame skyriuje aprašyti rezultato rodikliai. Toliau atliekamoje Lietuvos gyventojų aplinkosaugos nuostatų ir informuotumo apie aplinką būklės analizėje nustatomos pradinės rodiklių reikšmės, analizuojamas suplanuotų reikšmių pagrįstumas. Čia taip pat pateikiamos ir kitos iš duomenų analizės kylančios išvagos, kurios gali būti

naudingos įgyvendinant priemones bei siekiant geresnių rezultatų.

5. NUOSTATŲ IR INFORMUOTUMO APIE APLINKĄ BŪKLĖS ANALIZĖ

Kad būtų sėkmingai įgyvendamos nagrinėjamos priemonės ir atskiri projektai, būtina turėti tinkamų žinių apie vyraujančias Lietuvos gyventojų aplinkosaugos nuostatas bei gyventojų informuotumo būklę. Šiame skyriuje trumpai apžvelgsime 2004 ir 2007 m. Eurobarometro tyrimų apie europiečių aplinkosaugos nuostatas rezultatus. Taip pat pateiksime anksčiau aprašytų stebėsenos rodiklių pradines reikšmes. Šio tyrimo metu surenkama daug vertingų nacionalinio lygmens duomenų. Tačiau tyrimo ataskaitose problemos nenagrinėjamos nacionaliniu lygmeniu. Jose teikiamos apibendrintos išvados daugiau dėmesio skiriant ES vaidmens aplinkos politikoje aptarimui. Nepaisant to, kokybiškų ir palyginamų duomenų surinkimas išlieka vienas svarbiausių šio tyrimo tikslų. Atsakymai į šio tyrimo apklausos klausimus nacionaliniu lygmeniu pateikiami ataskaitų prieduose (duomenų lentelėse) bei duomenų bylose. Tad šių apklausų duomenys yra laisvai prieinami įvairaus pobūdžio analizei.

5.1. Informuotumo aplinkos klausimais būklė

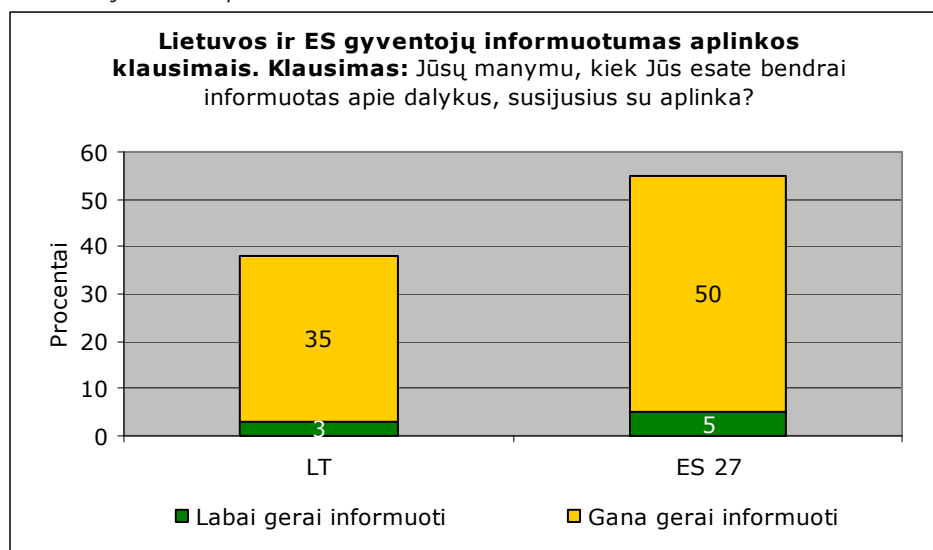
Lietuviai – vieni prasčiausiai informuotų Europoje

Kaip jau minėta, struktūrinių fondų parama informavimui apie aplinką skiriama didžiulės paklausos tokioms viešosios politikos priemonėms sąlygomis. Lietuvos piliečių informuotumas apie aplinkos problemas yra labai žemas. 2004 m. jis buvo žemiausias ES – į klausimą „*Kaip gerai jaučiatės informuoti apie aplinką?*“ teigiamai atsakė tik 34 proc. respondentų iš Lietuvos (iš jų 2 proc. – labai gerai, 32 proc. – gana gerai). 2007 m. į tą patį klausimą teigiamai atsakė jau 38 proc. (iš jų 3 proc. – labai gerai, 35 proc. – gana gerai) respondentų.

Taigi per pastaruosius metus Lietuvos gyventojų informuotumas augo, o ES vidurkis per šį laikotarpį praktiškai nepakito. Trylikoje šalių rodiklio reikšmė buvo palyginti stabili (kito ne daugiau kaip ± 3 proc. – mažiau nei apklausos paklaida). Lietuva buvo viena iš šešių šalių, kuriose šio rodiklio trejų metų pokytis buvo teigiamas (keturiose iš šių šalių pokytis buvo didesnis nei 10 proc.). Šešiose šalyse pokytis buvo neigiamas (dviejose iš jų informuotumas krito 10 ir daugiau proc.).

Šiuo rodikliu Lietuva smarkiai atsilieka ne tik nuo ES vidurkio (55 proc.), pažengusių šalių tokių kaip Danija (78 proc.), Olandija (78 proc.), Slovėnija (74 proc.) ar Suomija (71 proc.), bet ir naujųjų ES narių, tokių kaip Lenkija (55 proc.), Estija (53 proc.) ar Latvija (52 proc.). Lietuva lenkia tik Bulgariją ir Rumuniją (abi po 30 proc.).

5 paveikslas. Lietuvos ir ES gyventojų informuotumas aplinkos klausimais. Klausimas: *Jūsų manymu, kiek Jūs esate bendrai informuotas apie dalykus, susijusius su aplinka?*

Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Informuotumo rodiklio suplanuotos reikšmės pagrįstumas

Šie skirtingi nacionalinių rodiklių lygiai gali tapti geru pagrindu planuojant rodiklio pokyčius. 2015 m. pasiekus šiuo metu suplanuotą **14** proc. visuomenės informuotumo apie aplinką pagerėjimą, Lietuvoje informuotumas siektų **52** proc. – būtų pasivyta Latvija ir priartėta prie ES vidurkio. Tai gana ambicingas, bet pasiekiamas tikslas. Lietuvai tektų beveik padvigubinti informuotumo augimo tempus, bet toks tempas nesiektų didžiausių tempų, kokie yra valstybėse, turinčiose kur kas daugiau išteklių aplinkos problemoms viešinti. Siekiant suplanuotos rodiklio reikšmės informuotumo augimo tempas turėtų būti panašus į augimo tempą Lenkijoje 2004–2007 m.

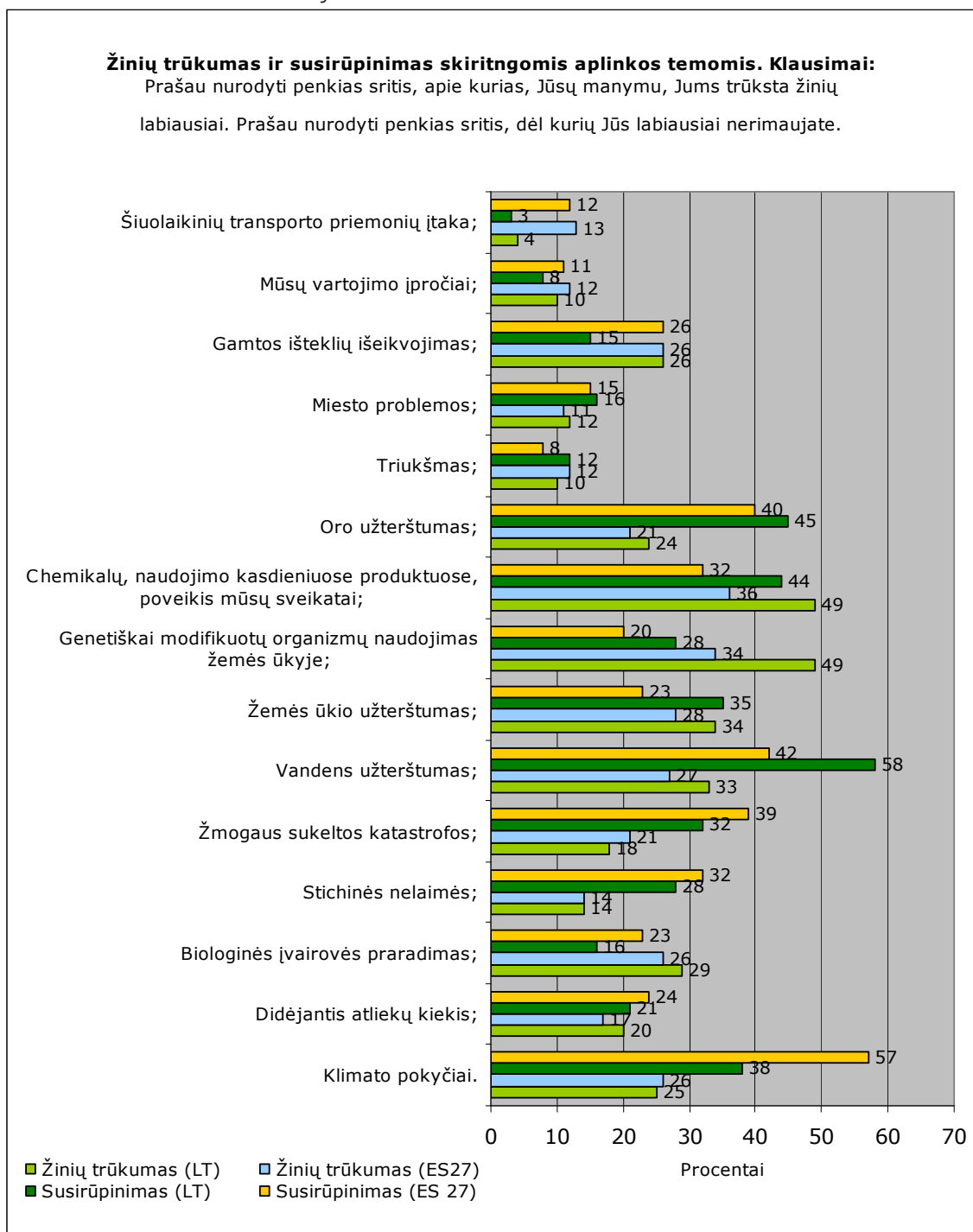
Žinios ir susirūpinimas atskirose aplinkos srityse

Šis informuotumo rodiklis patogus matuoti bendroms tendencijoms (taip pat nagrinėjamų priemonių rezultatams), tačiau pats savaime parodo mažai. Detalesnei informuotumo analizei būtina išskaidyti šią plačią sritį į siauresnes temas. Tai padeda padaryti du svarbiu loginiu ryšiu susiję Eurobarometro tyrimo klausimai: *apie kokias aplinkosaugos problemas respondentams labiausiai trūksta informacijos ir kuriomis iš jų respondentai yra labiausiai susirūpinę*. Informacijos paklausa didžiausia tais klausimais, kuriais yra didelis susirūpinimas, o informacijos trūksta. 5 paveiksle atvaizduoti Lietuvos ir ES respondentų atsakymai į šiuos klausimus. Atsakymai ne tik atskleidžia respondentų suvokiamą žinių trūkumą atskirose srityse, bet taip pat parodo respondentų požiūrį į aplinką.

Bendros respondentų iš Lietuvos atsakymų tendencijos yra panašios kaip ir kitose ES šalyse. Tačiau pažymėtina, kad Lietuvos gyventojai dažniau nei kiti ES piliečiai teigia, jog jiems trūksta informacijos apie aplinkos problemas, susijusias su kasdieniu vartojimu – buityje naudojamų cheminių priemonių ir genetiškai modifikuotų produktų poveikių (paminėjo 49 proc. Lietuvos respondentų ir 34–36 proc. ES). Šie klausimai išsiskiria iš kitų populiarumu, o cheminių priemonių naudojimo padariniai

yra vienas labiausiai respondentams nerimą keliančių klausimų (Lietuvoje – 44 proc., ES – 32 proc.). Žemės ūkio (Lietuvoje – 34 proc., ES – 28 proc.) bei vandens (Lietuvoje – 33 proc., ES – 27 proc.) užterštumas yra dar dvi temos, kuriomis Lietuvos piliečiai jaučiasi mažiau informuoti už kitus ES piliečius. Šios temos yra svarbios, nes vandens užterštumas tai labiausiai (58 proc.), o žemės ūkio užterštumas viena tarp labiausiai (35 proc.) Lietuvos gyventojams susirūpinimą keliančių temų.

6 paveikslas. Žinių trūkumas ir susirūpinimas skirtingomis aplinkos sritimis. Klausimai: *Prašau nurodyti penkias sritis, apie kurias, Jūsų manymu, Jums trūksta žinių labiausiai. Prašau nurodyti penkias sritis, dėl kurių Jūs labiausiai nerimaujate.*

Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Kiek žemesnis, tačiau aktualus poreikis informacijai apie biologinės įvairovės praradimus (29 proc.), gamtos išteklių eikvojimą (26 proc.), klimato pokyčius (25 proc.) ir oro užterštumą (24 proc.). Pastaraisiais dviem klausimais Lietuvos respondentai išreiškia didelį susirūpinimą (atitinkamai 38 proc. ir 45 proc.). Nors šiuolaikinių transporto priemonių įtaka yra tarp mažiausiai aktualių temų tiek Lietuvoje, tiek kitose ES valstybėse, pažymėtina, jog Lietuvoje susidomėjimas šia tema yra net tris kartus mažesnis.

Lietuviams
aktualiausia
informacija apie
artimiausią aplinką

Ką gi rodo tokie Lietuvos piliečių informuotumo duomenys? Pirmiausia atsakymus į šiuos klausimus galima susieti su toliau šiame skyriuje pateiktais duomenimis, rodančiais, kad lietuviai mažiau linkę prisiimti asmeninę atsakomybės dalį už aplinkos problemas. Atitinkamai labiau nei kiti europiečiai esame susirūpinę ir daugiau informacijos pageidaujame temomis, kurios susijusios su kasdieniu vartojimu ir artimiausia mūsų aplinka, rečiau nei kiti europiečiai esame linkę rūpintis bei pageidauti informacijos apie tas aplinkos problemas, kurios susijusios su kolektyvinėmis visuomenės pastangomis ir globaliais aplinkos pokyčiais. Ypač skiriasi lietuvių ir kitų europiečių susirūpinimas klimato kaita. Interpretuojant ir naudojant šiuos duomenis reikia nepamiršti, kad tai asmeniniai respondentų vertinimai. Tad didelis poreikis informacijai nebūtinai reiškia, kad jį būtina ar netgi įmanoma patenkinti. Žemas poreikis informacijai ar susirūpinimas atskiriomis temomis gali rodyti, jog respondentai nepakankamai giliai suvokia konkrečios problemos svarbą ir poveikį jų gyvenimui.

Rodiklių taikymas
politikos
įgyvendinime

Tad šių duomenų nevertėtų interpretuoti ir taikyti tiesiogiai. Juos reikėtų vertinti kaip įgyvendinimui svarbius papildomus duomenis – asmenines ir nebūtinai gerai informuotų respondentų nuomones, kurios pirmiausia labiau atspindi privatų, bet ne visuomet viešąjį interesą. Šiuos duomenis naudojant kartu su aplinkos būklės tyrimų duomenimis bei dokumentuose nustatytais aplinkos politikos ir informavimo apie aplinką prioritetais, taip pat kitais nagrinėjamos apklausos duomenimis galima priimti geriausius (racionaliausius ir viešąjį interesą labiausiai atitinkančius) informavimo sprendimus. Šie duomenys taip pat tinkami pokyčiams prioritetinėse informavimo srityse stebėti.

5.2. Aplinkosaugos aktyvumo būklė

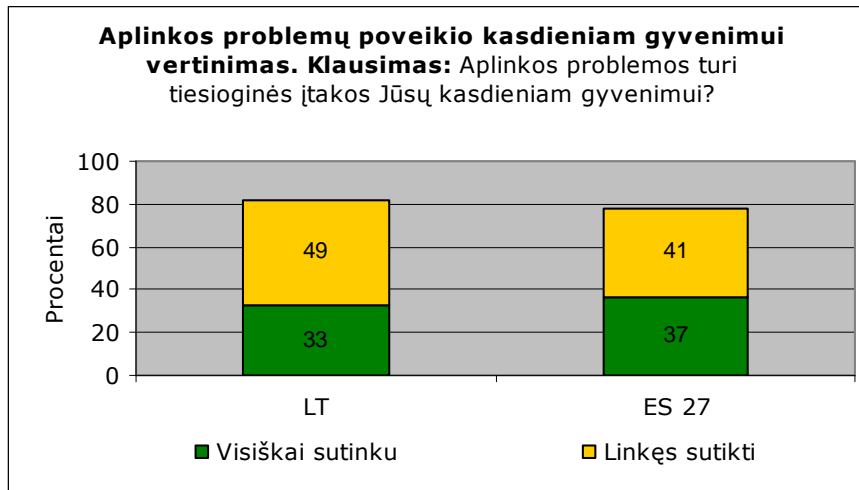
Kaip jau minėta, rodiklių aprašymo skyriuje piliečių aktyvumas aplinkos srityje gali būti interpretuojamas įvairiai. Čia nagrinėjamas Eurobarometro tyrimas pateikia pakankamai daug asmeninio lygmens duomenų, kurie naudingi aprašant aktyvumą. Šioje studijoje aktyvumą pasirinkome matuoti kaip aktyvų veiksma, rodantį ne tik susirūpinimą aplinkos problemomis, bet ir polinkį prisiimti asmeninę atsakomybės dalį bei imtis aktyvių veiksnių keičiant savo elgseną į aplinkai palankesnę.

Aplinkosaugos
aktyvumo prielaida:
sąmoningumas

Lietuviams kaip ir kitiems europiečiams aplinkos klausimas yra labai svarbus. Net 95 proc. respondentų šią sritį įvardijo kaip jiems asmeniškai svarbią – iš jų 55 proc. labai svarbią ir 40 proc. gana svarbią, o ES vidurkis atitinkamai yra 64 proc. ir 32 proc. (iš viso 96 proc.). Nepaisant to, kad Lietuvos rodikliai

yra žemesni, jie rodo didelę aplinkos reikšmę piliečiams. Panašūs skirtumai atsiskleidžia prašant įvertinti, aplinkos problemų įtaką kasdieniam respondentų gyvenimui (žr. 7 paveikslą). Šie rodikliai rodo geras prielaidas stiprinti gyventojų informuotumą ir įsitraukimą į aplinkosaugos veiklą.

7 paveikslas. Aplinkos problemų poveikio kasdieniam gyvenimui vertinimas. Klausimas: *Aplinkos problemos turi tiesioginės įtakos Jūsų kasdieniam gyvenimui?*

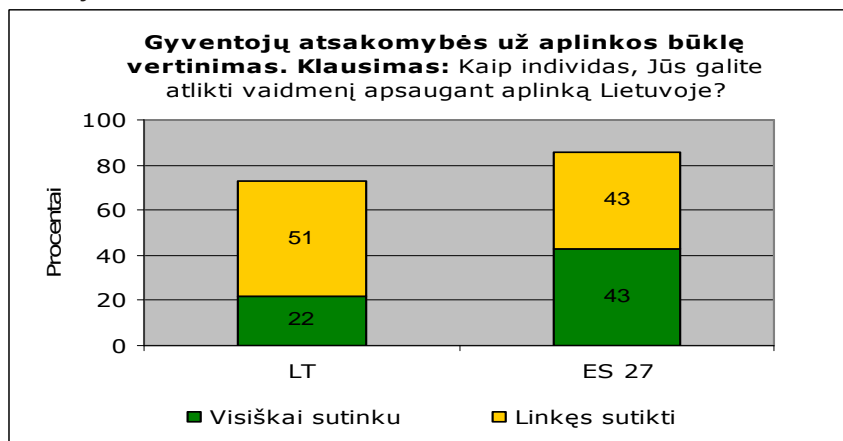
Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Nepaisant to, kad dauguma respondentų suvokia ir jaučia aplinkos problemų poveikį savo kasdieniam gyvenimui, mažesnė dalis jų linkę prisiimti asmeninę atsakomybę už aplinkos problemas dalį ir tuo labiau keisti savo gyvenimą ir neįtakingą aplinkai.

Lietuviai mažiau linkę prisiimti asmeninę atsakomybę už aplinką

Skirtumai tarp Lietuvos ir kitų ES gyventojų išryškėja analizuojant polinkį prisiimti asmeninę atsakomybę už aplinkos problemas dalį. Su teiginiu „*Kaip individas, Jūs galite atlikti vaidmenį apsaugant aplinką Lietuvoje?*“ sutiko 73 proc. respondentų iš Lietuvos, o ES vidurkis yra 86 proc. Pažymėtina, kad šalyse, kuriose yra senos demokratijos tradicijos ir labiau išplėtotas piliečių dalyvavimas visuomenės gyvenime, šis rodiklis paprastai yra aukštesnis.

8 paveikslas. Gyventojų atsakomybės už aplinkos būklę vertinimas. Klausimas: *Kaip individas, Jūs galite atlikti vaidmenį apsaugant aplinką Lietuvoje?*

Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

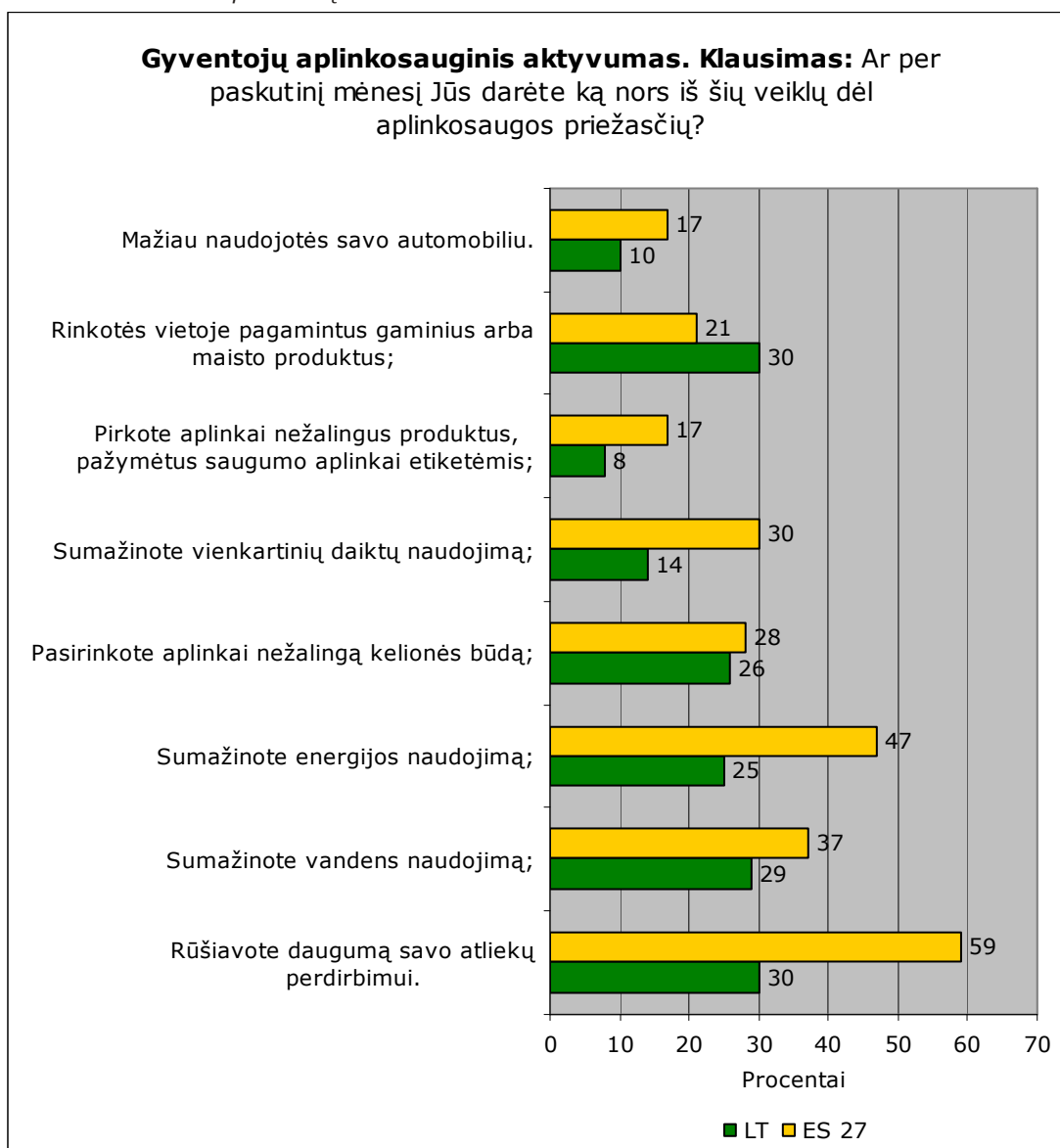
Atitinkamai Lietuvoje, kitaip nei kitose ES šalyse, kur kas didesnio palaikymo susilaukia teiginys, kad „*Didieji teršėjai*“

(korporacijos ir pramonė) turėtų būti atsakingi už aplinkos saugojimą." Su šiuo teiginiu visiškai sutinka 74 proc. Lietuvos gyventojų, o ES vidurkis yra 59 proc. Taigi nors Lietuvoje pramoninis užterštumas yra mažesnis nei kitose ES valstybėse, lietuviai rečiau linkę patys prisiimti asmeninę dalį atsakomybės už aplinkos problemas. Asmeninės atsakomybės prisiėmimas yra svarbi prielaida įsitraukiant į aplinkosaugos veiklą ir keičiant gyvenamąją aplinką palankesne.

Aplinką tausojanti elgsena

Lietuviai pagal tiesiogiai aplinkosaugos aktyvumą rodančias veiklas labai smarkiai atsilieka nuo kitų ES šalių gyventojų. 9 paveiksle pavaizduota, ką Lietuvos ir ES gyventojai savo kasdienėje veikloje daro skatinami aplinkosaugos motyvų.

9 paveikslas. Gyventojų aplinkosaugos aktyvumas. Klausimas: Ar per paskutinį mėnesį Jūs darėte ką nors iš šių veiklų dėl aplinkosaugos priežasčių?

Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Beveik visas klausime išvardytas veiklas respondentai iš Lietuvos atliko rečiau nei vidutiniškai ES. Atotrūkis ypač didelis srityse, susijusiose su aplinkai palankiu vartojimu (8 proc. Lietuvoje ir 17 proc. ES), vienkartinį daiktų vartojimo mažinimu (Lietuvoje – 14 proc., ES – 30 proc.), energijos taupymu (Lietuvoje – 25 proc. ir ES – 47 proc.). Ypač skiriasi ▶

atliekas rūšiuojančių gyventojų dalis (Lietuvoje – 30 proc., ES – 59 proc.). Visose šiose srityse ES piliečiai vidutiniškai dvigubai aktyvesni už Lietuvos piliečius. Lietuvoje remiantis ekologiniais motyvais kiek dažniau nei kitose ES šalyse pasirenkami vietiniai produktai (Lietuvoje – 30 proc., o ES – 21 proc.). Tai vienintelė sritis, kurioje lietuviai buvo vidutiniškai aktyvesni. Nepaisant tokių didelių aktyvumo skirtumų, galima pastebėti, kad respondentai tiek Lietuvoje, tiek kitose ES šalyse buvo linkę pasirinkti labai panašius atsakymus. Vidutiniu iš šio aplinką tausojančių kasdinių veiklų sąrašo pasirinktų veiklų skaičiumi Lietuva smarkiai atsilieka tiek nuo ES vidurkio, tiek nuo kitų valstybių (žr. 3 lentelę).

3 lentelė Vidutinis mėnesinis Lietuvos ir kitų ES šalių gyventojų aplinką tausojančių veiklų skaičius

Šalis	Vid. veiklų skaičius
Suomija, Švedija, Prancūzija	3,3
Vokietija, Danija, Austrija	3,1
Jungtinė Karalystė, Olandija	3,0
ES 27 vidurkis , Čekija, Malta, Airija	2,6
Estija, Slovėnija	2,5
Ispanija, Latvija	2,1
Lenkija, Graikija	2,0
Italija, Portugalija	1,9
Rumunija, Lietuva	1,7
Bulgarija	1,5

Saltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Aktyvumo rodiklio
suplanuotos reikšmės
pagrįstumas

Stebint atsakymus į šį klausimą galima vertinti bendrus gyventojų elgsenos pokyčius. 2007 m. vidutinis skaičius veiklų, kurias iš šio klausimo sąrašo pasirinko Lietuvos respondentai, buvo **1,7**. ES vidurkis yra **2,6**, o aktyviausiose šalyse šis rodiklis siekė **3,1–3,3**. Aplinkosaugos aktyvumą matuojant būtent šiuo indekso savybių turinčiu rodikliu bei 2015 m. pasiekus šiuo metu suplanuotą 15 proc. aplinkosaugos aktyvumo pagerėjimą Lietuva pasiektų **2,0** rodiklio reikšmę – Lenkijos bei Graikijos lygį. Pažymėtina, kad šiomis priemonėmis finansuojamos informavimo veiklos tik netiesiogiai veikia aplinkosaugos aktyvumą. Daliai sąrašo išvardytų aplinkosaugos veiklų (tokių kaip atliekų rūšiavimas) skatinti informavimas yra tik papildoma priemonė, nes tokiai elgsenai būtina išplėta infrastruktūra. Atsižvelgiant į šiuos apribojimus galima teigti, kad tai pagrįstai suplanuota rodiklio reikšmė.

5.3. Aplinkos srities ribų bei aplinkos problemų sprendimo būdų suvokimas

Ekonominio
išsivystymo poveikis
aplinkos vertinimui

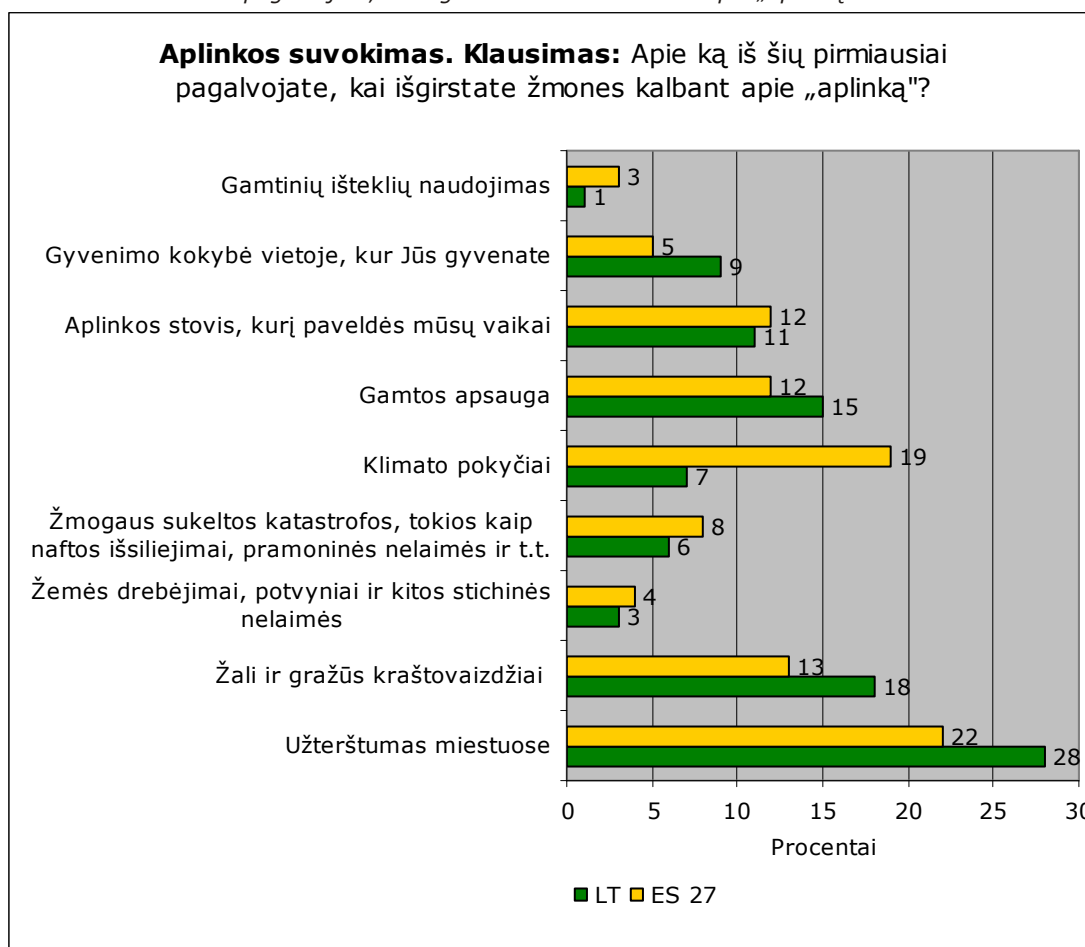
Nagrinėjamos apklausos duomenys atskleidžia ne tik europiečių informuotumo aplinkos klausimais ir aplinkosaugos aktyvumo skirtumus, bet ir tai, kaip skirtingai suvokiamos aplinkos problemų ribos bei pati aplinkos sąvoka. Kitaip nei dažnai manoma, šiuos skirtumus sunkiai galima paaiškinti ekonominio išsivystymo lygiu. Apklausos duomenys rodo, jog nepaisant žemesnio ekonominio išsivystymo, Lietuvoje, panašiai kaip ir kitose ES šalyse, aplinkos poveikis gyvenimo kokybei vertinamas kaip labai svarbus – ne mažiau svarbus už socialinius veiksnius ir tik nežymiai mažiau svarbus už ekonominius veiksnius. Lietuvoje panašiai kaip ir kitose ES valstybėse manoma, kad nacionalinė plėtra turėtų būti vertinama vienodai atsižvelgiant tiek į ekonominius, tiek į

aplinkos bei socialinius rodiklius. Net 58 proc. respondentų iš Lietuvos (ir 64 proc. iš kitų ES valstybių) teigia, kad aplinkos apsaugai turėtų būti teikiama pirmenybė prieš ekonominę plėtrą. Respondentai iš Lietuvos kiek rečiau didesnę aplinkos apsaugą vertino kaip motyvą inovacijoms (Lietuvoje – 48 proc., ES – 63 proc.), o ne trukdį ekonominei plėtrai (Lietuvoje – 24 proc., ES – 16 proc.).

Skirtingas aplinkos srities suvokimas

Nepaisant panašiai vertinamos aplinkos svarbos gyvenimo kokybei, aplinkos sąvoka įvairiose šalyse suvokiama skirtingai. Tai rodo atsakymai į klausimą „Apie ką iš šių pirmiausiai pagalvojate, kai išgirstate žmones kalbant apie „aplinką“?“ 9 paveiksle matome, kad lietuviams artimesnis tradicinis aplinkos suvokimas – aplinka respondentams iš Lietuvos, dažniau nei kitiems europiečiams, asocijuojasi su žaliais ir gražiais kraštovaizdžiais (18 proc. ir 13 proc.) ir gerokai rečiau su klimato pokyčiais (7 proc. ir 19 proc.). Lietuviai, dažniau nei kiti europiečiai, linkę aplinką sieti su užterštumu miestuose (Lietuvoje 28 proc., ES 22 proc.) ir gyvenimo kokybe vietoje, kurioje gyvena (Lietuvoje – 9 proc., ES – 5 proc.). Klimato pokyčius rečiau sieti su aplinka būdinga daugumos naujųjų ES šalių narių gyventojams. Šios dvi temos rodo gana skirtingus požiūrius į aplinką. „Žali kraštovaizdžiai“ neturi jokių neigiamų konotacijų, o klimato kaita atskleidžia globalų ir kompleksišką šiuolaikinių aplinkos problemų pobūdį.

10 paveikslas. Aplinkos suvokimas. Klausimas: Apie ką iš šių pirmiausiai pagalvojate, kai išgirstate žmones kalbant apie „aplinką“?

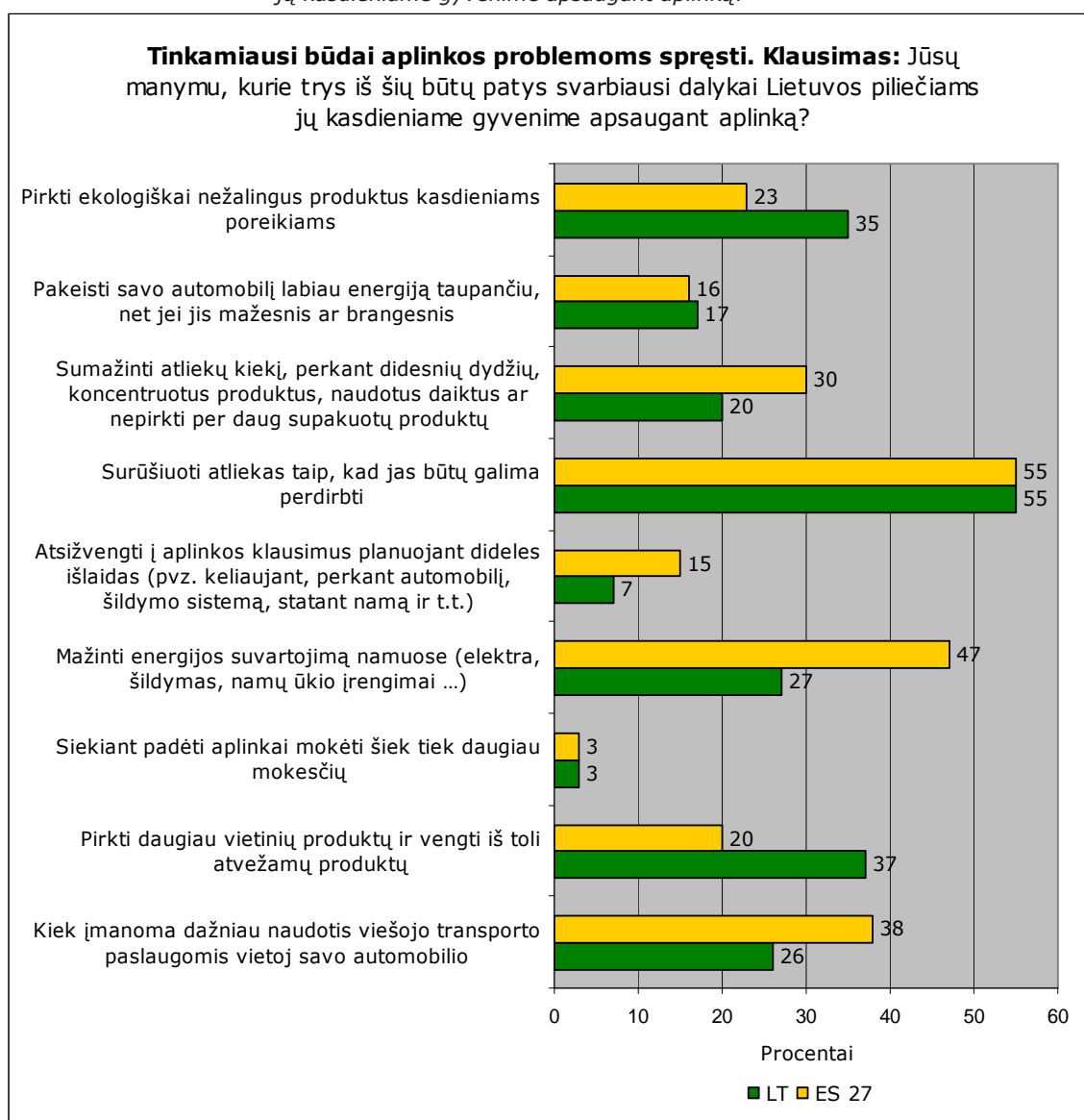
Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Tiek šis klausimas, tiek problemų, dėl kurių labiausiai nerimaujama, išskyrimas (žr. 6 paveikslą) rodo, jog lietuviai

labiau linę aplinką sieti su tradiciniais įvaizdžiais bei artimiausia aplinka, o ne globaliomis problemomis, kurioms suvokti reikia daugiau žinių. Eurobarometro tyrimo ataskaitoje teigiama, kad aplinką sieti su globaliomis problemomis labiau linę išsilavinę ir jaunesni respondentai.

Viena žiniasklaidos galių yra ne tik keisti informuotumo lygį, bet taip pat požiūrį į skirtingų reiškinų turinį. Todėl aplinkos srities ar atskirų problemų supratimo kaita gali būti vienas iš informavimo priemonių tikslų. Lietuvos atveju tikslu galėtų būti globalių ir kasdienėje aplinkoje sunkiai apčiuopiamų problemų suaktualinimas bendrame Lietuvos gyventojų aplinkos ir jos problemų suvokimo kontekste.

11 paveikslas. Tinkamiausi būdai aplinkos problemoms spręsti. Klausimas: Jūsų manymu, kurie trys iš šių būtų patys svarbiausi dalykai Lietuvos piliečiams jų kasdieniame gyvenime apsaugant aplinką?

Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodis).

Tokia suvokimo kaita turėtų padėti keisti ir būdus, kuriais asmenys stengiasi keisti savo elgseną į aplinkai palankesnę. 11 paveiksle parodyta, kad šiuo metu lietuviai dažniau nei kiti europiečiai mano, jog ekologiškų produktų (Lietuvoje – 35 proc., ES – 23 proc.) ir vietinių produktų (Lietuvoje – 37 proc., ES – 20 proc.) vartojimas yra vieni svarbiausių būdų, ▶

kuriais galima prisidėti prie aplinkos tausojimo kasdieniame gyvenime. Svarbiausiu būdu tiek lietuviai, tiek europiečiai laiko atliekų rūšiavimą (po 55 proc.). O saikingą ir atsakingą vartojimą – atliekų kiekio mažinimą (Lietuvoje –20 proc., ES – 30 proc.), didelių išlaidų planavimą atsižvelgiant į ekologinius motyvus (Lietuvoje – 7 proc., ES – 15 proc.), energijos taupymą (Lietuvoje – 27 proc., ES – 47 proc.), viešojo transporto naudojimą, užuot važiavus savo automobiliu (Lietuvoje – 26 proc., ES – 38 proc.) – lietuviai linkę vertinti kaip tinkamą aplinkos saugojimo būdą kur kas rečiau nei kiti europiečiai.

Geriausių problemų sprendimo būdų vertinimas

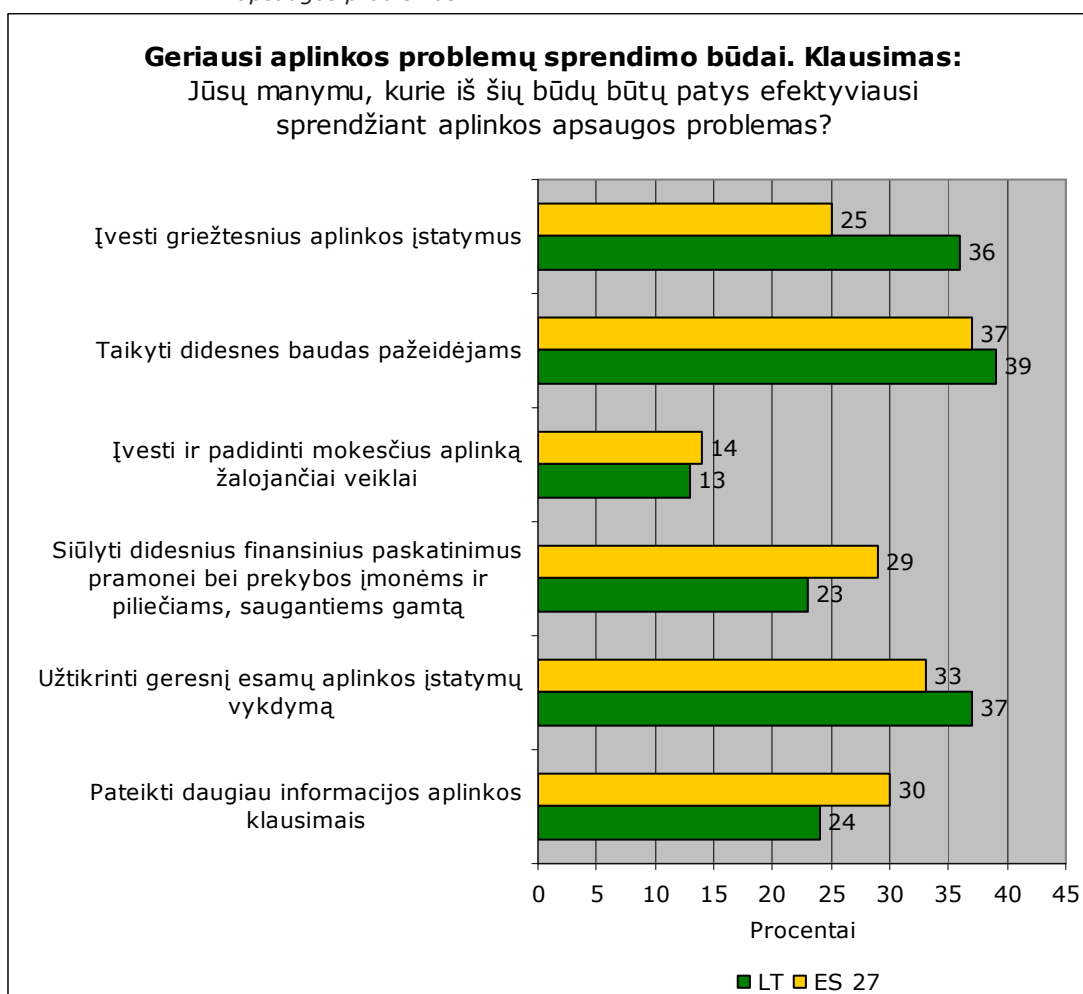
Šie atsakymai rodo, kad atliekų hierarchijoje „mažink, panaudok pakartotinai, perdirbk“ (angl. *reduce-reuse-recycle*) lietuviai daugiausiai susitelkia į perdirbimą, o vartojimo (ir atliekų) mažinimas yra priimtinausi problemų sprendimo būdai. Tai rodo, kad ateities viešinimo kompanijose daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama pakartotiniam naudojimui ir vartojimo (taip pat atliekų) mažinimui. Viešinimo kompanijos turėtų keisti požiūrį į aplinkos problemų sprendimą asmeniniu lygmeniu. Nors Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse atliekų perdirbimas laikomas svarbiausiu būdu, kaip kasdieniame gyvenime galima būtų spręsti aplinkos problemas, pažymėtina, jog Lietuva vis dar atsilieka pagal atliekas rūšiuojančių gyventojų dalį. Todėl rūšiavimas turėtų toliau būti intensyviai skatinamas.

Yra keletas būdų, kaip galima interpretuoti atsakymų skirtumus Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse. Mažesnę dėmesį vartojimo įpročių keitimui galima mėginti teisinti tuo, kad lietuviai yra tarp mažiausiai vartojančių europiečių, ir tokiomis aplinkybėmis atliekų rūšiavimas tampa svarbiausia aplinkai palankios elgsenos alternatyva. Nepaisant to, pastaruosius dešimt metų vartojimas (ir su tuo susijusių atliekų kiekiai) Lietuvoje sparčiai augo. Keičiantis seniems ir formuojantis naujiems vartojimo įpročiams yra patogus metas skatinti aplinkai palankesnę vartojimą.

Skirtingų informavimo šaltinių poveikis aplinkos problemų sprendimo būdų suvokimui

Pažymėtina, kad valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos nėra vienintelės, dalyvaujančios nuostatų apie aplinką formavime. Tai, kad vietinių ir ekologiškų prekių vartojimą lietuviai, dažniau nei kiti europiečiai, suvokia kaip vieną svarbiausių būdų spręsti aplinkos problemas, gali būti susijęs ir su tuo, jog tokias nuostatas skleidžiančio privataus verslo informacinės pastangos užima palyginti didelę dalį visos nuostatos apie aplinką formuojančios informacijos, kuri pasiekia Lietuvos gyventojus. Tai dar vienas būdas interpretuoti anksčiau pateiktus duomenis. Tam tikra prasme formuojant nuostatas apie aplinką viešąjį interesą atstovaujančios valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos informacinėje erdvėje konkuruoja su privačiu verslu, kurio svarbiausias tikslas (taip pat formuojant nuostatas apie aplinką) pirmiausia yra išlaikyti ir didinti pardavimus bei pelną. Į tai turi būti atsižvelgiama nustatant viešinimo turinį bei informavimo apimtį.

12 paveikslas. Geriausi aplinkos problemų sprendimo būdai. Klausimas: *Jūsų manymu, kurie iš šių būdų būtų patys efektyviausi sprendžiant aplinkos apsaugos problemas?*

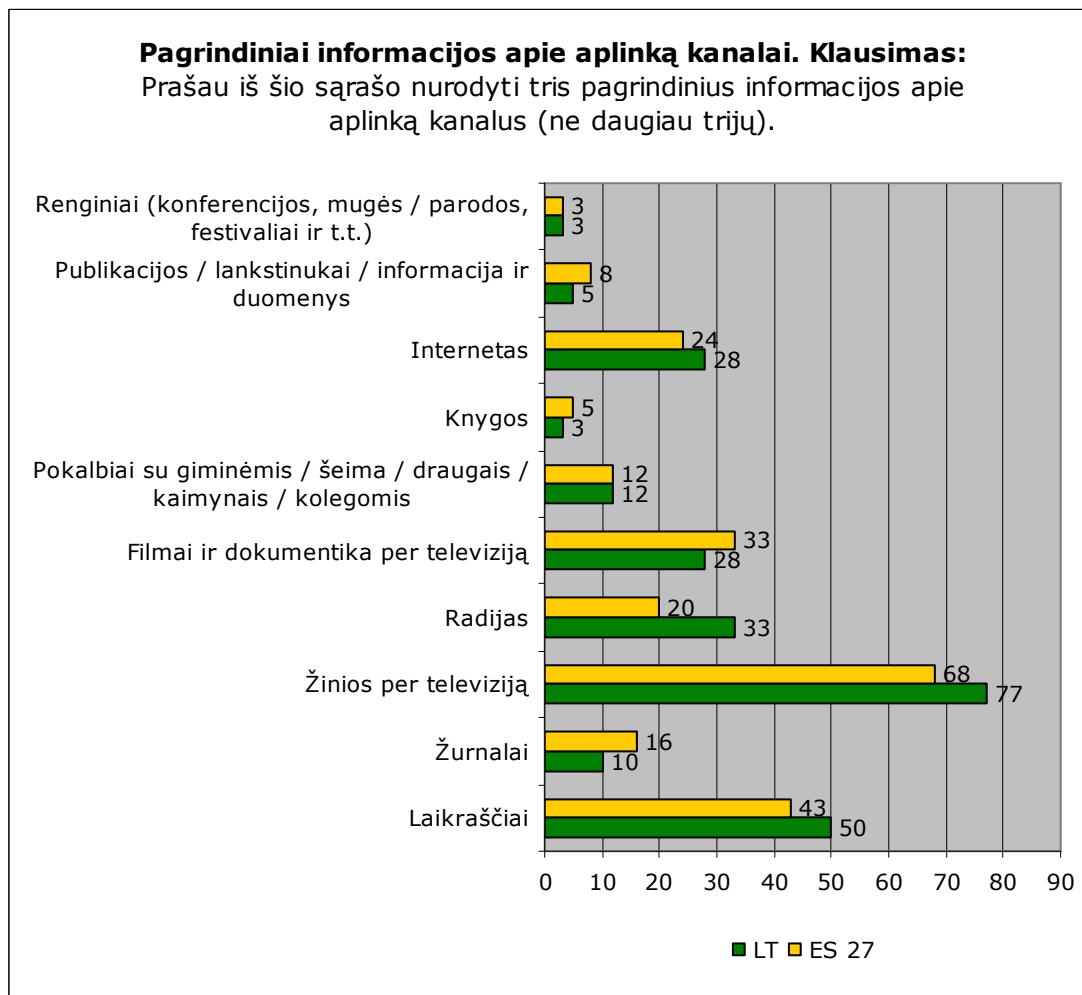
Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Skirtingų informavimo šaltinių poveikis aplinkos problemų sprendimo suvokimui

Vertinant aplinkos problemų sprendimo visuomeniniu lygmeniu būdus (žr. 12 paveikslą) respondentai iš Lietuvos dažniau minėjo griežtesnių įstatymų priėmimą (Lietuvoje – 36 proc., ES – 25 proc.), taip pat geresnę tokių įstatymų įgyvendinimą (Lietuvoje – 37 proc., ES – 33 proc.). Tokie vertinimai pirmiausia sietini su ypač žemu pasitikėjimu valstybės institucijomis. Lietuviai taip pat rečiau linkę teigiamai vertinti finansines paskatas (Lietuvoje – 23 proc., ES – 29 proc.) ir panašiai kaip kiti europiečiai teigiamai vertina didesnių baudų taikymą pažeidėjams (Lietuvoje – 39 proc., ES – 37 proc.), kaip veiksmingą problemų sprendimo būdą – tai dažniausiai visų respondentų įvardytas būdas. Apskritai galima teigti, kad lietuviai linkę palankiau vertinti įvairias kontrolės priemones (baudas ar įstatyminių reguliavimą). Visuomenės informavimas buvo rečiau įvardytų problemų sprendimo būdų (Lietuvoje – 24 proc., ES – 30 proc.). Tai rodo, kad patys gyventojai nelinkę tikėti informavimo, kaip aplinkos problemas sprendžiančios viešosios politikos priemonės, efektyvumu. Šiuos požiūrius galima susieti su tuo, jog lietuviai mažiau linkę prisiimti asmeninę atsakomybę už aplinkos taršą (žr. 8 paveikslą). Todėl ateities informavimo kompanijos turėtų sutelkti dėmesį į asmeninę elgseną bei požiūrio į jos poveikį aplinkai keitimą. Vykdamas priemones reikia pasiręsti tam, kad

dalis auditorijos tokias veiklas gali vertinti skeptiškai. Todėl pranešimų turinys turi būti ne tik emociškai paveikus, bet taip pat siūlantis gana aiškius racionalius pagrindimus, kodėl asmenys turėtų keisti savo elgseną.

13 paveikslas. Pagrindiniai informacijos apie aplinką kanalai. Klausimas: *Prašau iš šio sąrašo nurodyti tris pagrindinius informacijos apie aplinką šaltinius (ne daugiau trijų).*

Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

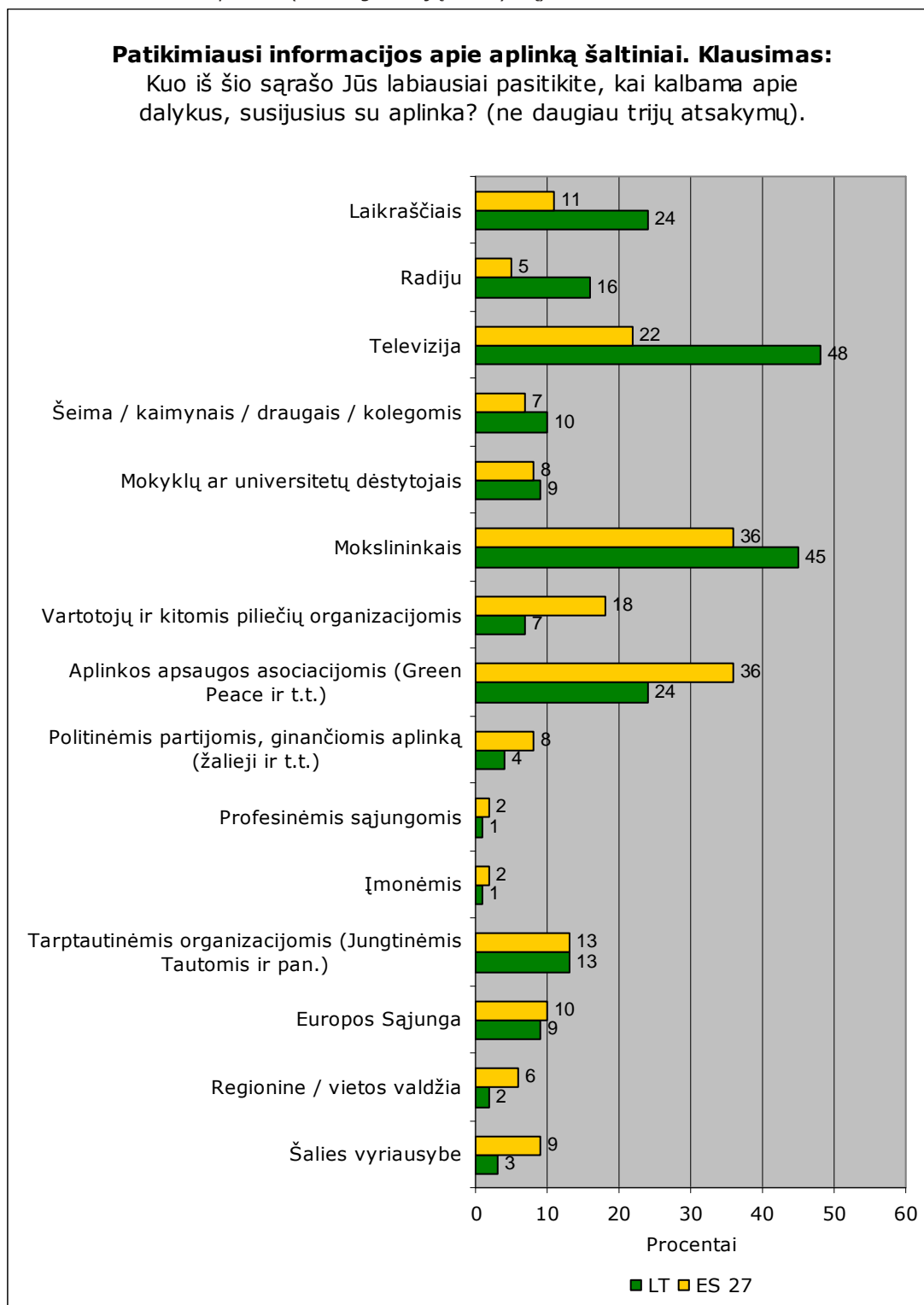
5.4. Požiūris į informavimo šaltinius ir kanalus

Tinkamiausi informavimo šaltiniai

Informavimo šaltiniai ir kanalai, kuriais Lietuvos gyventojai linkę gauti informacijos ir kuriais labiausiai pasitiki, nesiskiria nuo bendrų žiniasklaidos vartojimo tendencijų Lietuvoje. Tendencijos, kurias atskleidžia šiuos aspektus rodantys Eurobarometro tyrimo klausimai, yra gerai žinomos žiniasklaidos tyrinėtojams ir šioje srityje dirbantiems profesionalams. Jos mažai kinta per pastaruosius dešimt metų. Bendros pirmenybių pasirenkant informavimo šaltinius tendencijos (žr. 14 paveikslą) panašios kaip ir kitose ES šalyse, tačiau lietuviai išsiskiria savo polinkiu gauti informacijos iš televizijos žinių (Lietuvoje – 77 proc., ES – 68 proc.), laikraščių (Lietuvoje – 50 proc., ES – 43 proc.) ir radijo (Lietuvoje – 33 proc., ES – 20 proc.). Kiek rečiau informacijos aplinkos klausimais tikimasi iš žurnalų (Lietuvoje – 10 proc., ES – 16 proc.) ar televizijoje transliuojamų filmų bei dokumentikos

(Lietuvoje – 28 proc., ES – 33 proc.). Tokį atotrūkį galima paaiškinti šių informavimo priemonių aplinkos tema trūkumu Lietuvoje. Reikia pažymėti, kad Lietuvoje skiriasi ir šių informavimo kanalų naudojimo įpročiai. Kaip ir kitose žemesnio ekonominio išsivystymo šalyse, televizija dažnai vartojama kaip pigus pramogų šaltinis. Todėl tai nėra visuomet geriausias kanalas sudėtingoms problemoms viešinti – nepaisant egzistuojančių informavimo kanalų pirmenybių turėtų būti išlaikoma tam tikra informavimo šaltinių įvairovė.

14 paveikslas. Patikimiausi informacijos apie aplinką šaltiniai. Klausimas: *Kuo iš šio sąrašo Jūs labiausiai pasitikite, kai kalbama apie dalykus, susijusius su aplinka? (ne daugiau trijų atsakymų).*

Šaltinis: Eurobarometer 68.2 (2007 m. gruodžio mėn.).

Išskirtinis Lietuvos gyventojų žiniasklaidos vartojimo bruožas – labai didelis pasitikėjimas masinėmis žiniasklaidos priemonėmis. Tai patvirtina ir Eurobarometro tyrimas. Lietuviai ne tik gausiai vartoja televiziją, bet ir ypač pasitiki televizijoje skleidžiama informacija – ja labiausiai pasitikima ir aplinkos temomis (Lietuvoje – 48 proc., ES – 22 proc.). Taip pat kur kas labiau nei kitose šalyse pasitikima laikraščiais (Lietuvoje – 24 proc., ES – 11 proc.) bei radiju (Lietuvoje – 16 proc., ES – 5 proc.). Tokie požymiai būdingi ir kitoms naujosios šalims narėms bei kai kurioms Pietų Europos valstybėms. ES vidutiniškai panašiai pasitikima tiek mokslininkais, tiek aplinkos apsaugos asociacijomis (po 36 proc.), o Lietuvoje mokslininkais pasitikima labiau (45 proc.) už nevyriausybinės organizacijas (24 proc.). Tai tam tikras NVO veiklos įvertinimas. Kita vertus, šios organizacijos, kurios bus vienos svarbiausių projektų vykdytojų, yra tarp šaltinių, kuriais pasitikima labiausiai tiek Lietuvoje, tiek kitose ES valstybėse. Jomis kaip šaltiniu aplinkos informavimo klausimais pasitikima kur kas labiau nei vietos valdžia (Lietuvoje – 2 proc., ES – 6 proc.) ar šalies vyriausybė (Lietuvoje – 3 proc. ir ES – 9 proc.). Tai būdinga daugumai Europos valstybių, tačiau Lietuvoje tokia tendencija ypač ryški.

Ši nuostatų ir informuotumo apie aplinką būklės analizė rodo, kad siūlomų stebėsenos rodiklių reikšmės gali atspindėti bendras tendencijas srityse, kuriose siekiama poveikio Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonėmis. Tačiau priimant sprendimus apie informavimo turinį, būklės priežastis bei geriausius būdus problemoms spręsti, rezultatų stebėsenos rodiklių duomenų nepakanka. Tam būtina naudoti papildomus stebėsenos rodiklius, kurie padeda kontekstualizuoti problemas ir išsamiau interpretuoti būklę ir jos priežastis. Galų gale aplinkos problemų būklę, elgsenos tendencijas bei priežastinius ryšius plačiau ir giliau paaiškinti gali srityje dirbantys ekspertai bei kokybiniais metodais pagrįsti tyrimai, nors jie šia tema Lietuvoje kol kas nebuvo vykdomi. Toliau pateikiamose išvadose apibendrinamos ankstesniuose skyriuose pateiktos analitinės įžvalgos ir formuluojamos rekomendacijos, kaip galėtų būti veiksmingiausiai panaudotos priemonės skirtos lėšos.

6. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Remiantis analizės dalimis toliau pateikiamos dvi išvadų ir rekomendacijų dalys. Pirmojoje dalyje pateikiamos išvados, kaip turėtų būti matuojami rezultato rodikliai, ir pateikiamos su tuo susijusios rekomendacijos, kaip vykdyti stebėsenos procesą. Antrojoje dalyje pateikiamos iš turimų duomenų kylančios išvados apie priemonių įgyvendinimą bei rekomendacijos, kaip būtų galima pasiekti geresnių rezultatų.

6.1. Rezultatų stebėseną

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių rezultatų stebėsenai numatyti rodikliai „visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas“ ir „visuomenės aplinkosauginio aktyvumo pagerėjimas“ iš esmės tinkami abiejų priemonių rezultatams stebėti. Visuomenės informuotumas yra labiau susijęs su tiesioginėmis priemonių veiklomis, o aktyvumas yra kiek artimesnis poveikiui ir priklauso ne tik nuo tiesioginių projektų veiklų, bet ir kitų su projektų veiklomis nesusijusių išorinių veiksnių. Ateityje galima būtų svarstyti galimybę šį rodiklį priskirti konteksto lygmeniui. Poveikio, kurį šių rodiklių reikšmėms padarė struktūrinių fondų parama, dalį padėtų įvertinti tikslesnė priemonės lėšomis finansuotų produktų stebėseną.

Informuotumo
apie aplinką
matavimas

Visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimą siūlome matuoti kaip:

gyventojų, kurie mano esą labai gerai arba gana gerai informuoti aplinkos klausimais, dalies pokytį.

Kartu su šiuo rodikliu siūlome papildomai matuoti informuotumą bei susirūpinimą atskiriomis aplinkos temomis – tai padėtų įvertinti pasiekimus prioritėtinėse viešinimo srityse bei tai, kurios viešinimo temos Lietuvos gyventojams rūpi labiausiai. Informuotumas – vidutinio laikotarpio rodiklis, tad jį matuoti siūlome ne dažniau kaip kas 3–4 metai. Tokiu laikotarpiu pasiektą ± 3 proc. rodiklio pokytį galima vertinti kaip neesminį, nes jis neviršija apklausos paklaidos. Remdamiesi praeities apklausų duomenimis 4–8 proc. pokytį siūlome vertinti kaip vidutinį, o 9 proc. ir didesnį pokytį kaip aukštą.

Aplinkosaugos
aktyvumo
matavimas

Visuomenės aplinkosaugos aktyvumo pagerėjimą siūlome matuoti kaip:

vidutinio veiklų (kartu su apklausos klausimu pateikiamas aštuonių veiklų sąrašas), kurias per pastarąjį mėnesį gyventojai atliko vedami aplinkosaugos motyvų, skaičiaus pokytį.

Toks aplinkosaugos aktyvumo interpretavimas yra tiesioginis, susijęs su kasdiene gyventojų elgsena, kurios pokyčių siekiama

informavimo priemonėms. Šis rodiklis yra tam tikras indeksas, kurio reikšmę, siekiančią 3 ir daugiau, siūlome vertinti kaip aukštą visuomenės aplinkosaugos aktyvumą. Aplinkosaugos aktyvumas rodo asmeninį gyventojų santykį su aplinkos problemomis. Todėl kaip papildomą aplinkosaugos aktyvumo rodiklį siūlome matuoti gyventojų polinkį prisiimti asmeninės atsakomybės dalį už aplinkos problemas.

1 rekomendacija. Rezultato rodiklių matavimas.

- Visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimą siūlome matuoti kaip gyventojų, kurie mano esą labai gerai arba gana gerai informuoti aplinkos klausimais, dalies pokytį.
- Visuomenės aplinkosaugos aktyvumo pagerėjimą siūlome matuoti kaip vidutinio veiklų (kartu su apklausos klausimu pateikiamas aštuonių veiklų sąrašas), kurias per pastarąjį mėnesį gyventojai atliko vedami aplinkosaugos motyvų, skaičiaus pokytį.
- Kaip papildomus informuotumo ir aktyvumo rodiklius siūlome matuoti informuotumą bei susirūpinimą atskiromis aplinkos temomis bei gyventojų polinkį prisiimti asmeninę atsakomybės dalį už aplinkos problemas.

Šiuos rodiklius siūlome matuoti pagal visuomenės nuomonės apklausų rezultatus. Rodikliams matuoti tinkami klausimai užduodami kas trejus metus periodiškai vykdomo Eurobarometro Europos piliečių nuostatų ir informuotumo apie aplinką tyrimo metu. Rodiklių skaičiavimui siūlome naudoti viešai prieinamose šių tyrimų ataskaitose ar duomenų bylose pateikiamus duomenis. Analizei ir atsiskaitymui gali būti naudojami 1–2 metų senumo duomenys, nes akivaizdesnių tyrimo matuojamų rodiklių pokyčių galima tikėtis tik vidutiniu laikotarpiu (kas 3–4 metus).

Jeigu numatytu laikotarpiu duomenys, reikalingi rezultato rodikliams apskaičiuoti, nėra viešai prieinami, turi būti užsakyta visuomenės nuomonės apklausa. Šios ataskaitos prieduose pateiktoje rodiklių skaičiavimo metodikoje aprašyti apklausos klausimai ir apklausos savybės, kurios užtikrina apklausos duomenų palyginamumą su 4 lentelėje pateiktomis pradinėmis rodiklių reikšmėmis. Metodikoje taip pat aprašoma, kaip rodiklių reikšmės turi būti apskaičiuojamos remiantis turimais antriniais šaltiniais.

Pradinės ir
suplanuotos
rodiklių reikšmės

4 lentelė. Pradinės ir suplanuotos rezultato rodiklių reikšmės

Rezultato rodiklis	Pradinė reikšmė ⁷	Planuotas pokytis iki 2015 m	Reikšmė 2015 m pasiekus planą	ES 27 vidurkis ⁸
Visuomenės informuotumas apie aplinką (proc.)	38 proc.	14 proc.	52 proc.	55 proc.
Visuomenės aplinkosauginis aktyvumas (indeksas)	1,7	15 proc.	2,0	2,6

⁷ Pagal Eurobarometer 68.2 tyrimo duomenis (2007 m. gruodžio mėn.).

⁸ Pagal Eurobarometer 68.2 tyrimo duomenis (2007 m. gruodžio mėn.).

Sanglaudos skatinimo veiksmy programos informavimo apie aplinką priemoniy lēšomis finansuojamos informavimo apie aplinką veiklos nebus vienintelēs, kurios darys įtaką rezultatų rodikliams. Informavimu apie aplinką taip pat užsiima privatus sektorius, nevyriausybinēs organizacijos, tokio pobūdžio informacija gyventojus pasiekia ir užsienio šalių informavimo kanalais. Todėl siekiant geriau įvertinti, kokią poveikio rezultatų rodikliams dalį padarē priemonēms skirtos lēšos, siūlome be numatyto produkto rodiklio „projektų skaičius“ taip pat matuoti įgyvendintų informavimo priemoniy skaičių ir skvarbą (kontaktų skaičių). Įgyvendintą priemonę siūlome apibrēžti kaip:

atskiras informacinēs kompanijos (projekto) inicijuotą bei žiniasklaidos (ar kitais) kanalais siunčiamą pranešimą, kuriuo informuojant tikslinēs auditorijos grupes siekiama informacinēs kompanijos (projekto) tikslų“.

Panašia tematika ir kitomis savybėmis pasižymintys televizijos ar radijo laidų bei publikacijų ir kiti ciklai susideda iš daugelio šiuos ciklus sudarančių atskirų informavimo priemoniy ir nėra matuojami kaip atskira informavimo priemonē. Priemoniy skvarbą siūlome apibrēžti kaip:

Kontaktų su tikslinēs grupēs atstovais, pasiektų informavimo priemone, skaičių

SFMIS sistemoje turētų būti fiksuojamas šių priemoniy skaičius ir jų skvarba – tai skaitine išraiška lengviausiai išreiškiami rodikliai. Šie du rodikliai turētų būti skaičiuojami pagal skirtingas informavimo priemoniy rūšis vėliau šiuos skaičius agreguojant (sumuojant) į galutinę rodiklio reikšmę. Be šių rodiklių projektų vykdytojai taip pat turētų fiksuoti kiekvienos viešinimo priemonēs teritorinę tikslinēs auditorijos įvairovę, tikslinēs grupēs pasiekiamumo efektyvumą. Naudojantis rezultatų rodiklių skaičiavimo klausimų atsakymais taip pat turētų būti surinkta informacijos apie temas, kurios buvo viešinamos atskiromis informavimo priemonėmis, bei poveikį gyventojų elgsenai, kurio buvo siekiama viešinimo priemonėmis. Tokiu būdu surinkta informacija galētų būti panaudota projektų lygmeniu atliktų viešinimo veiklų intensyvumui, apimtims bei poveikiui įvertinti. Šios produktų stebēsenos rekomendacijos taikytinos tiek planinei tiek konkursinei priemonei.

2 rekomendacija. Rezultato rodiklių stebēsena.

- Rezultato rodiklių reikšmių apskaičiavimui siūlome naudoti Eurobarometer gyventojų nuostatų ir informuotumo apie aplinką tyrimo duomenis. Reikiamu laikotarpiu nesant viešai prieinamų duomenų turi būti užsakoma visuomenēs nuomonēs apklausa.

- Siekiant geriau įvertinti paramos poveikio rezultato rodikliams dalį siūlome tiksliau stebėti priemoniy lēšomis sukurtus produktus. Greta pasirinkto produktų stebēsenos rodiklio „projektų skaičius“ siūlome stebėti įgyvendintų informavimo priemoniy skaičių ir skvarbą.

6.2. Rekomendacijos, kaip efektyviau įgyvendinti priemonės

Šioje ataskaitoje nagrinėti duomenys padeda suformuluoti rekomendacijas, kaip pasiekti didesnio Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių įgyvendinimo efektyvumo. Jas galima suskirstyti į rekomendacijas, kaip pasirinkti informavimo kanalus ar šaltinius, bei rekomendacijas, koks turi būti pranešimų turinys.

6.2.1. Informavimo kanalai ir šaltiniai, pareiškėjų tinkamumas

Tinkamiausios masinio informavimo priemonės

Nagrinėtos apklausos duomenys patvirtina gerai žinomus faktus, kad Lietuvos gyventojai, labiau nei kiti europiečiai informacijai gauti yra linkę naudotis masinėmis informavimo priemonėmis, o pasitikėjimas jomis Lietuvoje yra labai didelis. Televizija, spauda ir radijas yra žiniasklaidos priemonės, iš kurių tikimasi gauti daugiausiai informacijos apie aplinką. Todėl šios priemonės turėtų būti geriausiai finansuojamos. Informavimo kampanijos veiksmingiausias, kai pasitelkiama tinkama informavimo priemonių įvairovė. Todėl parama turėtų būti panaudota mažinti žurnalų, filmų bei dokumentikos aplinkos temomis trūkumą, kurį atskleidžia apklausos duomenys.

Didžiausias pasitikėjimas – mokslininkai, NVO ir žiniasklaida

Masinėms informavimo priemonėms turėtų būti skiriama daugiau dėmesio ne vien dėl didesnės jų skvarbos, bet taip pat dėl didelio lietuvių pasitikėjimo jose skleidžiama informacija. Aplinkos srityje veikiančios nevyriausybines organizacijos ir ypač mokslininkai turėtų būti pasitelkti kaip Lietuvoje didžiausią pasitikėjimą turintys nuomonės lyderiai skleidžiant pranešimus. Reikėtų vengti pranešimų, susietų su regionine bei šalies valdžia, įmonėmis bei profesinėmis sąjungomis, nes šiais informavimo šaltiniais aplinkos klausimais pasitikima mažiausiai. Pažymėtina, kad aplinkosaugos srityje dirbančiomis nevyriausybėmis organizacijomis pasitikima kur kas labiau už kitas viešojo ir privataus sektoriaus organizacijas. Į tai turėtų būti atsižvelgiama ir atrenkant konkursinės priemonės projektus. Tinkamais pareiškėjais turėtų būti pripažįstamos aplinkosauginę ir/ar aplinkosaugos viešinimo veiklą vykdančios nevyriausybines organizacijos. Pareiškėjai taip pat turėtų įrodyti turį bent dviejų panašaus pobūdžio projektų vykdymo patirties.

Konkursinės priemonės pareiškėjų tinkamumas

3 rekomendacija. Informavimo šaltinių ir kanalų pasirinkimas, galimi pareiškėjai.

- Didžioji dalis lėšų turi būti skiriama pranešimų sklaidai televizijoje, spaudoje ir radijuje.
- Parama taip pat turi būti naudojama filmų ar dokumentikos bei periodinių leidinių apie aplinką trūkumui mažinti.
- Veiksmingiausi informavimo šaltiniai – didžiausią pasitikėjimą turintys nuomonių lyderiai – mokslininkai ir aplinkosaugos srityje dirbančios nevyriausybines organizacijos. Tinkamais konkursinės priemonės pareiškėjais turėtų būti laikomos aplinkosauginę ir/ar aplinkosaugos informavimo veiklą vykdančios ir pripažintos aplinkosaugos projektų vykdymo patirties turinčios nevyriausybines organizacijos.
- Pranešimai, kuriuose tiesioginiai informavimo šaltiniai yra šalies ar

regioninė valdžia, įmonės ar profesinės sąjungos yra ne tokie veiksmingi, nes šiais šaltiniais aplinkos klausimais pasitikima mažiausiai.

Šiuo metu priemonės „Visuomenės informavimo apie aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“ projektų sąrašė numatyti informavimo kanalai atitinka čia pateiktus siūlymus. Tikėtina, kad pasirinkti priemonės „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas“ projektų vertinimo kriterijai skatins pareiškėjus siūlyti projektus, kuriuose vyrauja masinės komunikacijos priemonės. Efektyviam lėšų panaudojimui svarbu ne tik tinkamai pasirinkti informavimo kanalus, bet ir viešinimo pastangas sutelkti į kelias prioritetines sritis. Taigi svarbu ne tik tinkamai parinkti viešinimo kanalus ir šaltinius, bet ir pranešimų turinį.

6.2.2. Pranešimų turinys

Lietuviams kaip ir kitiems europiečiams aplinka yra labai svarbi viešosios politikos sritis. Nepaisant žemesnio Lietuvos ekonominio išsivystymo lygio, aplinka laikoma ne mažiau svarbi už kitus socialinius veiksnius, lemiančius gyvenimo kokybę. Tai geros prielaidos Lietuvos piliečių informuotumui apie aplinką didinti bei aplinkosaugos aktyvumui skatinti.

Aplinkos
disciplinos
suvokimo kaita

Tačiau lietuviai asmeninę atsakomybės dalį už aplinkos problemas linkę prisiimti kur kas rečiau nei kiti europiečiai. Nors Lietuvoje pramoninis užterštumas yra palyginti nedidelis, lietuviai kur kas dažniau nei kiti europiečiai linkę manyti, jog didieji teršėjai (pramonė ir korporacijos) turėtų atsakyti už aplinkos problemas. Lietuvoje vyrauja tradicinis aplinkos suvokimas. Lietuviai aplinką pirmiausia sieja su užterštumu miestuose ar gražiais kraštovaizdžiais, o labiausiai ir dažniau nei kitus europiečius lietuvius jaudina buitį ir artimiausią aplinką veikiančios aplinkos problemos. Vyraujant tokiam aplinkos suvokimui sunku aktualizuoti globalias ir mažai apčiuopiamas problemas, pavyzdžiui, klimato kaita ar oro užterštumas. Tokiomis aplinkybėmis sunku siekti gyventojų elgsenos pokyčių. Todėl viešinimo priemonėmis turi būti keičiamas gyventojų požiūris į aplinką parodant poveikį, kurį aplinkai daro šiuolaikinis gyvenimo būdas.

4 rekomendacija. Aplinkos disciplinos suvokimo keitimas.

Didesnioji pranešimų dalis turėtų:

- į aplinkos problemų suvokimo kontekstą įtraukti globalias ir kasdienėje aplinkoje mažai apčiuopiamas aplinkos problemas;
- aiškinti, kaip aplinkai daro įtaką šiuolaikinis gyvenimo būdas, skatinti gyventojus prisiimti asmeninę atsakomybės dalį už aplinkos problemas.

Nagrinėtos apklausos duomenys rodo, kad svarbiausios temos, kuriomis lietuviai pageidauja informacijos, yra cheminių priemonių ir genetiškai modifikuotų produktų poveikis. Taip pat svarbios vandens, oro ir su žemės ūkiu veikla susijusios užterštumo temos. Oro ir vandens taršos problemų viešinimas yra tarp paramos dokumentuose numatytų viešinimo prioritetų.

Viešojo sektoriaus lėšos pirmiausia turėtų būti skiriamos informuoti apie aplinkos problemų padarinius, kuriuos sukelia

Šiuolaikinis gyvenimo būdas ir su juo susijusi aplinkos tarša. Tai klimato pokyčiai, šiuolaikinių transporto priemonių įtaka aplinkai, bioįvairovės praradimas ir kita. Lietuviai šias aplinkos temas suvokia kaip ne tokias svarbias – jos kelia mažesnę Lietuvos gyventojų susirūpinimą.

Informavimu turi būti siekiama gyventojų elgsenos kaitos

Informuojant apie aplinkai palankų gyvenimo būdą reikia atsižvelgti į šiuo metu vyraujančias Lietuvos gyventojų nuostatas. Svarbiausiu aplinkos problemų sprendimo būdu individualiu lygmeniu laikomas aplinką tausojantis vartojimas, o ne didžiausią teigiamą poveikį turintis pakartotinis panaudojimas ir vartojimo (ypač energijos) mažinimas. Aplinką tausojantį vartojimą skatina privataus sektoriaus iniciatyvos. Todėl viešojo sektoriaus lėšos pirmiausia turėtų būti skiriamos pakartotinio naudojimo, perdirbimo ir vartojimo mažinimo skatinimui. Daugiausiai dėmesio turėtų būti sutelkta į tai, kaip skatinti energijos suvartojimo ir buitinių atliekų mažinimą bei aplinkai mažiau žalingų kelionės būdų pasirinkimą. Atliekų rūšiavimą lietuviai kaip ir kiti europiečiai laiko vienu svarbiausių aplinkos problemų sprendimo būdų, tačiau, nepaisant to, šioje srityje Lietuva kol kas atsilieka. Todėl atliekų rūšiavimas turėtų būti toliau propaguojamas. Dalis aplinką tausojančios elgsenos priklauso nuo tai leidžiančios įgyvendinti infrastruktūros, todėl viešinio veiklos turėtų būti vykdomos jas derinant su infrastruktūros (atliekų rūšiavimo, viešojo transporto ir kt.) plėtros projektais.

„Sezoninių“ temų išskyrimas

Numatyti prioritetai ir sritys, kuriose reikėtų informuoti Lietuvos gyventojus, yra gana platūs, todėl rekomenduojame kasmet išskirti vis kitas temas (ne daugiau kaip dvi), kurioms viešinti pasirinktais metais būtų skiriama 60 proc. visų planinės priemonės lėšų. Tokie „sezoniniai“ prioritetai leistų pasiekti geresnių rezultatų – pasirinktomis temomis pasirodytų daugiau pranešimų įvairiose žiniasklaidos priemonėse, o tai padidintų auditorijos jautrumą pateikiamai informacijai. Priemonėms suplanuotos lėšos nėra pakankamos skleisti daug informacijos visomis temomis visu laikotarpiu. Be to, auditorija yra nepajėgi vienu metu išlaikyti dėmesio ties didele problemų įvairove. Todėl tokiais „sezoniniais“ prioritetais išskiriant pagrindines problemas būtų veiksmingiau panaudotos turimos lėšos.

Emocionalumas ir racionalumas pranešimuose

Pažymėtina, kad Lietuvoje, kitaip nei kitose ES šalyse, kontrolė ir sankcijos vertinamos kaip tinkamos priemonės sprendžiant aplinkos problemas. Lietuviai gana skeptiškai nusiteikę viešinio ir panašių viešosios politikos priemonių atžvilgiu. Todėl pranešimų turinys turi būti ne tik emocionalus, bet ir siūlyti racionalius paaiškinimus, kaip turėtų būti keičiama elgsena ir kaip tokie pokyčiai prisidėtų prie aplinkos kokybės ir gyventojų gerovės.

5 rekomendacija. Svarbiausios viešinio temos ir poveikis elgsenai.

Viešinant dėmesys turėtų būti sutelktas į šiuolaikinio gyvenimo būdo sukeltas aplinkos problemas: klimato pokyčius ir transporto priemonių įtaką aplinkai, bioįvairovės praradimą.

Viešinio priemonėmis turi būti siekiama poveikio gyventojų elgsenai. Turi būti skatinamas pakartotinis panaudojimas, atliekų rūšiavimas perdirbimui ir aplinkai žalingo vartojimo mažinimas. Siekiant didžiausio efektyvumo viešinio veiklos turėtų būti derinamos su infrastruktūros (atliekų rūšiavimo, viešojo transporto ir kt.) plėtros projektais.

Kasmet turi būti išskirti „sezoniniai“ prioritetai – temos, kurioms viešinti

būtų skiriama 60 proc. planinės priemonės lėšų.

Viešinimo veiklos turi būti derinamos su infrastruktūros projektais. Pranešimai turi būti ne tik emociškai paveikūs, bet ir siūlyti racionalius argumentus, kodėl reikia keisti elgseną.

Vadovavimasis čia pateiktomis rekomendacijomis, kaip pasirinkti viešinimo šaltinius ir kanalus, bei įgyvendinti viešinimo turinį, prisidėtų prie geresnių priemonių rezultatų. Tačiau kiekybiniai metodai, kuriais buvo surinkti nagrinėti duomenys, nėra tinkamiausi suvokimo tyrimams bei giluminėms reiškinų analizėms.

Čia nagrinėtų ir kitų tyrimų duomenimis turėtų būti pagrįsta Aplinkosaugos informavimo programa. Dabar šis dokumentas nelabai naudingas projektų vykdytojams, jo tekstas nesusietas su paramos tikslais bei rezultato rodikliais, nėra aprašoma valstybės įsikišimo logika.

6 rekomendacija. Informavimo programos tobulinimas.

Pagal turimus duomenis turėtų būti tobulinama Aplinkosaugos informavimo programa. Ši programa turėtų tapti valstybės įsikišimo logiką bei būdus, kuriais siekiama suplanuotų rezultato rodiklių reikšmių, aiškinančiu dokumentu.

Išsamesnių ir projektų vykdytojams naudingesnių žinių apie vyraujančią aplinkos problemų suvokimą bei geriausiai jį atitinkančią viešinimo priemonių turinį galėtų būti surinkta atlikus tyrimus, kurių pagrindą sudarytų išsamūs interviu, fokuso grupės bei ekspertų panelės – metodai, tinkami atsakyti į tokio pobūdžio klausimus. Esant poreikiui, atskirus tokio tyrimo elementus turėtų vykdyti arba tyrimą inicijuoti už švietimo ir informavimo apie aplinką politikos formavimą atsakingas Aplinkos ministerijos skyrius. Įgyvendinus šio tyrimo rekomendacijas pirmiausia būtų surinkta kur kas daugiau ir kur kas kokybiškesnių duomenų apie priemonių įgyvendinimą. Tokie duomenys galėtų būti naudojami ne tik atsiskaitymui ar priemonių vertinimui, bet taip pat sudarant projektų sąrašą, nustatant prioritetus ar priimant kitus svarbius priemonių įgyvendinimo sprendimus.

5 lentelė rekomendacijų sąvadas

Nr.	Problema / rizika	Rekomen- dacija	Atsakinga institucija	Įgyvendinimo terminas
1.	Nepakankamai duomenų teikianti informavimo apie aplinką priemonių stebėsena	1, 2	LR aplinkos ministerija	2012 II ketvirtis
2.	Nepakankamas viešinimo priemonių poveikis	3, 4, 5	LR aplinkos ministerija	2012 II ketvirtis
3.	Naujausiais duomenimis ir žiniomis nepagrįstas informavimo programa	6	LR aplinkos ministerija	2012 II ketvirtis

1 PRIEDAS. INTERVIU RESPONDENTŲ SĄRAŠAS

Nr.	Vardas Pavardė	Pareigos	Institucija	Data
1.	Saulius Vasiliauskas	Struktūrinių fondų skyriaus vedėjas	Aplinkos projektų valdymo agentūra	2009-11-05
2.	Eduardas Mickevičius	Struktūrinių fondų skyriaus vyr. specialistas	Aplinkos projektų valdymo agentūra	2009-11-05
3.	Romas Jankauskas	Visuomenės informavimo ir viešųjų ryšių departamento direktorius	LR Aplinkos ministerija	2009-11-06
4.	Inesis Kiškis	Europos Sąjungos paramos administravimo departamento direktorius	LR Aplinkos ministerija	2009-11-10
5.	Eglė Gaudutienė	ES paramos planavimo ir procedūrų skyriaus vedėja	LR Aplinkos ministerija	2009-11-10
6.	Stefanija Zemlickienė	ES paramos planavimo ir procedūrų skyriaus vyr. specialistė	LR Aplinkos ministerija	2009-11-10

2 PRIEDAS. RODIKLIŲ SKAIČIAVIMO METODIKA

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių stebėsenos rodiklių skaičiavimo metodika

I. Bendroji dalis

1. Šioje Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių stebėsenos rodiklių skaičiavimo metodikoje (toliau – metodika) aprašomas Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių VP3-1.4-AM-08-V „Visuomenės informavimo apie aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“ ir VP3-1.4-AM-09-K „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas“ (toliau – priemonių) stebėsenos rodiklių skaičiavimas.

2. Metodikoje aprašyti priemonės VP3-1.4-AM-08-V „Visuomenės informavimo apie aplinką sistemos sukūrimas ir plėtra“ rezultato rodiklio „visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas (procentais)“ ir priemonės VP3-1.4-AM-09-K „Visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką priemonių įgyvendinimas“ rezultato rodiklio „visuomenės aplinkosaugos aktyvumo padidėjimas (procentais)“ skaičiavimas. Pateikiami priemonių tikslus geriausiai atitinkantys šių rezultato rodiklių apibrėžimai, parodantys vidutinio laikotarpio tiesiogiai įgyvendinamų veiklų padarinius. Taip pat siūlomi papildomi stebėsenos rodikliai.

3. Šioje metodikoje taip pat aprašyta papildoma produkto lygmens rodiklių stebėseną. Šių rodiklių stebėsenos duomenys padeda surinkti daugiau informacijos apie projektų produktus bei išsamiau interpretuoti rezultato rodiklių reikšmes.

II. Rodiklių apibrėžimas

4. Informuotumo rodikliai.

4.1. Rezultato rodiklis „visuomenės informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas (procentais)“ apibrėžiamas kaip „gyventojų, kurie mano esą labai gerai arba gana gerai informuoti aplinkos klausimais, dalies pokytis.“ Šis rodiklis matuojamas antru šios metodikos 1 priede pateiktu klausimu: „Jūsų manymu, kiek Jūs esate bendrai informuotas(-a) apie dalykus, susijusius su aplinka?“

4.2. Galimi papildomi visuomenės informuotumo apie aplinką stebėsenos rodikliai – visuomenės informuotumas bei visuomenės susirūpinimas skirtingomis aplinkos temomis. Šie rodikliai matuojami pirmu ir trečiu šios metodikos 1 priede pateiktais klausimais: „Prašome nurodyti penkias sritis, apie kurias, Jūsų manymu, Jūs turite mažiausiai žinių“ bei „Iš šio sąrašo prašome išsirinkti penkias svarbiausias aplinkos apsaugos temas, dėl kurių Jūs esate susirūpinęs(-usi) labiausiai.“

5. Aplinkosaugos aktyvumo rodikliai.

5.1. Rezultato rodiklis „visuomenės aplinkosaugos aktyvumo padidėjimas“ apibrėžiamas kaip „veiklų, kurias gyventojai per pastarąjį mėnesį atliko vedami aplinkosaugos motyvų, vidutinio skaičiaus pokytis.“ Šis rodiklis matuojamas ketvirtuoju šios metodikos 1 priede pateiktu klausimu: „Ar per pastarąjį mėnesį Jūs padarėte ką nors iš šių veiklų dėl aplinkosaugos priežasčių?“ Kartu su šiuo klausimu kaip atsakymų variantai pateikiamos aštuonios dažniausiai dėl aplinkosaugos motyvų atliekamos kasdienės veiklos.

5.2. Galimas papildomas visuomenės aplinkosaugos aktyvumo apie aplinką stebėsenos rodiklis – gyventojų polinkis prisiimti asmeninę atsakomybės dalį už

aplinkos problemas. Šis rodiklis matuojamas penktuoju šios metodikos 1 priede pateiktu klausimu „Prašome pasakyti, ar Jūs visiškai sutinkate, linkęs(-usi) sutikti, linkęs(-usi) nesutikti ar visiškai nesutinkate su šiuo teiginiu: „kaip individas, Jūs galite atlikti vaidmenį apsaugant aplinką Lietuvoje?“ Šis papildomas rodiklis atskleidžia svarbią aplinkosaugos aktyvumo prielaidą. Polinkis prisiimti asmeninę atsakomybės dalį už aplinkos problemas yra tarpinė būseną tarp informavimo apie aplinką ir aplinkosaugos aktyvumo, todėl jis matuojamas kaip svarbus tarpinis priemonių rezultatas.

6. Produkto rodikliai.

6.1. Svarbiausias priemonių produkto rodiklis yra „įgyvendintų projektų skaičius.“

6.2. Siekiant surinkti išsamesnės informacijos apie projektų veiklas bei palengvinti rezultato rodiklių pasiektų reikšmių interpretavimą turi būti taikomi du papildomi produkto rodikliai: „įgyvendintų informavimo priemonių skaičius“ bei „įgyvendintų informavimo priemonių skvarba.“ Šiais rodikliais matuojami tiesiogiai su vykdomomis veiklomis susiję trumpojo laikotarpio projektų veiklų padariniai.

6.3. Įgyvendinta informavimo priemonė apibrėžiama kaip „atskiras informacinės kompanijos (projekto) inicijuotas bei žiniasklaidos (ar kitais) kanalais siunčiamas pranešimas, kuriuo informuojant tikslinės auditorijos grupes siekiama informacinės kompanijos (projekto) tikslų“. Panašia tematika ir kitomis savybėmis pasižymintys televizijos ar radijo laidų bei publikacijų ir kiti ciklai susideda iš daugelio šiuos ciklus sudarančių atskirų informavimo priemonių ir nėra matuojami kaip atskira informavimo priemonė. Informavimo priemone (produktu) gali būti:

- 6.3.1. publikacija (spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje);
- 6.3.2. TV laida;
- 6.3.3. radijo laida;
- 6.3.4. socialinė reklama (žiniasklaidos priemonėse ir lauke);
- 6.3.5. netiesioginis su projekto veikla susijęs pranešimas TV ir radijo laidose, spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje;
- 6.3.6. spaudinys (laikraštis, žurnalas, didesnės apimties informacinis bukletas (30 A4 p. ar didesnės apimties));
- 6.3.7. dalomoji medžiaga (skrajutė, mažesnės nei 30 A4 p. apimties informacinis bukletas);
- 6.3.8. filmas;
- 6.3.9. interneto svetainė;
- 6.3.10. seminaras ar mokymas;
- 6.3.11. viešinimo renginys (konkursas, akcija ar kt.);
- 6.3.12. kita čia neįvardyta informavimo priemonė, kuria siekiama informavimo kompanijos (projekto) tikslų.

6.4. Informavimo priemonės skvarba apibrėžiama kaip „kontaktų su tikslinės grupės atstovais, pasiektų konkrečia informavimo priemone, skaičius“. 2 lentelėje aprašoma 6.5 punkte išvardytų tipinių informavimo priemonių (produktų) skvarbos skaičiavimo būdai.

6.5. Informavimo priemonių skaičius ir skvarba yra agreguojami rodikliai. Informavimo priemonių skaičius gaunamas sudedant projektų lygmeniu įgyvendintų skirtingų informavimo priemonių skaičių, o priemonių skvarba – sudedant skirtingomis informavimo priemonėmis pasiektų kontaktų skaičių.

6.6. Be čia aprašytų rodiklių taip pat gali būti renkama kita su informavimo priemonių įgyvendinimu susijusi informacija, būtina produktų poveikiui priemonių rezultatams įvertinti. Ši stebėseną aprašyta ketvirtame šios metodikos skyriuje.

III. Rezultatų stebėseną

7. Rezultato rodiklių stebėsenos duomenų surinkimas.

7.1. Rezultato rodiklių reikšmėms apskaičiuoti naudojami per visuomenės nuomonės apklausas surenkami duomenys.

7.2. Bazinė rezultatų rodiklių reikšmė apskaičiuota remiantis „Europos piliečių požiūrio į aplinką“ (angl. *Attitudes of European citizens towards the environment*)

tyrimo ataskaita⁹. Šioje ataskaitoje pateikti Europos Komisijos užsakymu atliktos Eurobarometro 68.2 apklausos duomenys. Šios apklausos techninės savybės:

- 7.2.1 atranka: apklausos respondentai atrinkti remiantis atsitiktine (tikimybine) atranka, parinkti atsitiktinio kelio metodu;
- 7.2.2 imtis Lietuvoje: 1018;
- 7.2.3 apklaustųjų amžius: 15 metų ir vyresni;
- 7.2.4 apklausos tipas: interviu („akis į akį“);
- 7.2.5 apklausos tikslumas (paklaida): ±3,1 proc.;
- 7.2.6 apklausos patikimumas: 95 proc.;
- 7.2.7 apklausa Lietuvoje vykdyta: 2007 m. lapkričio–gruodžio mėn.;
- 7.2.8 apklausą Lietuvoje vykdė: TNS Gallup Lietuva.

7.3. Kadangi rezultato rodikliai atskleidžia vidutinio laikotarpio pokyčius, jų dydžius nustatančias apklausas verta vykdyti ne dažniau kaip kas 3–4 metus, o rodikliams apskaičiuoti galima naudoti ir maždaug dvejų metų senumo duomenis. Tam tikslui parankiausia naudoti Eurobarometro „Europos piliečių požiūrio į aplinką“ tyrimo ataskaitų prieduose pateikiamas duomenų lenteles¹⁰. Jei ataskaitų duomenų lentelėse reikalingi duomenys pateikiami netinkama forma (pernelyg apibendrinti) rezultato rodikliams apskaičiuoti, gali būti naudojama apklausos duomenų byla¹¹. Eurobarometro apklausos duomenų bylos paprastai viešinos anksčiau nei būna parengta apklausos ataskaita.

7.4. Jei laikotarpiu, kai norima apskaičiuoti rezultato rodiklius, nėra prieinami Eurobarometro apklausų duomenys (apklausa nebuvo vykdoma arba joje nebuvo reikiamų klausimų), rezultato rodikliams apskaičiuoti turi būti užsakoma 7.2. punkte išvardytus parametrus atitinkanti visuomenės nuomonės apklausa su šios metodikos 1 priede pateiktais klausimais. Apklausos atitikimas 7.2. punkte išvardytiems parametrų užtikrina gaunamų duomenų palyginamumą su pradinėmis reikšmėmis.

7.5. Apklausa turi būti užsakoma iš visuomenės nuomonės apklausų vykdymo patirties bei tinkamus pajėgumus (kvalifikuotų interviu vykdytojų tinklą) turinčio paslaugų teikėjo. Kadangi rezultato rodiklių duomenims surinkti reikalingų klausimų nėra daug, vykdant apklausą ekonomiškiau dalyvauti rinktinėje (angl. *omnibus*) apklausoje, į kurios klausimyną paslaugos tiekėjas įtraukia keleto klientų klausimus. Tokiu atveju nereikia įtraukti 1 priede pateikiamo šeštojo klausimo, aprašančio demografines respondentų savybes, išskyrus tuos atvejus, kai rinktinėje apklausoje nėra šias demografines respondentų savybes aprašančio klausimo.

8. Informuotumo rodiklių skaičiavimas ir interpretavimas.

8.1. Rezultato rodiklis „gyventojų aplinkosauginio informuotumo pagerėjimas“ skaičiuojamas sudedant į klausimą „Jūsų manymu, kiek Jūs esate bendrai informuotas(-a) apie dalykus, susijusius su aplinka?“ atsakiusių „labai gerai informuotas(-a)“ arba „gana gerai informuotas(-a)“ respondentų dalis ir iš šios sumos atimant atitinkamą pradinį reikšmių sumą:

$$I = (LG_1 + GG_1) - (LG_0 + GG_0)$$

⁹ „Attitudes of European citizens towards the environment“, Eurobarometer Nr. 295, 2008. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm (tikrinta 2009 m. lapkričio 19 d.).

¹⁰ Nuo 2004 m. tyrimas vykdytas du kartus. Eurobarometro 62.2 tyrimas (2004 m.) ir ataskaita Nr. 217 (2005 m.) buvo pirmoji, kurioje publikuoti rodikliams apskaičiuoti reikalingi duomenys. Ataskaitos prieinamos: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm

¹¹ Eurobarometro apklausų bylos viešai prieinamos Leibnico socialinių tyrimų instituto svetainėje: <http://www.gesis.org/en/institute/>. Duomenų bylos pateikiamos populiariausiais statistinių duomenų formatais (tarp jų ir SPSS).

<i>I</i>	-	<i>gyventojų aplinkosaugos informuotumo pagerėjimas</i>
<i>LG</i>	-	<i>labai gerai informuotų respondentų dalis procentais</i>
<i>GG</i>	-	<i>gana gerai informuotų respondentų dalis procentais</i>
0	-	<i>pradinės reikšmės</i>
1	-	<i>naujos reikšmės</i>

8.2. ± 3 proc. šio rodiklio pokytį per trejus metus reikėtų interpretuoti kaip neesminį, nes jis neviršija apklausos paklaidos. 4–8 proc. pokytis per trejus metus yra vidutinis, o 9 proc. ir didesnis pokytis – aukštas.

8.3. Papildomi informuotumo rodikliai, atspindintys gyventojų informuotumą ir susirūpinimą skirtingomis aplinkos temomis, matuojami pirmuoju ir trečiuoju 1 priede pateiktais klausimais kaip procentinė kiekvieną temą pasirinkusių respondentų dalis. Šie atsakymai niekaip neagreguojami, nes bendram informuotumo lygiui matuoti naudojamas antrasis klausimas. Esminiu šių rodiklių pokyčiu ar esminiu skirtumu tarp šio rodiklio skirtingose šalyse reikėtų laikyti skirtumą, viršijantį ± 3 proc., nes tuomet viršijamos apklausos paklaidos ribos.

9. Aktyvumo rodiklių skaičiavimas ir interpretavimas.

9.3. Rezultato rodiklis „gyventojų aplinkosauginio aktyvumo padidėjimas“ matuojamas skaičiuojant 1 priede pateikto ketvirtojo klausimo respondentų pasirinktų atsakymų aritmetinį vidurkį ir išvedant procentinį šio vidurkio pokytį lyginant su praeitu laikotarpiu:

$$A = \frac{a_1}{a_0} \cdot 100\%$$

<i>A</i>	-	<i>gyventojų aplinkosaugos aktyvumo padidėjimas</i>
<i>a</i>	-	<i>vidutinis mėnesinis dėl aplinkosaugos motyvų atliktų veiklų skaičius</i>
0	-	<i>pradinė reikšmė</i>
1	-	<i>nauja reikšmė</i>

9.4. Vidurkis, siekiantis 3 ir daugiau, turėtų būti interpretuojamas kaip pakankamai aukštas aplinkosaugos aktyvumo lygis. Interpretuojant atsakymus į šio rodiklio klausimą reikia naudotis produktų stebėsenos rezultatais, kurie parodo, ar viešinimo priemonių turinys buvo skirtas gyventojų elgsenos pokyčiams skatinti. Tokiu būdu gyventojų elgsenos pokyčiai galėtų būti siejami su dideliu informavimo priemonių, skirtų keisti tam tikrą elgseną, skaičiumi ir didele jų skvarba.

9.5. Papildomo aplinkosaugos aktyvumo rodiklio, atskleidžiančio gyventojų polinkį prisiimti asmeninę atsakomybę už aplinkos problemas ir matuojamo penktuoju prieduose pateiktu klausimu, atsakymai neagreguojami, nes jie parodo svarbius Lietuvos ir kitų ES šalių gyventojų aktyvumo skirtumus. Esminiu šių rodiklių pokyčiu ar esminiu skirtumu tarp šio rodiklio atskirose šalyse reikėtų laikyti skirtumą, viršijantį ± 3 proc., nes tuomet viršijamos apklausos paklaidos ribos.

IV. Produktų stebėseną

10. Pagrindinio priemonių produkto rodiklio „įgyvendintų projektų skaičius“ apskaičiavimo metodika pateikiama priemonių projektų finansavimo sąlygų apraše. Projektas įgyvendintu laikomas patvirtinus galutinę projekto ataskaitą.

11. Papildoma produktų stebėseną.

11.1. Siekiant surinkti tikslesnės stebėsenos informacijos apie finansuotų projektų produktus turi būti skaičiuojama, kiek buvo įgyvendinta informavimo

priemonių bei kokia buvo jų skvarba. Šie rodikliai projektų vykdytojų skaičiuojami kiekvienai 6.5 punkte išvardytai informavimo priemonei, o galutinė rodiklių reikšmė gaunama sudėjus šiuos rodiklius.

1 lentelė. Informavimo priemonių skvarbos ir papildomų vertinimo kriterijų pavyzdžiai

	1 Pavyzdys	2 Pavyzdys
Priemonės pavadinimas	Seminaras Alytaus miesto ir rajono savivaldybių tarnautojams „Žaliųjų pirkimų organizavimas“ Alytaus miesto savivaldybėje.	Publikacija „Pirmenybė – aplinką tausojančioms prekėms ir paslaugoms“ dienraštyje „Lietuvos Žinios.“
Įgyvendinimo data	2011-06-02	2011-07-18
Skvarba	26	20054
Viešinimo temos	Mūsų vartojimo įpročiai	Mūsų vartojimo įpročiai
Poveikis gyventojų elgsenai	Aplinkai nežalingų produktų, pažymėtų saugumo aplinkai etiketėmis, vartojimas	Aplinkai nežalingų produktų, pažymėtų saugumo aplinkai etiketėmis, vartojimas

Pastabos: šiuo atveju publikacijos skvarba – dienraščio tiražas, o seminaro skvarba – lankytojų skaičius.

11.2. 6.5 punkte išvardytos įvairios informavimo priemonės gali skirtis poveikiu tikslinėms grupėms bei tematika. Todėl be bendrų produktų stebėsenos rodiklių (informavimo priemonių skaičiaus ir skvarbos) kiekviena informavimo priemonė turėtų būti įvertinta kitais kriterijais – viešinimo temomis, galimu poveikiu gyventojų elgsenai. Šią stebėseną atlieka projektų vykdytojai fiksuodami kiekvieną projekto metu įgyvendintą informavimo priemonę bei įvertindami ją vadovaudamiesi toliau pateiktu kriterijų aprašymu. Informacija apie projektų produktus ir jų savybes renkama standartine forma su 1 lentelėje aprašytomis skiltimis.

11.2.1. Priemonės pavadinimas įvardijamas laisva forma kartu įvardijant kanalą, kuriuo priemonė buvo vykdyta. Įgyvendinimo data – data, kai buvo įgyvendinta informavimo priemonė.

11.2.2. Vertinant informavimo priemonės skvarbą matuojamas informavimo priemonėmis pasiektų kontaktų su tikslinės grupės atstovais skaičius. 2 lentelėje išvardijami įvairiomis informavimo priemonėmis sukurtų kontaktų skaičiavimo būdai.

11.2.3. Vertinant informavimo priemonės viešinimo temas įvardijamos ne daugiau kaip dvi viešinimo temos, kurios buvo nagrinėtos viešinimo priemonės pranešime. Viešinimo temos įvardijamos pasitelkiant 1 priede pateikto pirmojo klausimo atsakymų variantus. Jeigu nė vienas šių atsakymų variantų nėra tinkamas, viešinimo tema įrašoma laisvai.

11.2.4. Galimas informavimo priemonės poveikis kasdienei gyventojų elgsenai vertinamas nurodant, ar informavimo priemonės turiniu buvo tiesiogiai arba netiesiogiai skatinama bent viena tarp 1 priede pateikto ketvirtojo klausimo atsakyme išvardytų veiklų. Turi būti įvardijamos ne daugiau kaip dvi veiklos. Jei nė viena iš išvardytų veiklų nebuvo skatinama, neįvardijama nė viena veikla.

2 lentelė. Skirtingų informavimo priemonių pasiektų kontaktų skaičiaus matavimo būdai.

Nr.	Informavimo priemonė	Kontaktų matavimas
1.	Publikacija (spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje)	Leidinio, kuriame pasirodė publikacija, skaitančiųjų skaičius (arba jo tiražas) arba el. žiniasklaidos priemonę vartojančiųjų skaičius (esant galimybei nustatyti – konkrečios publikacijos skaitytojų (unikalių IP adresų) skaičius)
2.	TV laida	TV kanalo populiarumas (auditorijos dydis) laiku, kuriuo buvo transliuojama laida (jei yra galimybė – konkrečios TV laidos populiarumas)
3.	Radio laida	Radio laidos populiarumas (auditorijos dydis) laiku, kuriuo buvo transliuojama laida (jei yra galimybė – konkrečios radio laidos populiarumas)
4.	Socialinė reklama	Žiniasklaidoje – atitinkamai kaip pirmose trijose skiltyse, lauke – ekspozicijų skaičius (viena ekspozicija – vieną kartą pamatyta lauko reklama)
5.	Netiesioginiai projekto veiklų viešinimo pranešimai TV ir radijo laidose, spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje	Atitinkamai kaip ir pirmosiose trijose skiltyse
6.	Spaudinys (laikraštis, žurnalas,	Išplatinta spaudinių tiražo dalis vienetais

	didesnės apimties informacinis bukletas (30 A4 puslapių ar didesnės apimties)	
7.	Dalomoji medžiaga (skrajutė, mažesnės nei 30 A4 p. apimties informacinis bukletas)	Išplatintos dalomosios medžiagos tiražo dalis vienetais
8.	Filmas	Filmo seansų lankytojų skaičius; jei filmas buvo rodomas per TV, atitinkamai skaičiuojama kaip TV laidų atveju
9.	Interneto svetainė	Svetainės lankytojų (autentiškų IP adresų) skaičius
10.	Seminaras ar mokymas	Lankytojų skaičius
11.	Viešinimo renginys (konkursas, akcija ar kt.)	Dalyvių skaičius

V. Stebėsenos rezultatų naudojimas

12. Šioje metodikoje aprašyti stebėsenos rezultatai naudojami atsiskaitant už Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonių įgyvendinimą, taip pat atliekant šių priemonių vertinimą (pvz., kaip papildomas šaltinis paskesniajam vertinimui, rezultato rodiklių duomenims interpretuoti) bei priimant priemonių įgyvendinimo sprendimus (pvz., viešinimui planuoti, viešinimo prioritetams nustatyti).

13. Svarbiausi rodikliai „gyventojų informuotumo apie aplinkos apsaugą pagerėjimas“ ir „gyventojų aplinkosauginio aktyvumo padidėjimas“, kurių interpretavimas aprašytas 8.2 ir 9.4 punktuose, naudojami atsiskaitant už priemonėms skirtų lėšų panaudojimą. Šie rodikliai atskleidžia bendrą priemonių tikslų pasiekimo lygį.

14. Papildomi rodikliai, kurių matavimas ir interpretavimas aprašytas 8.3 ir 9.5 punktuose, naudojami priemonių vertinimui bei priimant sprendimus, susijusius su priemonių įgyvendinimu. Papildomi visuomenės informuotumo apie aplinką rodikliai gali būti naudojami pasiekimams prioritetinėse informavimo apie aplinką srityse stebėti bei informavimo poreikiams nustatyti.

15. Interpretuojant informuotumo ir susirūpinimo atskiromis aplinkos temomis bei aplinkosaugos aktyvumo rodiklius, kurių matavimas aprašytas 8.3 ir 9.4 punktuose, svarbu naudotis produktų stebėsenos rezultatais.

15.1. Fiksuojant ± 3 proc. ar didesnę informuotumo ar susirūpinimo atskiromis aplinkos temomis augimą turi būti skaičiuojamas informavimo priemonių, kuriomis buvo informuojama šiomis temomis skaičius ir jų skvarba. Palyginti didelis tokių priemonių skaičius ar didelė jų skvarba rodo, kad Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonės galėjo prisidėti prie tokio teigiamo pokyčio.

15.2. Fiksuojant ± 3 proc. ar didesnę atskirų veiklų, vykdomų vadovaujantis aplinkosaugos motyvais, augimą turi būti skaičiuojamas informavimo priemonių, kuriomis buvo siekiama tokios teigiamos elgsenos skaičius ir jų skvarba. Palyginti didelis tokių priemonių skaičius ar didelė jų skvarba rodo, kad Sanglaudos skatinimo veiksmų programos informavimo apie aplinką priemonės galėjo prisidėti prie tokio teigiamo pokyčio.

1 priedas. Apklauso klausimai

1 klausimas. Iš šio sąrašo prašome išsirinkti penkias svarbiausias aplinkos apsaugos temas, dėl kurių Jūs esate susirūpinęs(-usi) labiausiai.

(NE DAUGIAU KAIP 5 ATSAKYMAI)

Klimato pokyčiai

Biologinės įvairovės praradimas (rūšių išnykimas, laukinių gyvūnų ir arealo praradimas)

Stichinės nelaimės (Žemės drebėjimai, potvyniai ir t. t.)

Žmogaus sukeltos katastrofos (naftos išsiliejimai, pramoninės nelaimės ir t. t.)

Vandens užterštumas (jūros, upės, ežerai ir požeminis vanduo)

Žemės ūkio užterštumas (pesticidų, trąšų naudojimas...)

Genetiškai modifikuotų organizmų naudojimas žemės ūkyje

Chemikalų, naudojamų kasdieniniuose produktuose, poveikis mūsų sveikatai
Oro užterštumas
Triukšmas
Miesto problemos (kamščiai, užterštumas, žaliųjų zonų trūkumas...)
Gamtinių išteklių išsekimas
Mūsų vartojimo įpročiai
Didėjantis atliekų kiekis
Šiuolaikinių transporto priemonių įtaka (daugiau automobilių, daugiau greitkelių, didesnis oro eismas ir t. t.)
Nė vienas iš šių (SPONTANIŠKAS ATSAKYMAS – NESKAITYTI)
NN

2 klausimas. Jūsų manymu, kiek Jūs esate bendrai informuotas(-a) apie dalykus, susijusius su aplinka?

(GALIMAS TIK VIENAS ATSAKYMAS)
Labai gerai informuotas(-a)
Gana gerai informuotas(-a)
Gana prastai informuotas(-a)
Labai prastai informuotas(-a)
NN

3 klausimas. Prašome nurodyti penkias sritis, apie kurias, Jūsų manymu, Jūs turite mažiausiai žinių.

(NE DAUGIAU KAIP 5 ATSAKYMAI)
Klimato pokyčiai
Biologinės įvairovės praradimas (rūšių išnykimas, laukinių gyvūnų ir arealo praradimas)
Stichinės nelaimės (žemės drebėjimai, potvyniai ir t. t.)
Žmogaus sukeltos katastrofos (naftos išsiliejimai, pramoninės nelaimės ir t. t.)
Vandens užterštumas (jūros, upės, ežerai ir požeminis vanduo)
Žemės ūkio užterštumas (pesticidų, trąšų naudojimas...)
Genetiškai modifikuotų organizmų naudojimas žemės ūkyje
Chemikalų, naudojamų kasdieniniuose produktuose, poveikis mūsų sveikatai
Oro užterštumas
Triukšmas
Miesto problemos (kamščiai, užterštumas, žaliųjų zonų trūkumas...)
Gamtinių išteklių išsekimas
Mūsų vartojimo įpročiai
Didėjantis atliekų kiekis
Šiuolaikinių transporto priemonių įtaka (daugiau automobilių, daugiau greitkelių, didesnis oro eismas ir t. t.)
Nė vienas iš šių (SPONTANIŠKAS ATSAKYMAS – NESKAITYTI)
NN

4 klausimas. Ar per pastarąjį mėnesį Jūs padarėte ką nors iš šių veiklų dėl aplinkosaugos priežasčių?

(GALIMI KELI ATSAKYMAI)
Pasirinkote aplinkai nežalingą kelionės būdą (pėsčiomis, dviračiu, viešuoju transportu).
Sumažinote vienkartinį daiktų naudojimą (pavyzdžiui, plastikinių maišelių, tam tikrų pakuočių ir t. t.).
Rūšiavote daugumą savo atliekų perdirbimui.
Sumažinote vandens naudojimą (pavyzdžiui, nepalikdavote bėgančio vandens plaudamas indus, maudėtės duše (ne vonioje) ir pan.).
Sumažinote energijos naudojimą (pavyzdžiui, išjungdamas oro kondicionavimą ar šildymą, nepalikdamas įrengimų budėjimo režimu, pirkdamas energiją tausojančias lempas, pirkdamas energiją tausojančią buitinę techniką ir pan.).
Pirkote aplinkai nežalingus produktus, pažymėtus saugumo aplinkai etiketėmis.
Rinkotės vietoje pagamintus gaminius arba maisto produktus.
Mažiau naudojotės savo automobiliu.
Nė vieno iš šių (SPONTANIŠKAS ATSAKYMAS – NESKAITYTI)
Kita (SPONTANIŠKAS ATSAKYMAS – NESKAITYTI, ĮRAŠYTI)

5 klausimas. Prašome pasakyti, ar Jūs visiškai sutinkate, linkęs(-usi) sutikti, linkęs(-usi) nesutikti ar visiškai nesutinkate su šiuo teiginiu: „kaip individas, Jūs galite atlikti vaidmenį apsaugant aplinką Lietuvoje?“

(GALIMAS TIK VIENAS ATSAKYMAS)
Visiškai sutinkate

Linkęs(-usi) sutikti
Linkęs(-usi) nesutikti
Visiškai nesutinkate
NN

6 klausimas. Demografiniai duomenys.

Lytis	Vyras / Moteris
Amžius	(IRAŠYKITE)
Jūs gyvenate...	Kaimo vietovėje, vienkiemyje
	Mažame miestelyje ar vidutinio dydžio mieste
	Dideliame mieste
	NN

Pastaba: NN – nežino arba neturi nuomonės.

Viešosios politikos ir
vadybos institutas
Gedimino pr. 50
LT-01110 Vilnius
Tel. +370 5 262 0338
Faks. +370 5 262 5410
info@vpvi.lt
www.vpvi.lt

